

PÁZMÁNY PÉTER
ISTEN NAGYOBB DICSŐSÉGÉRE
válogatott írások

TARTALOM

**AZ MOSTAN TÁMATT UJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK
TÍZ NYILVÁN-VALÓ BIZONYSÁGA**
A SZERETETÉRT
AZ PÁPISTÁK BÁLVÁNYOZÁSÁRÚL
AZ ALVINCZI PÉTER FELELETIRŰL.
ELSŐ BIZONYSÁG A CHRISTUS SZEMÉLYÉNEK MÉLTÓSÁGA
AZ IMÁDSÁGRÚL
FELEBARÁTUNK SZERETÉSÉRŰL
AZ HALÁLRÚL
MINT KEL A KERESZTYÉN LEÁNYT NEVELNI
A NAGYSZOMBATI EGYETEM ALAPÍTÓLEVELE

AZ MOSTAN TÁMATT UJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK TÍZ NYILVÁN-VALÓ BIZONYSÁGA

Az Lutherista és Calvinista olvasónak istentől minden jót kívánok

Gyakran panaszkodnak az Anyaszentegyház Doctori a régi tévelygők-ellen, hogy sokan közölők pökték és szidalmazták a keresztyén hitet, noha miben állana az igaz tudomány, még csak ingyen érteni sem akarták. *Az közönséges keresztyéni vallás, úgymond Tertullianus, tudván, hogy jövevény ez földön, és az idegenek-közt könnyen ellensége találkozik: csak azt kívánnya, hogy azoktól ne kárhoztassák, kik őtet nem értik. De sokan érteni nem akarják (mert ugyanis ha értenék, nem kárhoztathatnák), hogy könnyebben gyalázhassák az igasságot. Nincs hamissabb dolog, mint mikor az ember azt gyűlöli, a mit nem ért ha szinte gyűlölségre méltó volnais. Mert akármis akkor méltó gyűlölségre, mikor megismérjük méltó voltát: mely isméretnélkül nincs igaz mentsége az gyűlölségnek. Ha jól megértenék, semmi-képpen nem gyűlölhettek. De csak ebbe restül meg az emberi elmének nyughatatlan vólta; érteni sem akarják, a mit egyszer módnékül meggyűlöltek.*

Szinte ezen-képpen panaszkodhatunk miis némely keresztyén Atyafiak-ellen, kik csak ingyen érteni sem akarják az Régi közönséges gyölekozet vallását, mellyet ha derék-képpen értenének, tudom bizonynal, hogy önnönmagok minden gyalázatos szidalomtól megmentenének. De hogy bátrabban és nagyobb torokkal rágalmazhassák az igasságot, ökis bédugják fülöket, mint a kik Sz. Istvánt kövezik vala. És eléb elvégzik magokba, mit akarnak hinni, 's mit nem: azután osztán azon mesterkednek, hogy értelmekeket akarattyokhoz szabják. Szinte mintha valaki eléb sokat vásárlana, és az-után akarná megítlni, ha jóé, vagy semmire kellő, a mit vásárlott. *Mértékletlen, úgymond Sz. Hilarius, az eltekélt szándéknak vakmerősége és meggyőzhetetlen az, visszavonásnak kívánsága, mikor az értelem-alá nem vettetik az emberi akarat, és nem a végre tanul, hogy tanuljon, hanem a mit immár elvégezett, annak bizonságit keresi: az tudománt ahoz szabja, a mit akar. De ha az okosság-előt nem járna az akarat, hanem az igasság értelméből indítatnék az igasság szeretetire; ha nem keresnének tudománt az mi akaratunknak, de sőt inkább az tudomántul indítatnék az akarat: minden visszavonyás-nékül feltalálnók az igasságot; mivelhogy nem a mit mi akarnánk, azt vitatnók igaznak lenni: hanem a mit igaznak itílnénk, azt akarnók.*

Nyilva ez mostani Hitek sokaságának egyik fő oka ez, úgy mond Calvinus, hogy *Némellyek, vakmerőül akarván követni, a mit tudatlanságból kezdetek, az Isten igéjébe keresik óltalmát tévelygéseknek. Itt felséges Isten, mit nem mívelnek? Mit nem változtatnak-el, hogy az önnön tetczésekre, nem lágyan hajcsák, hanem ugyan erővel csigázzák az Írást? Igazán mondá az Poëta: Furor arma ministrat, Az megdühült harag akár-honis fegyvert talál. Ezé az igasság isméretinek úttya, az Írást fel's alá forgatni, hogy az mi kívánságunknak szolgállyon és az mi értelmünk-alá vetessék? Ó ártalmas dögléteesség! És mégis csudálkozunk, honnan légyen ennyi visszavonyás azok-közt kik, az Evangéliomot és az mostan született Isten igijét hirdetik?*

Hogy azért te is így meg ne csalatkozzál Keresztyén Olvasó, arra kérlek, és ha kérésem nem fog, lelked üdvösségére kényszerítlek: hogy ne szánnyad lelkedért s üdvösségedért ez kevés munkát, hanem csendesz elmével és Isteni félelemmel, félre tévén egy ideig minden vakmerőséget, megrögzött és eltekélt vélekedést, olvasd-el mind végig ez rövid írásocskát. Ércs meg jól először mind az te vallásodat, s mind az mi tudományunkat: az-után szidalmazd, a' mit káromlásra méltónak alítasz.

De minek-előtte olvasni kezgyed ez könyvecskét, röviden KÉT dologról akarlak inteni.

ELŐSZÖR arról: hogy valamit ez könyvbe elő-hozok az Új tanító Atyafiak írásiból, azt én magam az önnön saját könyvökből írom-le; úgy annyira, hogy énis méltán azt mondhatom, a mit Eusébius az régi tévelygőknek: *Nem az mi gondolatinkat és beszédinket, hanem azoknak tulajdon szavát írom, kik ő-köztük az Isteni tudományba fő vezérek vólta; hogy senki azt ne*

itílye, hogy magunktól költett regét és álmod beszéllünk. Titkos és elrejtett dolgokat nem írok, hanem csak a mit önnön nyilván tanítottak és nyomtatott könyvek-által mind az egész világ-előt mondottak. Ennek-fölötte, nem valami tudatlan paraszt tanító tudományát, hanem az Újonnan támatt Vallások közönséges értelmét és az ő fő kezdőinek derék tudományát hozom-elő, és a Tertullianus mondása-szerént: *Etsi varietate innoventur regularum facies, mihi tamen cum archetypis erit limes principalium magistrorum, non cum adfectatis ducibus passivorum discipulorum.*

Tudom, hogy sok dolgokat találsz ez könyvbe, mellyeket soha az Lutherista vagy Calvinista tanítók Praedikációiba nem hallottál. Mert ugyanis természet-szerént, senki az maga rútságát nem fitogattya, hanem elhálóllyá és befödözi. Az mérget sem ürömbe, hanem édes mézbe szokták adni. De azt bizonyonnyal elhiggyed, *hogy az Új tanítók írásiba oly iszonyú tudományok vannak, hogy mikor valamely okos ember ezeket olvassa, elálmétkodván ugyan nem hiheti, hogy efféle dolgok eszékbe juthassanak még az fene vadak-közt nevelt embereknekis.* Annak-okáért, mivelhogy az régi bölcsek ítéleti-szerint *Nosse haereses refutasse est:* A ki az tévelygéseket jól megérte, ezeknek hamisságát mindgyárt eszébe veszi: az Új hit szerző fő Tanítók tulajdon könyvökből, tisztán és igazán, elő-hozom derék fundamentomit az mostani vallásoknak. Senkire semmit nem fogok, hanem a mit én magam az önnön írásokból feljegyeztem, csak azt írom. Ha valamelyik könyve kezembe nem jutott, feljegyzem, holot és minémű írásba olvastam, a mit előhozok; és ha valaki különben talállya, ez-utánis bár orczára térjen. Mert ugyanis sok üdőtül-fogva olvasom az Új tanítók írásit: a végre, hogy minden tudományoknak és róka-lyukoknak végére mehessek; tudván, hogy a szent Irenaeus mondásaként: *A ki meg akarja téríteni az eltévelyedteket, szükség, hogy jól megércse minden mesterségeket és bizonságokat: mert lehetetlen hogy meggyógyítsuk a beteget, ha nyavalyáját nem tuggyuk.*

Azt pedig senki ne itílye, hogy ezek az Új tanítók könyvei, mellyekből bizonságokat támasztok, nem tulajdon Luther, Calvinus, Melanthon írásit légyenek: hanem (mint valamely sült tudatlan gondolhatná) mí szerzettük ő nevekkel, avagy elváltottattuk. Mert az Úr Isten, ki fejünk-fölöt áll, tudgya: és ebbe bizonságim ő magokis az Új Tanítók, hogy soha még csak ki sem nyomtatták ezeknek írásit a Régi hiten való Keresztyének; hanem a mint ő magok Lipsiába, Wittebergába, Jénába, Basileába, Genévába nyomtatták, miis úgy olvassuk. Az tévelygők szokása ez, hogy más ember nevével könyveket írjanak és elváltottassák az hívek írásit. Így olvassuk, hogy az Pelagianusok a Sixtus Pythagoraeus Pogán könyveit Szent Sixtus Mátyrnak tulajdoníták. Az Corinthusbeli Sz. Dienes-is panaszolkodik, hogy az ő könyveit megszagatták és elváltottatták az tévelygők. Mi üdönkbennis Calvinus 1534 esztendőben az ő Institutióit Alcuinus, az első Cároly Császár mestere neve-alat nyomtatá-ki, hogy nagyobb böcsülleti lenne az tudatlanoknál. Conradus Schlüsselburgius Lutherista Superintendens és Generalis Inspector elő-számlál 1525. esztendőtül-fogva egész 1582. esztendőig számtalan könyveket, mellyeket az Calvinisták avagy név nélkül, avagy egyebek nevével nyomtattak minden esztendőbe. Az Lutherista Doctorokis gyakran vetik egy-más szemére, hogy ők az Luther írásiból, halála-után, sokat letörlöttek, sokat elháltak, sokat elváltottattak. Luthernek egy fő barátja így ír ez dologról: *Szükség, hogy igen fényes oculárt tégyen-fel, a ki az Luther tudományát és a Smalchaldiai Articulusokat tisztán, igazán és változtatás nélkül fel akarja találni.* Más atyafia Luthernek így szól: *Az Wittebergába nyomtatott Luther Tómusiból némely könyveket elháltak, letörlöttek és elváltottattak, hogy meglágyítanak az ő mondásit.* De ezeknél bővebben szól e dologról Schlüsselburgius. *Philippus,* úgymond, *Luthernek csak egy könyvből is egy egész arcusnál többet hagyta-el. És szán-szándékkal letörlé, valamint Luther a Zvinglianusok-ellen Filip mentségére íra, mikor azt hirdetik vala, hogy Melanthon vélek egyet értene. Ez nem titok, hanem ez világ-előt nyilván vagyon; Mert Amsdorffius Doctor egy német könyvecskébe, mellyet 1549. esztendőbe íra, reá bizonyítá ezt Filipre és az ő társaira az egész Anyaszentegyház-előt.* És ugyan ottan sok dolgokat elő-számlál, mellyeket kivakara az Luther könyveiből. Resciusis bő beszéddel megmutattya az Illyricus, Wigandus, Gallus, Heshusius, Amsdorffius írásiból, hogy Melanthon, az ő pártosival egyetemben, rúttul szaggatta, tóldozta, földozta az Luther könyveit. Annak-okáért szükség lön, hogy minap

Torgáviába két öreg könyvbe külön nyomtatnák Luthernek sok apró német írásit, mellyeket az Wittembergába és Jénába nyomtatott Tómusokba szán-szándékkal, csalárdul kihattak vala az Újítók. A Centuriátorokis panaszolkoznak, hogy az Gallai Calvinisták meghamisították az ő írásokat. És a mint ez-után megmondom: még amaz rövid Augustána Confessiótis: az Melanthon locos communesit: ennihánszor megújították, elváltoztatták, tatarozták, aggatták, szaggatták az Újító Atyafiak. De efféle csalárd mesterség nem szükség az Igazság óltalmára.

MÁSODSZOR: jó lelki esmérettel tudománt tészek, hogy senkit akaratom-szerént nem igyekezém írásomba szidalmazni és gyalázni. Mivelhogy nem az Lutherista és Calvinista Atyafiak személye-ellen: hanem az ő tudományok és vallások-ellen írtam, valamit írtam, csak e végre, hogy az hamisságrúl levonassék az áll orcza, és az üdvösségnek úttya megesmértessék.

Tudom, hogy az Új tanító Atyafiak igen nehéz néven vészik, mikor valaki igazat mond nekik: és akár-mely lágy dorgálástis szitok-gyanánt vésznek: de ők e-mellet oly iszonyú szitkokat s káromlásokat szórnak fejünkre, hogy az emberi elme nagyobbakat ugyan nemis gondolhat úgy hogy miis méltán azt mondhattuk nekik, a mit Optatus a Donatistáknak: *Tekíncsétek meg Atyámfiak az ti kevély beszédeketek, az ti praedikációtokat. Nincs senki közületek, ki tanítását az mi gyalázatunkal meg nem egyelitené. Az Isten igjét kezditek magyarázni, de praedikációtokat az mi szidalmunkra térítitek: az Evangéliomot olvassátok, de az távuly-való Atyafiaitok szidalmán végezitek. Az ti halgatótok lelkibe gyűlölséget öntötök és tanítástok-által haragot indítotok.*

Azok-közzül, kik Magyarországba az régi keresztény vallásellen írtak, alég olvastam, ki mértéktelesebnek tettetné magát Magyar Istvánnál: de hogy megértsed, mely tisztességesen szoktak nekünk szóllani még azokis, kik csendeszbeknek tettetik magokat, halhadsza, mely böcsülletes neveket és titulusokat ad ős az Régi hiten való keresztényeknek. *Az Pápasták, úgymond, Evangéliom ellenségi és igasságnak gyűlölöi. Az Pápasták föltos hitirül a Szent Írás semmi böcsülletes emlekezetet nem téssen. Hittül-szakattak az Pápasták, kik lassan tellyes-séggel kiszabák az igaz tudományból magokat és végre amaz nagy Antichristusnak kezdék magokat jelenteni. Az Pápa Antichristus. Az Pápastaság tellyes Istentelenséggel, szentség töréssel, fertelmességgel, árulósággal és sok töb czégéres vétkekkel. Kompolárkodnak a szentségekkel. Fejekre rakhatunk az Pápához halgató sovány és ízetlen sokaságnak hat száz féle tévelygő bálványozásokat. A Pápát iszonyú lelki és testi paráznának, Átkozott bálvánnak; minket fejenként Bálvány imádó, Idegen Isten tisztelő embereknek nevez. Az keresztény Fejedelmekrül azt írja, hogy Gondviseletlenek. Az Pap Uraknak így szól: *Ti kövér nyakú, vérben telhetetlen és kétségben esett emberek. Noha Nagyságosoknak hívatatnak, de csak egy halászó horgotis alég kellene reájok bízni, nem hogy lelkeket, oly tudatlanok.* És azt meri mondani, *hogy az Papok tanácsa oka Országunk romlásának. Az Barátok, úgymond, csak Istent boszontyák, kiknek Istenek az ő hasok. Kész kenyér evő, has-hízalós lélek-vesztő, csalárd Atyák, Ország árulók, fejedelem, étetők.* És egy szóval: *Az Clastromokba kész kenyér evő herék és két lábú számarok vannak, etc.**

Ilyen szép böcsülletes nevekkal ékesget minket fejenként egy tudatlan Colosvári taligás. És efféle, mind édes méz az Újító Atyafiaknál. Ha penig mí egy nehéz szót ejtünk, mindgyárt füstölög sokaknak az orrok, és azt akarják, hogy mint az Úr emberének, nekik minden szabad légyen, mí pedig csak vállal vonicsunk.

De jóllehet azokat, kik együgyüség-miat megcsalattak, gyengén kel és keresztényi szeretettel, *In spiritu lenitatis*, tanítani és szelídeden dorgálni: mindazonáltal az tévelygések tanítóit tartozunk a Szent Pál Apostol parancsolattya-szerént. *Keményen megfeddeni*, és a Salamon mondásaként *Néha a bolondnakis az ő bolondsága-szerént kel felelni*, hogy a mi csendes halgatásunkból magának nagyot ne tulajdonícson. Ez az oka, hogy néha néha a Szent Írás igen kemény szókkal illeti az hamis tanítókat: úgy annyira, hogy őket *Ebeknek, Néma okatlan állatoknak, Csalárdsággal tellyeseknek, Ragadozó farkasoknak, Az Christus keresztii ellenséginek*, nevezi. Az ő gonosz erkölcsöket bő beszéddel megírja nem csak Sz. Judás Apostol, de Isaiás Prófétais; nem szidalmazásnak okáért, hanem a végre, hogy megismerjék az

emberek, mely ártalmas és veszedelmes légyen az hamis tanítók és az tévelygések csaplári csalárdsága. Az régi Szent Atyákis gyakorta igen keményen szólottak az Újítóknak. Mert hogy most egyebekről semmit ne szóllyak, Sz. Irenaeus Martyr az Valentiniánusokat tőköknek és ugorkáknak nevezi, Marciont *ördög első szülöttének*, az Tatiánusokat *ördög prókátorinak*, *Pandora perversissimos sophistas, nem embereknek, hanem emberi ábrázat-alat barmoknak*. Közönségesen pedig az tévelygőket *Hagymázba fekvőöknek* nevezi, *kik mentül inkább nevetnek és nem értik betegségeket, annál veszedelmesb nyavalyában hevernek*. Másut azt írja, *hogy ezek az Evangéliom mézibe az áruló kígyónak mérgét osztogatták és téjgyanánt árúlyák az crétával megfejérített vizet*. Az *Ég ostromló Óriásokhoz* hasonlítta őket másut, *kik, úgymond, annyira megszelesettek az felfuvalkodott kevélység-miat, hogy ez világ helleborussa sem tisztíthatná meg fejeket*. Másutt hasonlítta őket azokhoz, kik étetével halásznak: *mert őkis, úgymond, a szokott és kedves eledel-alat étetőt rejtnek-el: és az ő sárból csinált vallásokat fényes arannyal befödözik*.

Ezt a végre hozom-elő szerelmes Atyámfia, hogy ne csudálkozzál, ha néha miis megélesítyük az penna orrát, megmelegítyük az ténát, mikor ez mostani Új tanítókról szöllünk: és kerek szóval az hamisságot hamisságnak, az hazugságot hazugságnak nevezzük. De ha tanító nem vagy, magadra ne végy effélét. Mert az tudgya, a ki lát mindeneket, hogy efféle nehéz szók csak az vak tanítókat illetik, kiknek felfuvalkodott dagályokat néha meg is kel vágni, hogy kifollyon az genyetség: portis kel az fene-ötte sebekbe vetni, hogy megemésztessek az vad hús: a rosdátis fővennyel kel ledörgölni. *Ha azért, úgymond Epifánus, néha az Eretnekségek-ellen-való igaz haragból némellyeket csalárd és eltévesztőknek nevezünk, megbocsássatok. Az kételenség vólt oka efféle szóknak, mellyekkel el akartuk az mi olvasónkat idegeníteni az hamisságtól, és megmutattuk az tévelygések-ellen-való szabadságunkat. Néhult mégis kel csúfolni az hamisságot, azt írja Tertullianus. az önnön érdeme-szerént. Mert ugyanis sok dolgokat csak nevetséggel illik meggyőzni, hogy ne láttassunk nagyra böcsülleni az hivságos dolgokat, mellyek csak nevetségre méltók. Az Igassághozis hozzá fér az nevetség, mert víg: és illik, hogy az ő ellenségivel néha játczéki, mivelhogy bizonyos az győzedelemről és bátor-ságos*.

Mindazonáltal, ha ezzel meg nem elégszek, Keresztyén Olvasó, és nehezled, hogy nehult mégis sértetem az te tanítódat, hald mit felel erre én képemben Optátus: *A szabó, ha az elszakatt ruhát régi épségre akarja vinni, szükség, hogy az ép posztótis meglyuggassa. De azért nem illik panaszkodni a szabóra, hanem arra méltób nehezleni, a ki elszakasztván az ép ruhát, okot ada a szabó munkájára*. Jóllehet eltekéltt szándékom ez, hogy minden szitkot és átkot félre-hagyván, csendességgel és Isteni félelemmel erőssítsem az igasságot; és (a mint szent Ágostonis szól) azoknak hagyom, hogy keményeb szókkal és haraggal írjanak az tévelygőkellen, kik nem értik, mely nehéz és tisztán csak Isten dólga légyen az belső szemnek megnyilatkoztatása, az Igasságnak ismérte.

Engedgye az mennek, földnek Istene, az mi Urunk Jesus Christus szent véreért, hogy az igasságot megismérvén, minden tévelygések Labyrinthusából kifesellyél, Amen.

Ez könyvben foglalt tudománnak sommája

Mivelhogy oly szükséges minden rendbéli embernek az igaz tudomány és igaz vallás, hogy e nélkül lehetetlen, hogy senki ez világon az Istennek megszentelő malasztyába, az más világon az örök bódogságba részes lehessen: eleitül-fogva azon incselkedett és mesterkedett legfőképpen az emberi nemzetnek ellensége, hogy tévelygésnek konkolyát hintené az Úr mezejébe és az üdvösségnek fundamentomát, az Igaz tudománt, felbontaná.

De viszontag, az mi kegyes Üdvözítőnk az ő jó vóltából minden üdőben oly bizonyos módot adott az igaz és hamis Vallás ismételre, hogy nem csak az Irás-túdo bölcsek, de az együgyü parasztokis, ha akarták, nyilván megismerhették az Igasságot. Mert ugyanis, ha minden ember köteles az igaz Vallásra, holott az Úr Isten senkit lehetetlen dologra nem kényszerít, kétség-

nélkül az ő kegyelmes gondviseléséhez illendő bizonyos módot is adott az Igasságnak bizonyos ismételésre.

Hogy azért minden tudománnak szelűl ide s tova ne hordoztatnánk: Legelőször a Szent Írást adá előnkbe, mint Egyiptomból kimenő Sidók-eleibe az tüzes oszlopot. De mivelhogy az Írást az ő mélységes bölcsesége-miat sokan az önnön veszedelmekre hamisra fordítják, és lehetetlen, hogy valaki az önnön tulajdon magyarázattából végére mehessen a Szent Írás igaz értelmének: e-fölött Doctorokat s Pásztorokat rendelete az Úr Isten az ő nyájaeleibe és azt ígéré, hogy mind világ végezetig az Anyaszentegyházat ezek-által minden igasságra vezérli. Azt pedig erőssen megparancsolá, hogy minnyájan engedelmes fiai légyünk az Anyaszentegyháznak, mely Igasságnak oszlopa és erőssége lévén, soha az pokolnak hatalmasságátul meg nem győzethetik.

De minthogy minden tévelygő az ő esze-veszett és elszéltett nyáját Christus nyájának és Anyaszentegyházának nevezi: hogy az Egyűgyük meg ne csalatnának.

Két igen könnyű és bizonyos módot ada az Úr Isten az Igaz Tudománnak és Anyaszentegyháznak az Tévelygők hamisságátul való elválasztásába.

Először. Bizonyos és nyilván való Tulajdonságit és Jeleit adá az ő Anyaszentegyházának, mellyeket Isteni bölcseséges gondviselése-szerént soha nem szenvedí, hogy más gyöleközet magának tulajdoníthasson. Ezekrűl más könyvecskébe bőségesen emlekeztem és megmutattam: hogy csak az Római gyöleközetbe talátnak ezek a Jelek: az mostan támatt Új gyölekezetekben pedig sem jele, sem nyomdoka nincs az Christus Nyájának: és szinte úgy illenek hozzájuk az Igaz Anyaszentegyház jelei és tulajdonsági, mint a bot a tegezhez.

Másodszor. Hogy az tévelygések almát és istállóját a Christus Aklátul elválaszthassuk: az mi Üdvözítőnk némünemű bizonyos és nyilván való Tulajdonságit, Gyümölcsit és Jegyeit adá előnkbe az tévelygéseknek és az tévelygő Pásztoroknak, a végre, hogy valaki szem-látomást nem akar a kárhozatra menni: megismérvén, eltávoztassa az lélek-vesztő farkasokat és az ő veszedelmes tudományok ragadó gyümölcsét csak meg se kóstollya.

Szándékom azért ez mostani Írásomba ez: Hogy az Isten ígéből: az Emberi értelemnek természet-szerént-való okosságából: az bölcsenek és régi szent Atyáknak közönséges ítéletiből: előszámlálván ennihány bizonyos tulajdonságit az hamis Tudománnak és Tanítónak, szem-látomást megmutassam, hogy ezeket ugyan kézzel is megtapasztalhattuk az Új Atyafiakba.

Mert ugyanis, két-képpen esmérhettyük meg az hamis tudománt. Először. Ha ennek minden részit és cikkelit fundamentomából meghányván, meghamisíttyuk. De ez véghetetlen munka, és alkolmatlan az egyűgyük tanúságára, kik tellyes életekbe sem gázolhatnának-által minden cikkelyén ez Új tudományoknak. Másodszor. Ha rövid és értelmes beszéddel, közönséges Jeleit és Bélyegit elő-számlálván az hamis tudománnak, győzhetetlen bizonyságokkal megmutattuk, hogy ezeket feltalállyuk az Új vallásokba. Kit, Isten segítsége velem lévén, bőségesen megmutatok e könyvecskébe.

Ez könyv részeinek rendi

Mivelhogy az gonosz fát az ő rothatt és odvas gyökerérűl könnyű megismérni: ez mostani tévelygések gyökerén elkezdvén,

Először megmutatom az Újító Atyafiak tulajdon írásiból: hogy mind az Luther 's mind az Calvinus tudományának Első fő mestere és gyökere az Emberi nemzetnek ellensége, az Pokolbéli Ördög vólt.

Másodszor. Mint hogy az fát gyümölcseről is szoktuk megismérni: megmutatom bőségesen: hogy ezek az Új Vallások, tulajdon természetek-szerént szabadságot adnak közönségesen minden némű feslett erkölcsre, tévelygésre, Istentelenségre.

Harmadszor. Hogy *in specie*, rész-szeréntis, ennek a fának gyümölcsiről szőllyunk: megmutatom, hogy az Új tudomány faragó Tanítók, követvén az ő első Mestereket, az hazugságnak Attyát: iszonyú, halhatatlan hazugságokkal akarják az együgyű nép-előt gyűlölséggé tenni az Igasságot. Annak-okáért oly dolgokat kennek mi-reánk, mellyekbe nincs sem hírünk, sem tanácsunk.

Negyedszer. Ugyanezen vad fának második gyümölcsét hozom-elő, mely a kerengő léleknek tulajdona; tudni illik: hogy az Új vallások tanítói iszonyú Viszszavonyásba, Álhatatlanságba és Egyenetlenségbe élnek. Sem egy-mással, sem önnön magokkal nem eggyeznek: menyí fejek, annyi értelmek, annyi tévelygések vagyon.

Ötödször. Megmutatom, hogy ez mostani tévelygések az régen kárhoztatott Eretnekek Iscolájából származtak.

Hatodszor. Nyilván megbizonyítom: hogy minnyájan közönségesen az Új tanítók oly nyilvánvaló hamisságokat tanítanak, mellyek az Kereszténységnek fundamentomit tellyességgel elrontyák: és ha az emberi okosságnak valami szikrája megmaratt benne, önnön magok sem tagadhattyák, hogy ezek Isten-ellen-való hamisságok.

Hetedszer. Megmutatom, hogy az Új tanítók nem csak hamis magyarázattal megrútították az Isten igéjét: de sok egyéb módonnis megmarczongották, elváltoztatták, megförtöztették az Istennek Testamentomát. E fölött az Sacramentomokat és szentségeket, az Credót az keresztyéni tudománnak fő ágazatit felbontották.

Nyolcadszor. A Szent Írásból és a Régi Szent Doctorok könyveiből elő-számlálom az hamis tanítóknak sok tulajdon festékit és erkölcsit, mellyeket a végre jegyzete fel az Isten, hogy ábrázattyát képekről megismérvén az kiszánó béreseknak és farkasoknak, eltávoztathassuk őket. Ezeket pedig az hamis tanítók tulajdonságit, megmutatom, mint helyen megtapasztalnunk az Új tanítódba.

Kilencedszer. Azis egyik bizonyos jele lészen az Új tanítók hamis tudományának: hogy míg önnön magokis, a kik kezdék és gyarapíták az Új vallásokat, lelki esméretek-ellen oly dolgokat tanítanak, mellyeket valóba magok sem hisznek vala.

Utólszor. Megbizonyítom, hogy sem Emberek-előt, sem az Istennek ítélő széki-előt elégséges okát nem adhattyák az Luther és Calvinus követői: miért szakattak-el az megrögzött Régi keresztyéni vallástúl: és új kutat ásván, inkább akartak a szavaros tócsából, hogy-sem az megállapodott tiszta vízből innya.

Ez Rendi és sommája e könyvecskének. Az Atya mindenható Isten, az ő eggyetlen egy szent Fiáért, az mi Urunk és közbe-járó Jesus Christusunk szent vére hullásáért, adgyon Szent Lelket szívedbe, hogy az tévelygések köteliből kifeselvén, az Igasságnak igyenes ösvényén az örök bódogságban juthas.

A SZERETETÉRT

Úr Isten, ki ki annyira szeretél minket, hogy egyetlen egy Fiadat értünk adnád, az ő nyavalyái, fáradsági, kín-szenvedési-által minket háladatlan és pártos szolgálodat megváltottál. Ezért a te véghetetlen szerelmedért kérlek, gerjeszd-fel szívemben ama tüzet, melyet szent Fiad a világra hozott. Ird és ólcsd-bé lelkembe új parancsolatodat, melyben azt hagyád, hogy téged mindenek-felett, fele-barátinkat, mint magunkat és azon egy élő testnek tagjait, szeressük, nem csak szóval és nyelvvel, hanem valósággal és cselekedettel.

Adgyad, Uram Isten, hogy nem csak jó akaróimat, de te-éretted, ellenségim-et-is szeressem, és a te szent Fiad példáját követvén, imádkozzam tiszta szüvel gonosz akaróimért. Végy-ki Uram, énbőlöllem minden gyűlölséget, irigységet és felebarátom-ellen-való nehézséget, hogy a tekéltességnek kötele, az igaz szeretet, lakozzék bennem: és miképpen te megbocsátod vétkeinket, úgy mi-is, igazán megbocsássunk ellenünk vétetteknek.

Téged pedig Uram, oly álhatatos és buzgó szüvel szeresselek, hogy, sem élet sem halál, sem szegénység sem gazdagság, sem öröm sem háboruság el ne szakasszon szerelmedtől. Ki nem szeretne téged, Uram, a ki minden szépségnek, vigaságnak, gazdagságnak, gyönyörűségnek elfogyhatatlan kútfeje vagy? Csak kicsiny árnyéka a te szépségednek minden világi szépség; csak asztalodnak apró morsáléki e világi jó-vólta, melyben sok fogyatkozások vannak, és meg nem elégíthetik lelkemet. Azért, térülj a te nyugodalmadhoz, oh én lelkem, és csak azt szeressed, a ki minden jóval bé-tölt és megelégit; a ki téged öröktől-fogva szeretett, és sokkal inkább szeretett, hogy-sem az anya szereti egyetlen egy fiát. Ha még a fene oroszlányok-is szeretik véle jó-tévéket: miért nem szereted tehát, oh én háladatlan és kemény szívem, a te Uradat Istenedet, ki téged a földnek, tengernek és minden teremtett állatnak urává tett? Ki az ő egyetlen egy Fiának iszonyú kínnyával megszabadított téged? Ki önnön-magát ígerte jutalmául szeretetednek? Szeresselek téged Uram, ki eléb szerették engem, örökké-való szeretettel szerették engem, és tennen-magadért teremtél engem; mikor elestem-vólna, felemelél engem; mikor meghóltam-vólna, viszont megelevenítél engem, amaz igaz pelikán madárnak, a mi Urunknak, drága vérével. Mind ezekért, Uram, tartozom, hogy tellyességgel néked adgyam szívemet: és nem egyszer, hanem számtalanszor tartozom. Adgyad azért, én édes Istenem, hogy az én lelkem gerjedezen és megemésztessék szerelmedtől: és igazán azt mondhasam szent Pállal: Élek én, de immár nem én, hanem él én-bennem Christus, Uram, mit kívánok egyebet tölled e földön, vagy az égben? Elolvad az én szívem és testem. oh én szívemnek Istene, a te szerelmedben. Ólcsd-el Uram, a te szerelmed tüzével bennem e világi kívánságoknak tüzeit. Lágycsd-meg akaratomat a te akaratra, keményícsd meg e világi kívánságokra. A mi szerelmetes Urunk- és Megváltónkért, ki él, és uralkodik, &c. Amen.

AZ PÁPISTÁK BÁLVÁNYOZÁSÁRÚL

AZ ÉKESEN SZÓLLÓ ÉS SZOKATLAN BÖLCSESSÉGGEL TÜNDÖKLŐ;
BÖCSÜLLETES ALVINCZI PÉTER URAMNAK, ADASSÉK

Az Jehova Istentől az ő szerelmes szent fia, az egy üdvözítő Jesus Christus által, kegyelmednek Szent Lelket kívánok.

Továbbá, mivelhogy ez háború üdö állapotjának tartóztatása miatt személyem-szerént meg nem kereshettem kegyelmedet, kételenítettém levelem által megtalálnom Méltóságodat, kit hogy jó néven végyen Uraságod, ugyan az Adonai nagy Istenre-is kénszerítlek, mivelhogy ez írásra semmi egyéb okból nem indítottam, hanem csak az igaz isteni tiszteletnek gyarapodásának és az útálatos bálványozásoknak gyökerestül való kigyomlaltatásának buzgó szível való kívánságából.

Az elmúlt napokba azért, sok böcsülletes emberekkel való nyájas beszédek-közöt, hozák-elő azokat az kívánságokat, mellyeket az hajdú vitézek az ő fő tanítójokkal és hív tanácsokkal, Foktői Mátéval egyetembe az Nemzetes, Tekintetes és Nagyságos Báthori Gáborhoz, az nyomorult magyar nemzetnek fínyes és tündöklő csillagához, Debreczenből küldöttek vólt ez elmúlt napokban. Mellyekbe az töb dolgok-közöt, az pápisták ennihányszor bálványozóknak neveztetnek. Történetből egy pápista ember-is vala ot jelen, ki mikor az bálványozók nevét hallotta vólna, mingyárt megváltozék a színe, és keserves tekintettel szemét az égre fordítván, nagy foháskodással azt mondá: Úr Isten, te tudod hogy méltatlan és lelki ismértek-ellen gyaláznak ilyen útálatos nével minket. Mert az csak *calumnia*, gyalázatos és gyűlölségből reánk kenetett név, mellyel módnélkül terhelnek minket, mind személyünkbe, mind tudományunkba, és az mi nemzetségünknel gyűlölségben akarnak ejteni.

Azután arczul fordulván hozzám, monda: Predikátor Uram, tudod-é, mely iszonyú gyalázatos név az bálványozó név? Tudod-é, hogy az emberek nagyobb gyalázatba nem keverhetik nyelvekkel felebaráttjokat, mint ha őket bálványozóknak nevezik? Kinek én azt felelém: Jó Uram, én-nállam tudva vagyom, hogy az bálványozás az leg-első és leg-főbb parancsolattal ellenkezik; mert az Istennek újjával a két kő-táblára íratott tíz parancsolatba, az első táblába, leg-elöl tiltatik-meg az bálványozás, mivelhogy ez *directe*, igyenesen, az Istent ömagát fosztja-meg tiszteletitül és, tehetsége-szerént, dücsőségének székiből kitaszítván ő Felségét, mást ültet helyébe, kinek isteni tiszteletet és tehetsége-szerént ugyan istenséget-is tulajdoníjt. Annak-okáért miképpen az országba *Crimen laesae majestatis humanae* az, mikor valaki az igaz fejedelem-kívül mást valakit akar fejedelemmé tenni; azonképpen az bálványozás ugyan nem egyéb, hanem *Crimen laesae majestatis divinae*. És ennekokáért az tellyes Szent Írásnak folyásából nyilván kiteczik, hogy semmit gyakrabban meg nem tiltott, sem keményben meg nem ostorozott az Ó törvénybe-is az Úr Isten, az bálványozásnál; melyről ilyen-formán ír Tertullianus, amennyére magyarul bötü-szerént hozzá férünk.

Leg-főbb, úgymond, az emberi nemzetnek vétkei közt az bálványozás. Mert az bálványozó ugyan gyilkos vérszopó-is. Ha kérded, kit öl-meg? azt mondom hogy nem valamely idegent, nem ellenséget hanem tulajdon ömagát. De minémű csalárdsággal öli-meg? Az tévelygéssel. Micsoda fegyverrel? Az Istennek megbántásával. Az paráznaságot és házasság törést-is megtapasztalod az bálványozóba. Mert a ki hamis Istennek szolgál, lelki paráznája az igasságnak; és ez-okon az szent írás, pirongatván az bálványozókat, paráznáknak nevezi őket. Végezetre, lopó az, a ki a másét elkapja, vagy meg nem aggya adósságát. És bizonyára nagy rettenetes véték az emberek-ellen-való hamisság; de az bálványozás az Istent lopja-meg, az ő tiszteletit meg nem aggya néki, sőt ezeket másnak tulajdonítva, hogy az lopással-együt gyalázattal-is illesse az Istent. És kerek szóval: Minden vétkek az bálványozásba vannak rekesztve.

Ihon hallod, minémü festékekkel aggya előnkbe a bálványozást ez az régi tudós ember, ki Urunk születése után két száz esztendőben élt. Azért jó Uram, méltán iszonyodol ettől az bálványozó névtől. De nem elég ez hozzá, hanem szükség, azon mesterkeggyél, hogy ezt az nevet méltán ne viseljed, hanem minden bálványokat megútálván, az Úr Jesus Christushoz és az ő-tőlle kinyilatkoztatott igaz tudományhoz ragaszkodjál.

Ezeket nagy szomorú szível és feje mozzgatásával végig hallá az pápista ember, és imígyen szólla: Mivelhogy jól érted az bálványozásnak iszonyú rútságát, temagad itéletire hagyom, mely nagy számadással tartoztok az élő Istennek igaz ítélő széki-előt, ha minket méltatlan és érdemünk-nékül ilyen iszonyú káromlással és gyalázzal illettek. Kire én így felelek:

Bezzeg ha méltatlan kennék ilyen rút bűzben titeket, nem csak az más világon, de még ezen is nagy büntetést érdemlenék. Mert ha nyelvél megöli, a ki bűzbe kever egy jámbor asszont, mit érdemlene tehát, a ki méltatlanul bálványozónak nevezne egy egész gyöleközetet? De, bár úgy vólna, hogy tí pápisták ezt az nevet méltatlan viselnének; igen künnyü vólna minékünk letennünk ezt az gyalázatos nevet, ha tí elhadnátok azokat, mellyekért mi ezt a rút nevet fejetekhez sújtyuk.

Ezeket halván, mintha ugyan megposdult vólna az vér benne, egy kevésse megpirossodván, így felele az pápista ember: Szerető Uram, kérlek az Istenért-is, tégy fél-felé minden praejudiciomot és üdő nap-előt tött itéletet, és csendesz keresztyéni szeretettel tekíncs-meg, ha lehetséges-é, hogy az római hiten való keresztyének oly iszonyú bálványozók légyenek, az mint ti ítélitek.

Leg-először: Az Szent Irásban én azt olvasom, hogy az mi édes Üdvözítőnknek ez világra jövele-után úgy kigyomláztatik az bálványozás, hogy azok-közt, kik Christusba hisznek, nem találtatik semmi bálványozás. Ezt Isaiás nyilván írja. Mikor, úgymond, amaz hegy felnevelkedik minden hegyek-fölöt és minden nemzetek ő-hozzá folyannak, *akkor az bálványok tellyességgel elrontatnak*. Holott Isaiás amaz hegyről szól, melyről írja Dániel, hogy a kéz-nékül elmezetett kövecskéből nevededék és befogá ez világot, Zachariás pedig azt mongya, hogy *mikor az Dávidnak élő kútyát felnyitangya az Úr az bűnöknek elmosására, akkor az bálványok neve elrontatik és csak ingyen emlekezetbe sem lészen*, és ugyan ezent mongya Oseás proféta-is. Ezechiél proféta-által pedig így szól az Úr Isten: *Akkoron tiszta vizet öntök ti-reátok, megtisztítottok minden álnokságtól, minden bálványtól megtisztítlak titeket*. Ihon hallod, hogy a kikre az Úr Isten a keresztségnek tiszta vizét és az Christusba-való hitnek tisztaságos folyamját kiönti, az igéri, hogy minden bálványozástól megmenti azokat. Ha pedig oly iszonyú bálványozók vóltak ezer esztendőtül-fogva az római gyöleközetbe, hogy a mint tí mongyátok, ugyan megelőzi és meghalaggya az pogányok bálványozásit, hová lésznek-el ezek az Istennek szép ígíreti? Nem de nem hamisítatnak-é meg, ha most-is azok-közt, a kikre kiöntetett az keresztségnek tiszta vize, a kik Christusba hisznek, oly nagy oktalan bálványozók vannak, a mint tí kiáltjátok?

Másodszor: Tagadhatatlan dolog az, hogy ez-előt ennehány száz esztendővel, sőt, még az ti vallástok-szerént-is, ez-előt egész ezer esztendővel Luther Márton-előt, annyira elterjedett és hatalmat vött vala ez az vallás, mellyel ti most iszonyú bálványozásnak ítéltek, hogy a mint ő maga írja Calvinus, *minden királyokat, nemzetségeket, kicsintül-fogva nagyig, megszedített*. És ugyan ezen Calvinus azt írja másut, hogy *Ezer esztendőtül-fogva úgy elhatalmazott az pápa tudománya, hogy minden igaz tudomány ledőlne*. Luther Márton-is nyilván írja, hogy *ő vólt első, a ki elszakadott az római vallástól: És hogy mikor az szakadást kezdé, akkor csak egyedül vólt*. És hogy egyéb országokról ne emlekezzem: Magyar országban, miuta az keresztyén hitre tértek az mi eleink, egyéb hit nem vólt, egész 1530. esztendeig, az római hitnél, a mint megteczik az magyarországi articulusokból, historiákból; az régi templomokból, clastromokból, apátúrságoknak, káptalanoknak, püspökségeknek, érsekségeknek fondálásából, és az éleletes régi jámboroknak nyilvánvaló bizonyságokból.

Ez azért így lévén: Ha ilyen oktalan bálványozás az római tudomány, két dolog következik nyilván.

Egyik az, hogy valakik ezer esztendőül-fogva Luther Márton-elöt éltek, mind bálványozók voltak, és így elkárhoztak, mivelhogy az Irásba nyilván és igen gyakor helyen olvassuk, hogy az bálványozók elkárhoznak. Még eddig nem találkozott senki oly szemtelen ember, a ki az régi szenteket mind pokolra igyekezett volna hánni, sőt az Augustána Confessio *Apologiája*, *articulo 4.* szent Bernárdot, noha barát volt, de ugyan szentnek nevezi. És ugyan ottan szent Domokost-is szentnek híja. Sőt Luther *Libro de votis Monasticis* sz. Ferenczet szentnek, csodálatos, és lelki buzgósággal gerjedezőnek mongya, és ugyan ezen szent Ferenczet Vithakérus-is *Quast. 5. de Eccles. cap. 14. folio 583.* szentnek nevezi. Illyricus pedig *in Catalogo Testium Veritatis* sz. Bernárdot, ki barát volt, Sénásbéli sz. Katalint, ki apácza volt, szent Brigittát etc. szenteknek írja. Nem voltak tehát bálványozók, noha pápisták, sőt barátok és apáczák voltak.

Második dolog, mely nyilván következik, ha az pápista vallás bálványozás, emez: Tudni illik, hogy az Istennek amaz igen szép fogadási meghamisíttatnak, mellyekbe azt fogadá, hogy az Christustúl fondáltatott anyaszentegyház-ellen az pokol ereje diadalmat soha nem vehet, hanem mint az igasságnak erős kő oszlopa, győzhetetlen megmarad, és mint egy nagy hegyen építettett váras, el nem rejtetik, hanem a mint Isajás mongya, ő-benne szüntelen megmarad az igasságnak predikállása, mivelhogy, a mint szent Pál írja, mind világ végezetig Doctorok és Pásztorok léznek az Christus jegyessébe, az anyaszentegyházba, kik tanácsák az juhokat, legeltessék az nyáját, mellyet Isten ő-reájok bízott. Ezek azért, és töb efféle ígitek mind cserbe maradnak, ha az pápisták bálványozók. Mert, a mint mondám, egész ezer esztendővel Luther-elöt úgy elhatalmazott volt az pápista tudomány, hogy sohúlt ez világon csak hírrel sem hallotta senki az ti hiteteknek gyöleközetit. Egy templomotok, egy doctorotok nem volt, a ki veletek egy értelemben lőtt volna. És életemet kötöm mellé, hogy sem Illyricus *in Catalogo Testium Veritatis* nem nevezett, sem senki nem nevezhet az apostolok halálátul-fogva Luther Mártonig csak egy tanítót, csak egy embert-is, a ki azt hitte és tanította volna, a mit ti. Mert noha némelleyek, a kiket sok egyéb tévelygő tudományokét timagatok-is eretnekeknek ítéltek, egy avagy két dologba veletek egyeznek, úgy mint Hus János, Wicleph, Waldenses; noha némelleyek azok-közzül, a kiket Illyricus említ, szidalmazták és gyalázták az pápák feslett erkölcsét: de ezt az *corpus doctrinae*-t. az ti vallástoknak ép testét, a szent írásnak ilyen értelmét és magyarázattyát, a minémüt ti forgattok, soha senki hírrel sem hallotta régenten. Ha az pápista vallás bálványozás, és ez úgy lenyomotta egész ezer esztendeig a ti tudománytokat, hogy ennek csak hírét sem hallották az keresztyének: nyilván kiteczik, hogy az fellyül elő-számlált isteni ígitekbe semmi sem költ, hanem az pokol kapuja meggyőzte és lenyomta az Christus országát, elrejtette az hegyen épített várast, megfosztotta az Isten ígijének szengésétül és az igaz pásztoroktól az anyaszentegyházat.

De mi szükség errül többet szólni? Nem de nem azt írja-é az *Augustána Confessio*, hogy az ti Ecclesiátok csak egyetlen egy hit ágazattyába sem különböz a római Ecclesiátúl, csak, úgymond ennihány kevés *abususokat*, gonosz szokásokat haggyanak-el. Hogy pedig ne itílyed csak az Augustána Confessióra kent dolognak, ihon vagon az könyv, olvasd mit mond:

Hac summa est doctrinae nostrae, in qua nihil inest quod discrepet a scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est. Dissensio est de quibusdam abusibus qui irrepserunt. És ismét: Ecclesiae apud nos, de nullo articulo fidei dissentiunt ab Ecclesia Catholica, tantum paucos quosdam abusos omittant, qui novi sunt, et contra voluntatem Canonum, vitio temporum recepti. Nyilva ha az római Ecclesia bálványozó volna, nem csak valami mód-nélkül-való rend-tartásokba, de ugyan az hitnek ágazattyába-is közbevetés volna mi-közzünk. Azért ha az Augustána Confessio (mellyet ti mind fejenként bévesztek) nem hazud, nyilván szemtelen hazugság az hogy az római Ecclesia bálványozó volna.

Végezetre, két dolgot tanít Calvinus, mellyek ha igazak, lehetetlen dolog, hogy az mi vallásunk bálványozás légyen. Elsőt azt, hogy Urunk születése-után öt száz esztendeig virágozott az igaz tudomány az Ecclesiába, és sz. Ágoston idejéig semmit az apostoli tudományba el nem változtattak. Másodikat azt tanította Calvinus, hogy a ki valamit igazán

meg akar érteni az régi igaz vallásból, szent Ágostont tekíncse, ki igen hív bizonyosága az régi igasságnak. Hogy ha ez így vagyon, nem lehet tehát bálványozás, a mit Urunk halála után öt száz esztendő-alat tanítottak az hívek és a mit szent Ágoston-is álhatatosan vallott. Az pedig tagadhatatlan dolog, hogy valamit tí most mi-bennünk kárhoztattok, azokat mind feltalállyuk azokba a szent Doctorok könyveibe, mellyeket szent Ágoston és az ő-előtte valók írtanak. És hogy ennek egyéb bizonyoságit most félre tegyünk, önnönmaga Calvinus együt azt mongya, hogy az régiek minnyájan, valakiknek írásai nállunk vannak megbotlottak. Okát azt aggya: Mert az ő vallása-ellen, mi-velünk egyet értettek az bűnökért-való elég-tételbe. Másut nem tagaggya, hogy ezer három száz esztendővel ez-előt szokott dolog volt, hogy az halottakért imádkoztak. Azonképpen szokott dolog volt, úgymond, az anyaszentegyház kezdetitül-fogva, hogy szükségnek idején akár-ki-is megkeresztelte az gyermekeket. Az Úr vacsorájárul-való tudománt-is, úgymond, az apostolok idejétül fogva megfogta az rosda. Szent Ágostont is ennihány helyen mardossa írásiba, hogy mi-mellettünk, ti-ellenetek támadott. És mind ezekkel tanúbizonyoságunk minékünk, hogy a mely tudománt tí most mi-bennünk pöktök, azt javallották sz. Ágoston előt-is az igaz keresztyények, kikbe (a mint Calvinus-is megvallya) nem az bálványozás, hanem az igaz apostoli tudomány tündöklött.

Ezeket, mikor elvégezte volna az pápista ember, egyikik azok-közzül, kik velünk együt valának, mondta nagy felszóval: Esküszöm Istennek, mond valamit ez az jámbor, és bár amaz légyen az annya, valaki ennek-utánna bálványozóknak nevezné az pápistákat.

Én pedig, igazán mondom, egy kissé megháborottam vala. Mert hertelen nem jut vala eszembe, mint expédiállyam, mint fejcsém-ki magamat az gonosz embernek hálójából, és ugyanot eltekéllém magamba, hogy mentül hamaréb lehet, ezeknek megfejtésére Te kegyelmedtül kérjek segítséget, böcsülletes és tisztelendő Péter Uram. De azért, hogy ne láttatnám megnémulni és meggyőzetni, néki bátorítám magamat és mondék néki: Szerető Uram, sok dolgokat kerengtetél öszve a te szemfíny-vesztő és tezés-szerént-való bizonyoságidba és nyelvednek vitorláját megeresztvén, igen nyakunkba akarnád rándítani az hálót, ha szerét tehetéd. De mind azokra rövid szóval csak egy az felelet: *Est fallacia petitionis principii*. Mert te azt akarnád, hogy mí titeket bálványozóknak ne mondanánk, kit mí ugyan még most sem akarunk cselekedni, hanem a kapát ugyan kapának híjuk és az fúrút fúrúnak, az bálványozókat-is bálványozóknak nevezük. Valaki pedig az Írást, az Isten könyvét, melybe az Istennek elváltozhatatlan igasságának regulája kijelentetett, keresztyéni józansággal és alázatossággal olvassa, nap-fínynél világosban megláthattya, hogy az pápisták nyilván-való bálványozók. Mert ki volna oly homloka feltörölt, alá-való értelmű ember, hogy csak tétovázó beszéddel-is merné tagadni, rejtegetni és fődözni a ti lelki paráznaságtokat és bálványozástokat? Holot nyilván vagyon ez széles világnál, hogy tí az képeknek imádkoztok; az szenteket pedig, és leg-fő-képpen Szűz Mariát, üdvözítőnek, reménységteknek tartjátok és az Istennek ez világ vezérlésében és gongya viselésében-való méltóságos forgódását ezekre, ugy mint újonnan találtatott Istenekre osztottátok: maga az tellyes szent írásba azt olvassuk, hogy idegen Istenünk ne légyen, hanem csak egyedül az mi Urunkat Istenünket tiszteljük, böcsüllyük, és imágyjuk. Szed-bé azért bátor nyelvednek vitorláját, fald-bé a sípot, ráncsd-meg szájadnak zabláját e helyen, és az útkívülvaló haszontalan csavargásoknak és heába-való csácsogásoknak békét hagyván, ha szerét teheted, kezd másut; az az, ha ugyan valóba méred és bízol emberségedhez, azt mutasd-meg, hogy bálványozók nem vattok.

Ezt mikor elvégeztem volna, egy az jelen-való jámbor fő emberek-közzül mondá: Bezzeg tisztességemre mondom, jó helyen vetéd it meg az hálót, Predikátor Uram, és nem csekély vízben tapogacz, hanem ugyan a derék szent írásból feszegeted-ki beszédedet.

Más egy fő-ember-is így szólla: Igazán mondom Predikátor Uram, az fellyül elő-hozott bizonyosságoknak megfejtését eszembe nem vehetém. És jó lelki ismérettel mondom, hogy énnékem elegendő és győzhetetlen jelenségeknek teczenek, mellyekből elhitesse magammal, hogy ez-után soha bálványozóknak ne nevezzem az pápistákat.

Kinek én csak azt felelém: Nem csuda jó uram, ha te meg nem értetted az én feleletemet, mert deákul sem tucz és az dialecticát sem tanultad melyben szépen megmagyaráztatik, micsoda légyen az *Fallacia petitionis principii*.

Az mely pápista ember jelen vala, alattomba, róka móggyára mosolyogván, így szólla: Predikátor uram, mind az tennen saját lelki ismérétedre, mind pedig az egész világ itéletire hagyom annak meglátását, ha elégséges feleletet attál-é az elő-számlált győzhetetlen bizonyosságokra, mellyeket, látom, csak füled mellől akarsz elbocsátani és ugyan semmit nem akarsz, avagy nem tucz reá felelni, és abban bizonyos vagyok, hogy ez-utánnis patvarkodó beszédekkel tétovázhattok ezek-előt, de úgy meg nem fejthetitek, hogy az Isten-félő embernek lelke megnyughassék rajta.

Én pedig erre csak azt mondám: Jó uram, mi szükség errül szót szaporítani és az ti elhanyaglott, sőt elesett igyeteket támogatni, holot az Isten könyvéből nyilván reátok rakám és nagy fen megmutatám, hogy az képek és az halottak tiszteletibe nyilvánvaló bálványozásba heverték.

Az pápista ember viszontag így felele: Bizonyára nem hitván renden kaszálnál szerető Uram, ha a mit ily bátran mondasz, reánk-is rakhatnád. De félek rajta, hogy szinte úgy jársz, mint sokan a ti rendeteken-való tanítók, kik mentül tudatlambak, annál bátrabban kiáltnak akármitis mi-ellenünk, úgy hogy szabadon gondolhattuk felöllök, hogy ugyan jól feltörlötték homlokokat arra, *ut loquerentur grandia*, hogy az igasság-ellen szörnyűségeket és minden méltatlan hamisságokat, vádlásokat és káromlásokat szórjanak reánk. De mikor az bizonyításra jutnak, csak füstbe mégyen minden csácsogások. Mert csakhamar reteszt vetnek, megnémulnak, és semmit reánk nem rakhatnak, hanem róka módra a kert-alat kullogván, oly dólgozat forgatnak, mellyek nem csak az derék dologhoz ingyenesen semmit nem szolgálnak, de sőt szinte úgy illenek hozzá, mint amaz a te *Fallacia petitionis principii* az fellyű elő-hozott bizonyosságokhoz, az az mint az bot az tegezhez, az aranyos kantár a szamar fejéhez. És azért az jelen-való fő emberek kedvéért, semmi halasztást nem tévén a dologba, mingyárt nyilván, minden tétovázás és kerengő beszéd-nélkül megfelelek, és ha szerét tehetem, nap-világnál finyesben megmutatom, hogy az te-tölled előszámlált bálványozásokban nincs nekünk semmi részünk, kiből reménlem, hogy ti mind testében lelkébe nem vak, eszébe veheti az igasságot; ez légyen azért bátor fundamentom, ez légyen az kő vár, mellyen először-is megvíjjunk. De minek-előtte az dologhoz fogjunk, egy dologra kérlek Predikátor Uram.

Gyakorta történik az, hogy ti az tinnen fejetek találmányával és tulajdon elmétek alkotmányával és *chimerájával* hadakoztok, mikor azt alíttjátok, hogy az mi tudományunk-ellen vitézkedtek. Mert az tagadhatatlan dolog, hogy sok hamisságokat kennek mireánk az ti pártos társaitok, mellyeket gyakor kiáltásokkal úgy belé oltyák az emberek szívébe, hogy tellyességgel gyökeret vét benne és semmiképen el nem hitethetni véllek, hogy külömb az mi vallásunk. Mert az mi rendünkön-való tanítók írásit nem akarják olvasni, hogy abból értenék-meg a mi vallásunkat, hanem a mint az ő tanítójok vagy tudatlanságból vagy álnokságból eleikbe adgyák a római tudománt, azt hiszik, hogy ugyan olyan. Oly dólgozat írnak pedig és hirdetnek ők az pápista vallásról, hogy enmagam-is gyakran, mikor olvastam írásokat az ti-féléteknek, azt mondtam, hogy nem csudálom ha gyűlöli az római hitet a ki ezeket elhiszi, mert ha azt tanítaná az római gyöleközet, a mit a ti tanítótok írnak hogy tanít, igazán mondom, én-is megátkoznám és útnám az római tudománt. Azért, hogy az heába-való versengésnek véget vessünk és az keresztyéni szeretet és tekéltesség-ellen hamissat mi-reánk senki se foghasson: azt kívánom kegyelmedtül, hogy ne az ti vélekedéstekebül, hanem mi-tőlünk ércsed, mit hiszünk és mit tanítunk mi azokról a dólgozról, mellyekbe mondád, hogy mi bálványozók vagyunk; és ha szinte ez-elöt elhitették volna-is véled, hogy külömb az mi vallásunk annál, az mit éntöllem hallasz: inkább elhiggyed az én vallás-tételemet, ki jobban tudom mit hiszek, hogy-sem más valaki.

Erre én azt felelém: Hogy méltó kívánság ez, mert az Írás mongya, hogy senki jobban nem tuggya mi légyen az emberbe, önnönmagánál. És az keresztyéni szeretet-is azt kívánnya, hogy szünek vizsgálójává ne tégyük magunkat. Azt-is tudom, hogy *a hit dolgában senkinek nem*

szabad hazudni, a mint Tertullianus írja. Mert a szent Ágoston mondásaként: *Fides a nobis of ficium exigit et cordis et linguae*, Az hit azt kívánja, hogy mind szüvel, mind szájjal igazak légyünk a hit dolgaiba; és az pápák-is azt írják: *Proditor est veritatis, qui pro veritate mendacium loquitur*, Árulója az igasságnak, a ki az igasságért hazugságot mond. És tudom, hogy tí-is mint nyilván-való eretnekeket kárhoztattátok Basilidest, Priscillianust és a Helceseitákat, mivelhogy azt tanították, hogy szabad embernek hitit megtagadni. Ugyan nincs-is pedig okom, miért akarnék valamit erővel reátok fogni, holot inkább azon örvendőznék, ha oly vallásba találtatnátok, mely tiszta volna minden bálványozástúl. És ha szinte ez-előt valamibe tévelygettetek volna-is, gyönyörködném benne, ha most annak ellene mondanátok és az igassághoz ragaszkodnátok.

Az pápista ember megköszönvén, hogy emberségesen és okosan szóllanék az dologhoz, monda: It, az úczán alkotmatlan helyen vagyunk; ha teczik, jer lépünk-bé a házba, holot csendesben-is beszélhetünk és könyveket-is találunk, mellyeket mondásimnak bizonyságira mingyárt reá-forgathatunk.

Ezt minnyájan, a ki jelen valának jóváhagyák, és bémenvén az házba, így kezdé-el beszédét az pápista ember:

Leg-először-is azért azon egyenesedgyünk-meg: Mi légyen az bálványozás és az bálvány? Ezt pedig előnkbe adgya a szent írás. Mert szent Pál apostol a Rómabélieknek *cap. 1. v. 23. et 25.* azt mongya, hogy azok az bálványozók, a kik az Istennek tiszteletit teremtetett állatoknak atták és inkább szolgáltak ezeknek, hogy-sem az Teremptónek. És a mint Salamon írja, az Istennek elcserélhetetlen nevét a kőnek és fának atták: A tüzet és éltető eget Istennek ítülték. És rövid szóval megmondván, valahol az Írás emlekezik az tulajdon bálványozásról, azt mongya, hogy a bálványozók elhagyván az Istent, teremtetett állatnak adgyák az isteni tiszteletet. Ezt olvassuk *Hier. 2. v. 11. Cap. 44 v. 18. Psalm. 105. v. 20.* és szántalan egyéb helyekennis: kiből az következők, hogy az bálvány nem egyéb, hanem oly teremtetett állat, mellyet a bálványozó Istennek ítül és isteni tisztelettel illet. És annak-okáért mongya az Írás *1. Corinth. 8. v. 4. Cap. 10. v. 19. Isaie 41. v. 24.*, hogy az bálvány semmi, és az sidó bötü-szerént-is a bálvánnak neve *ELIL, hoc est, vanitas inane, nihil minus quam quod putatur*, hívság és csak az ember agyának alkotmánya, holot az emberi gondolat-kívül sohült nincs oly teremtetett állat, mely Isten volna.

Igen szépen megmagyarázza, pedig szent Ágoston, minémű volt az régi pogányok bálványozása; elő-hozván az régi *Mercurius Trismegistus* írását. Azt ítülték, úgymond, az pogányok, hogy az látható ábrázatok nem egyebek, hanem a láthatatlan isteneknek testi. Ezekbe azért az testekbe oly lelki állatokat ismértek, mellyek mind árthatnak s mind használhatnak azoknak, kik isteni tisztelettel illetik őket. Ezeket pedig úgymond, az láthatatlan lelkes állatokat csuda mesterséggel az látható ábrázattal egybe csatolják az tudós, fő emberek, úgy hogy mint valami lelkes testekké válnak az ábrázatok, mellyekhez köteleztetik az lelki állat. És ez, úgymond, amaz csudálatos tudomány és mesterség, mellyel isteneket csinálnak az emberek. Mert, úgymond, mivelhogy az emberi nemzetség lelki állatot nem teremphet, kiszólván az ördögöt, az képebe béplántállyá ötet szent és csudálatos titkok-által, és így az ördög lélekgyanánt vagy az ábrázatba úgy mint testbe. Azt-is utánna véti sz. Ágoston, hogy a kik mesterségekkel az képekbe rekesztették az ördögöt, azoknak nevre nevezték a bálványokat.

Ez sommája annak, a mit ot bő beszéddel elő-hoz sz. Ágoston az *Mercurius Trismegistus* írásiból. Kiből nyilván megtecczik, mely igaz légyen a mit szent Pál apostol és szent Dávid mond: Hogy valamit áldoztak a pogányok, az ördögnek áldozták azt, és a pogányok isteni mind ördögök voltak. Mivelhogy az ő bálványok nem csak az pusztá külső ábrázat volt, hanem az ördög-is, mellyet az ördögösök az ördöggel való szövetségnek ereje-által az bálványhoz kötöznek vala; miképpen mostan-is halljuk, hogy az ördögösök gyűrűben avagy üvegbe hordozzák a sátánt.

Másut ugyan ezen szent Ágoston az bálványozóknak más illyen vélekedéseket hozza-elő, mellyet amaz bölcs Marcus Varro-is javallott: Tudni illik, hogy az Isten nem egyéb, hanem ez világi állatoknak lelke; mert miképpen, úgymond, az ember testből és lélekből ál, azon-

képpen az világ-is az látható állatokból, úgy mint testből, és az láthatatlan Istenségből, úgy mint lélekből ál. És így minden teremtetett állatot Istennek ítéltek lenni.

Noha azért, a mint a Bölcs írja, a bálványozásnak első kezdeti az volt, hogy mikor valakinek szerelmes gyermeke megholt, faragott ábrázatot csinált néki, és mint ha ebbe jelen volna, avagy meg nem holt, hanem az istenek-közibe vitetett volna, az ő háza népével imádtattya vala őtet; azután pedig, a mint ezen Bölcs írja, a napnak, csillagoknak, elementomoknak szépségét és hasznát látván, ezeket-is kezdék tisztelni: de mindazáltal, mivelhogy valamit az pogányok Isten-gyanánt imáttak, azoknak faragott ábrázatokat csináltak, mellyek ördögökkel valának rakva, és ezeket az ördögöket (kiket, a mint meghallok, az faragott ábrázatok lelkének ítéltek lenni) imádták: az-okon méltán mongya az Írás, hogy az pogányok isteni mind ördögök voltak és minden áldozatot az ördögnek attak az pogányok. Meg sem könnyebbíti vala pedig az ő vétkeket, hogy ők bolondúl vélték, hogy ezek igaz istenek és ezekbe az igaz Istent akarták tisztelni, szinte mint nem volna az országba mentsége annak, a ki az király ellenségét elégséges okok nélkül királynak itílné és királyi tisztelettel illetné. Mert az pogány bálványozók szinte úgy cselekedtek, mint ha valaki *sine diligenti inquisitione*, szorgalmatos tudakozás s vizsgálás-nélkül, a kösségből egy paraszt embert elő-rántana és az ő-tölle vött jótéteményekért őtet királyi tisztelettel illetné.

Azért mind ezeket egy csomóba kötvén és egy summába foglalván: nyilván megteczik, hogy noha a szent Írásba *per metaphoram* bálványozásnak neveztetik a fősvénység és az részegség; mivelhogy a ki valamely teremtetett-állathoz úgy ragaszkodik, hogy ezért hátra-veti az Istent és az ő akarattját, azt jelenti, hogy nagyobbra böcsüllí ezt az Istennél és annak-okáért Isten helyet választya a teremtetett állatot: mindazonáltal az tulajdon bálványozó csak az, a ki teremtetett állatot isteni tisztelettel illet és az isteni méltóságot az egy igaz Isten-kívül egyébnek tulajdonítja. Az bálvány pedig nem egyéb, hanem oly teremtetett állat, melynek az bálványozók isteni tiszteletet tésznek. És így nem nevezhetünk minden képet bálvánának, holot az mi Üdvözítőnk-is az Atya Istennek képe, a mint sz. Pál írja *Coloss. 1. v. 15. Hebr. 1. v. 3.* Az Isten sátorába és templomába-is képek valának, a mint az Írásba olvassuk *Exod. 25. v. 18. Num. 21. v. 8. 3. Reg. 6. v. 23. 29. 32. 35. et 3. Reg. 7. v. 35. 36. 2. Paralip. 3. v. 7. 11.* De azért sem az mi Üdvözítőnk, sem az Isten templomába-való képeket bálvánának nem nevezhetjük semmiképpen. Az Isten-is nem különben tiltya az képeknek csinálását, hanem csak úgy a mint ő maga meg-magyarázza, hogy a végre ne csinállyunk képeket, hogy azokat imágyjuk; noha az fellyül elő-számlált helyeken ugyan megparancsolá, hogy képeket csinállyanak az ő templomába.

Immár azért az első felvett célnak bizonyításába nem fárasztom sok beszéddel magamat, hanem egy-általlyába azt mondom, hogy mí az isteni tiszteletnek semmi részét a képekre nem hárttyuk és így semmi okon bálványozóknak nem ítíltethetünk. Hogy ezt nyilván és bizonyosan megércsed: ihon hallyad az Tridentombéli Conciliomból, mit higgyen és tanícson az római gyölekozet az képekrül *Session 25.* Holot minek-utánna megparancsolá, hogy az kösségnek jól eleibe aggyák, hogy nem azért íratyuk képét a Szent Háromságnak, mint ha testi szemmel látható volna az istenség, avagy festékkal az ő állattya kiábrázthatatnék, hanem csak olyan ábrázatit íratyuk, a minémübe méltóztatott megjelenni, vagy az prófétáknak, vén embernek ábrázattya; avagy a mí Urunk keresztelésekor, galamb képébe; avagy pedig az felvött emberi természetbe az megtestesülésbe. Minek-utánna mondok ezt rövideden előnkbe attá volna az Conciliom, így szól: *A képeknek illendő böcsülletet és tiszteletet kel adni, nem azért, mint ha ezekbe valami istenség, avagy erő volna, mellyet böcsülleni kellene, avagy tőllok valamit kérni: hanem csak azért, hogy a kit jegyeznek, azt tisztellyük ezek-által. És mikor ezek-előt süveget vetünk, térdet hajtunk, Christust imágyjuk, a kit jegyez az kép.* Ez az igaz keresztényeni tudomány a képekrül, mellyet magába foglal ama régi két vers-is:

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa,
Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

És ennek okáért egy poéta így felele nem régen azoknak, kik azt kiáltják, hogy mí az képeket Isten-gyanánt tisztellyük:

Signa colunt, inquis, de ligno et marmore: falsum.
His etiam credunt numen inesse: furis.

Mi azért az képekbe semmi isteni erőt, méltóságot, hatalmat nem ismérünk, semmit azoktól nem várunk, sőt az minémü tiszteletet az képek-előt tészünk, nem a fának, festéknek teszszük, hanem Christus Urunknak; avagy ha az a kép valamely szentet jegyez, a kép-előt csak az szenthez illendő tiszteletet tészünk.

Nem különbben cselekszünk mi a képekkel, mint a régiek az Istennek szekrényével, mely-előt olvassuk, hogy leborúltak a földre, noha ugyan nem imádtak egyebet, mint az egy élő Istent. Csak azt cselekesszük mi a képek-előt, a mit az sz. Pál parancsolattya-szerént minden keresztyén cselekszik, mikor az Jesus nevét említik előtte; mert süveget vetünk, térdet hajtunk az névnek emlekezetire, de nem azoknak az *sonusoknak* és szóknak hajtunk térdet, mellyeket füllel hallunk, hanem annak, a kit ez az szó jegyez. Végezetre, csak azt cselekeszszük mi a képek-előt-való tisztelettel, amit cselekvék Isaiás, Dániel és az töb proféták, mikor az Isten látható ábrázatba megjelenék nékik. Mert ők-is leborúlnak az előt az elementomokból formált látható ábrázat-előt, de azért nem az látható ábrázatot, hanem az Istent imádnak, a kit jegyez vala az ábrázat. Mi-is azért az képeket nem csak az egyházak ékességére, hanem arra-is tartjuk, hogy eszünkbe juttassák és ugyan szemeink-előt hordoztassák szüntelen az mi Üdvözítőnk cselekedetét és a szentek életét. Mikor pedig ezek-előt tisztességet tészünk, annak teszszük az böcsülletet, a kit az kép jegyez, mint mikor tí-is süveget vettek az Evangéliom olvasásakor, avagy az Jesus nevének említésére, nem az teremptett szózatot imádgátok, hanem azt, a kit jegyez és az kitől származott ez az Evangéliom. Bizony mikor a sz. Péter árnyékát annyira böcsüllik vala az hívek, hogy erre kitennék az betegeket; és miképpen a sz. Pál térdkötője és kis keszkenője illetésével, úgy a sz. Péter árnyékával is meggyógulnak vala az kór betegek, nem tisztelik vala az árnyék képet Isten-gyanánt az hívek; szinte úgy mi sem tiszteljük az faragott képet Isten-gyanánt, noha ez-előt Istennek könyörgünk.

Ihon halljátok kerek és egy-általlýába-való magyarázattal az képek-felől-való tudományát az római gyöleközetnek; ennél különbet a ki fejünk fölött áll, az tuggya, hogy sem hitt, sem tanított soha az római Ecclesia. Akarnám azért érteni, ha ebbe találtok-é valami bálványozásnak árnyékát lenni?

A mely fő emberek jelen valának, azt kezdék mondani: Mi bizony ezt soha ennyire nem értettük, sőt mind különbben atták ezeket mi-előnkbe. De ha csak ebbe áll az pápisták vallása a képekfelől, erre semmi szín-alat nem kenhetjük az bálványozás nevét. Eggyik pedig ezek-közzül ezt-is utánna veté: Ha ennél egyebet semmit nem tanítanak az pápisták az képekről, magamnak sem teczik ez bálványozásnak. Mert ha az ember nyelvvel formált Jesus nevének hallására térdet hajtunk annak, a kit a szó jegyez, miért nem hajthatnánk térdet, mikor kézzel formált nevét avagy ábrázattát látjuk az mi Urunknak? Annak-okáért fogadást tészek, hogy ennek-utánna bálványozásnak nem nevezem az pápisták cselekedetét.

Ezeket én hallván, mondék: Úgy vagyon, ebbe az tudományba nincs afféle bálványozás, hogy a teremptett állat Isten-gyanánt imádatnék. De a mint bölcsen tanította Calvinus János: Mind bálványozás az, valamivel az ember tiszteli az Istent az ő parancsolattya-kívül. A sidók-is mikor az pusztába imádnak a borjút, nem valának oly bolondok, hogy ezt Istennek ítéljenek, hanem a borjú kép által az Istent imádnak. De mégis bálványozóknak neveztetnek: mivelhogy parancsolat-kívül-való tisztelet vólt ez, mert nem hatta vala az Úr, hogy ötet képekbe tiszteljük. Hasonló-formán tehát a pápistákat-is ezen okból bálványozóknak nevezhetjük.

Az pápista ember it elmosolyodván, Tí, úgymond, szinte olyanok vattok, mint amaz szolgál, melynek az ő ura írásban adott vala instructiót, mihez tarcsa magát az ő szolgálattýába. Történék pedig egyszer, hogy az ura nagy sikeres sárba dölne mind lovastul, és mikor a szolgáját híná segítségre, kikapá a szolgál zsebéből az instructiót és sok forgatása-után azt felelé, hogy nincs instructiójában, hogy a sárból kivonnyá az urát, és ot hagyá a nyavalyást. Tí-is semmit az Istennek tisztességére nem akartok cselekedni, valami írva nem adatott előtökbe. Soha még én oly ostoba, vad, barbarus urat nem láttam, a kinek semmi szolgálat nem lótt volna kedves, valamellyet feje vesztébe nem parancsolt volna szolgájának. Nyilva sz. Pál

apostol azt mongya, hogy az Úr parancsolatot arról nem adott, hogy valamely özvegy, vagy leány férjhez ne mennyen, de azért azt írja, hogy jobban cselekszik a ki férjhez nem mégyen, és bódog lészen. De erről a harmadik beszélgetésünkbe többet szóllyunk.

A mit pedig a sidókról mond Calvinus, az nyilván-való hamisság, mert *Deuter. 32. Psalm. 105. Actor. 7. v. 41.* nyilván olvassuk, hogy akkor a sidók az ördögnek, nem az Istennek áldoztak, sőt az Istenről tellyességgel elfeletkeztek. És bizonyára, ha az Istennek akartak képet csinálni, nem látom, miért öntöttek borjú képet, holot az Isten soha borjú képbe meg nem jelent vala nékik, hanem tűz avagy felhő oszlopba. Annak-okáért, a sidók látván, hogy a Moyses késik vala a hegyen, és vissza-kíváncozván Aegyptusba, az Aegyptombéliek fő istenét, *Apist*, akarták engesztelni, és mivelhogy ezt az Aegyptusok ökor képbe írták, a mint Herodotus és egyebek-is előnkbe aggyák, annak-okáért öntetének borjú képet néki.

Ha pedig mégis azt kérded: Hon vagyon parancsolat arról, hogy az képek-előt is tisztességet tégyünk az mi Urunknak? Én-is azt kérdem: Hon vala Isaiásnak, Dánielnek etc. parancsolva, hogy az látható ábrázat-előt leborulván imádná az Istent? Hon vagyon néked-is parancsolva, hogy süveg vetve hallyad az Evangéliomot? Miképpen azért az Istennek tisztességét illeti, hogy mikor az Jesus nevét emlittyük, térdet hajtunk, és ezzel bálványozók nem vagyunk: szinte azonképpen, mikor az képet látván, térdet hajtunk az Istennek, ugyan csak ő szent felségét tisztellyük és semmi bálványozást nem cselekszünk. Avagy ha úgy nincs, add okát, miért szabad süveget vetni és térdet hajtani, mikor az Jesus nevét hallyuk, és nem szabad térdet hajtani, mikor az Jesus képét láttyuk? Az apostolok tisztességét illetve, hogy az keresztyének még az ő árnyékokat-is úgy böcsüllenek, hogy (a mint az Írás mongya) erre kitennek az betegeket; miért nem illetné tehát az Christus tisztességét a ő képének böcsülletti? De erről az harmadik levélbe többet szóllyunk.

Az apostoli Ecclesia-is cselekedetivel példát adott nekünk erről. A mely aszszony-állatot Urunk a véri betegségből kigyógíta, egy réz képet csinála az mi Urunk emlékezetire, mely-alat egy füvecske szokott vala nőni, és mihelt annyira felnőtt, hogy az kép ruhájának prémit megilletné, az véri betegségek-ből kigyógította az embereket, a mint írja *Euseb. 7. cap. 14. alias 18. Sozom. lib. 5. cap. 20. Niceph. lib. 6. cap. 15; lib. 10. c. 30.* és egyebek-is. Szent Athanasius írja *Lib. de Passione Imaginis Christi*, hogy Nicodémus maga kezével egy feszületet csinált vala, mely mikor Szíriába a sidók kezébe akadott vólna, az sidók szinte úgy megpökdösék, rútiták, mint szinte Urunkat, és az feszület oldalát-is meglyukasztván, mingyárt bőséges vér folya-ki az oldalából és ennek oly ereje vala, hogy vakokat és egyéb rendbéli betegeket, megilletvén velle, meggyógítana, kit a sidók látván, megvallák bűnöket és minnyájan keresztyének lőnek. Sz. Lukács evangelista-is önnön kezével mind az Urunk képét, mind az Bódog-Aszszonyét és az apostolokét szépen megírta, a mint bővön elő-hozza *Nicephorus libro 2. cap. 43. Lib. 6. c. 16. Lib. 14. cap. 2. Lib. 15. c. 14.* Sz. Ágoston-is *tom. 4. lib. 1. de consensu Evangel. cap. 10.*, Tertullianus *lib. de pudicita cap. 7. et 10.* és az töb régi Doctorok-is, böcsülletes emlékezettel bizonyoságot tésznek, hogy az apostoltia Ecclesiába elein böcsülletesen tartották a képeket.

Ezek az pápista ember beszédi énnékem mind újságoknak teczenek vala, és annak-okáért így felelék néki: No jó Uram, ezt haggyuk ebbe; de a mi a szentek tiszteletit illeti, abba tellyességgel bálványozóknak itíllek titeket; mivelhogy semmi szín-alat nem menthettyük bálványozástul azokat, a kik az teremtetett állatba bíznak és ő-tölle várnak minden testi lelki jókat, mellyeknek megadója nem egyéb az egy Jehova Istennél.

Alattomba it egybe-üték fejeket az jelen-való fő emberek és nagy nevetséget indítanak, és egyik mongya nékem: Predikátor Uram, igen könnyen elugrad az árkot. Ha ezt ebbe nem hagyod vala, nyilva megbotlól vala.

Az pápista ember-is mosolyogván, mondá:

Ez bezzeg az második felvett czélunk. De itt-is hatható és győzhetetlen feleletekkel megmutatom, hogy a szentek tiszteletibe nem bálványozó az római gyöleközet. Mert mi-is tuggyuk, hogy az Isten emésztő tűz, és valaki practicál, avagy társ akar lenni az ő tiszteletiben,

megemésztetik ő felségétől. A ti szereteken-való tanítók pedig itt-is szántalan figmentomokat és az önnön agyok hívságos gondolatit, szántalan fabulákat, agg-nő beszédeket és család hazugságokat fognak mi-reánk. Azért, hogy az igasság kitessek: igazán, Isten-szerént és lellem-szerént megmondom, minémű vallásba légyünk mi a szentek tiszteletirül és segítségül hívásárul.

Azt hisszük azért a megdűcsöült szentekrül, hogy ők önnön saját erejeből és tehetségekből sem az embernek szíve gondolattát és kívánságát nem láthatták, sem az mi bűnünk bocsánattára, lelki és testi jóknak megadására nincs hatalmuk; hanem a mit e világi dologba tudnak, az egy Istennek jelentéséből tuggyák, miképpen az régi proféták tutták az távoly-való dolgokat. Minket pedig nem különbben segítnek a szentek, hanem Istennek-való imátságok-által, úgy hogy valamit a szentek-által várunk, nem egyébtül várjuk, hanem csak az egy élő Istentül, az ő sz. Fia-által. A szentektül pedig csak azt kérjük, hogy ők imátságok, könyörgések, esedezések-által nyerjék-meg az Úr Istentül, a mit magok erejéből meg nem adhatnak.

Annak-okáért minden könyörgésünknek, mellyekkel a szentek segítségét kérjük, csak ilyen értelme vagyon, a mint a mi doctorink nyilván tanítták, hogy a szentek nem magok erejéből aggyák azt, a mit kívánunk, hanem könyörgések-által nyerjék-meg az Istentül. És rövid szóval megmondván, csak szinte úgy, és nem különbben kérünk az megdűcsöült szentektül segítséget, ótalmat, vigasztalást, a mint az élő szenteket kéri sz. Pál. *Rom, 15. vers. 30. 2. Corinth. 1. v. 11. Coloss. 4. v. 3. 1. Thessal, 5. v. 25. 2. Thessal, 3. v. 1. 1. Timoth. 2. 1. Hebr. 13. v. 18.*, hogy segítsek őket Istennél könyörgésekkel; és mint tí-is minnyájan kérítek minden vasárnapi predikációba a kösséget, hogy imádkozzék az betegekért, rabokért, bűnben és hitetlenségbe heverő emberekért. És miképpen az élő embereket ezzel az Christus székibe nem ültettyük, hogy az ő imátságok által Istentül a mi Üdvözítőnk érdeméért testi lelki jókat kívánunk: azonképpen a megdűcsöült szenteknek sem tulajdonítunk azzal semmi isteni méltóságot, ha azon kérjük őket, hogy imátságokkal segéllyenek minket. És mikor az szenteket remén-ségeknak nevezik némelylek, csak olyan értelemmel nevezik, minéművel sz. Pál az ő-tölle Christushoz térítettett híveket ő reménséginek nevezi. Mikor *mediatrixnak*, közbe-járónak nevezik Bódog-Aszszont, nem oly közbe-járónak nevezik a minéműnek csak egyedül Christus Urunkat nevezi sz. Pál. *1. Timoth 2. v. 5.*, tudni illik a ki nem csak tisztí és hivatalya-szerént közbe-járó, de ugyan természetibe-is igaz Isten és igaz ember, és a ki minket az Istennek megbékéltet, nem csak könyörgése-által, hanem az mi váltságunkért bőséges elég-tételével és adósságunknak megfizetésével, kit a szentek semmiképpen nem mívelhetnek. Mert az nyilván megbizonyodik az Írásból, hogy semminémű teremtetett állat eleget nem tehet Istennek az ő-ellene-való bűnért. Miképpen azért az Christus közbe-járásának böcsülletit meg nem rontja, hogy az Írás Moysést-is közbe-járónak nevezi: hogy az angyalok és az élő emberek imátkoznak mi-értünk: szinte azonképpen az bódogok könyörgése semmi kissebséget nem hoz az Christus közbe-járására, hanem inkább ennek méltóságát kinyilatkoztattya. Mert hogy az szentek könyörgése kedves és foganatos Isten-elöt, az nem egyebűnnen vagyon, hanem az Christus érdeméből és közbe-járásából. Miképpen azért az Istennek mindenható ereje meg nem kissebedik azzal, hogy az teremtetett állatoknak-is erőt adott, mellyel munkálkodhassanak az Istennel-együtt: azonképpen az Christus érdemének nagy volta abból-is kiteczik, hogy még az ő tagjainak-is erőt adott, hogy Istentül sok jót nyerhessenek az ő érdeme-által, mivelhogy ugyan valamit az bódogok avagy az világon vitézkedő hívek nyernek, az Christus érdeme által nyerik, és az fő ok az megnyerésbe, kit az anyaszentegyház jelenteni akar, mikor a szentekhez-való könyörgésit az misébe mindenkor ilyen-képpen fejezi-bé: *Per Christum Dominum nostrum*, Az mi Urunk Jesus Christus által, Amen.

Végezetre, miképpen ez világi gyarló, bűnös szolgál-társunkat nem azért kérjük, hogy az Istennek irgalmasságába és hozzánk való jó akarattya-ba kétesek volnánk: szinte azonképpen az dűcsösséges szenteket-is nem azért fogjuk mellénk, hogy az Christushoz kegyelmességébe kétesek volnánk, hanem csak azért, hogy az mi méltatlanságunkat meggondoljuk, és megismérvén, hogy nem vagyunk elégséges készülettél az Isten ajándékinak elvételére, a

szentekhez folyamván, ő-áltak-is alázatos könyörgésünket bémutassuk az Istennek, és így a szenteket-is tiszteljük, magunkat is megalázzuk Isten-előt.

Az jelen-való fő emberek-közzül egy nagy fel-szóval kezdé mondani: Emberségemre mondom, hogy ha ez a pápisták vallása, egy mákszemnyi bálványozás sincs vallásokba. Mert nem csak az isteni méltóságot, hatalmat és böcsülletet nem tulajdonítyák a szenteknek, de sőt inkább, ugyan nem-is könyöröghet ember olyanformán az Istennek, a mint ők a szenteknek könyörögenek, tudni illik hogy *Imággyon Istent érettünk*. Annak-okáért, ha a szenteket csak azon kéri a pápisták, hogy Isten-előt-való imátságokkal mellettek támaggyanak, ezzel semminémű isteni méltóságot nekik nem tulajdonítanak. És a minémű bolond vólna, a ki azt itílné, hogy az Istennek ilyen-formán könyöröghessen az ember, *Úr Isten könyörögj én-érettem*: szinte olyan eszefordult az-is, a ki azt itíli, hogy isteni tiszteletet tulajdonít a szenteknek, a ki azon kéri őket, hogy Isten elöt-való imátságival segítse őket.

Igazán mondom tisztelendő Alvinczi Péter Uram, magamat-is ugyan megtántoríta ez az felelet. És rövideden így szóllék: Ha csak ezt hiszik és taníttyák a pápisták a szentek-felől, igazán mondom, én magam sem ismérék semmi bálványozást ebben a tudományba. Mert látni való dolog, hogy ebbe semmi isteni méltóság nem tulajdoníttatik a szenteknek. El-is hittem pedig (noha ekkoráig más itíletbe vóltam), hogy ugyan valóba és minden kendőzés s állorcázás-nélkül, ez légyen a pápisták vallása. Annak-okáért ez-után nem bálványozásnak, hanem bolondoskodásnak hívom ezt a pápisták vallását. Mert jóllehet bálvánt nem imádnék én, ha most erőssen esedezném annak, a ki száz mélyföldnyire távuly vagyton töllem és azon kérném, hogy Isten-előt-való imátságival segítene engem: de azért szinte oly eszesen cselekeném, mint ha valamely eszefodult ember a siketnek beszéllene. Mert a szentek meghóltak és nem hallják a mi könyörgésinket.

Az pápista ember erre viszontag így felele: Megköszönöm, hogy az tennen itíleted-szerént-is csak káromló hazugság az, a mit teli torokkal reánk szórnak a te pártodon való tanítók, tudni illik, hogy mí az szentek tiszteletibe bálványozók vagyunk. Mert ha választanom kellenék kettő-közt, mégis inkább akarnék titóltetek bolondnak itíletetni, hogy-sem bálványozó lenni. A mi pedig ezt a fogást illeti, nem szükséges erről most sokat szólnunk, mert csak emnap egy könyvet láték, melybe Gyarmathi Miklósnak a szentek tiszteleti és segítségül hívása ellen-való sok káromlásit, hazugságit, csélcsapásit délszinre hozta. Egy keresztény Atyánkfia, ki világosan megmutatta azt-is, hogy a szentek tuggyák az élő embernek dólgaít és kívánságit, a mennyire az Istennek titkos tanácsa-szerént szükséges; és ezzel az ő bódogságok szintén úgy meg nem háboríttatik, mint az bódogságos angyaloknak Isten-után ez világi dolgokra-való gondviselésekkel az ő dücsösségeknek öröme meg nem csekélyedik. És az itílet napján, és annak-utánna is mind örökbe, láttyák és bódogok a kárhozottak kínnyát, de azért ugyan meg nem háborodnak az ő csudálatos nyugodalminak örömebe; mert a mint Béza szépen írja: *Si quiete caelesti frui et humana curare, inter se pugnant, nec. Deus, nec agneli, nec Christus ipse, censendi sunt humana curare*. Ha, úgymond, ellenkezik az dücsösséggel az világi dolgokra-való gondviselés, sem az Isten és angyalok, sem Christus ő maga nem visel gondot mi-reánk. De a mint mondám, erről nem szükség szólnunk; mert csak arról vólt most közbevetésünk: ha a szentek tiszteletibe bálványozó légyen az római gyölekozet. És a miképpen megértétek, hogy ez két dologba méltatlan itílnék minket bálványozóknak a ti tanítótok, szintén azonképpen csak módnélkül akarnak gyüöltetni minket, mikoron egyéb dologba-is bálványozóknak hínak, mert avagy ingyen sem értik, avagy szándékkal tettetik hogy nem értik a mi vallásunkat, mikoron sok heába-való patvarkodással ebbe bálványozást vizsgálnak.

Elő-szólván egyik az jelen-valók-közzül.

No, úgymond, látom én, hogy eszünkön kel járnunk a hit dólgaiba és egy félnek vádolására nem kel itíletet tenni, hanem a más félt-is meg kel érteni; mer künnyü azt kiáltani, hogy bálványozók a pápisták, de nehéz megbizonyítani. Haggyuk ebbe azért ezt, mivelhogy az üdő elmúlt.

És így emberséggel elbúcsuzván, egymástúl elválánk.

Ihon Tisztelendő Alvinczi Péter Uram, igazán, minden czikkelyenként megírom kegyelmednek az mi beszélgetésinknek rendit és folyását, a végre, hogy a Te kegyelmed bölcs tanításával élvén ha lehet, reájok rakhassam a pápistákra, hogy az elő-hozott két dologba bálványozók légyenek; mert azt én magam látom, hogy ha a két articulust megmenthetik az bálványozásnak úndokságátul, sokkal könnyebben megmenthetik egyéb rendbéli tudományokat-is, és így mind ez világ-előt, mind az élő Istennek igaz ítélő széki-előt nagy gyalázat szál fejünkre, ha ekkoráig mód-nélkül és hamissan hittuk őket bálványozóknak.

Mivelhogy azért az Úr Isten Te kegyelmedet ily igen elővitte és még az fejedelmeknél-is annyira böcsülletessé tőtte, hogy szép jószágokkal, sok drága marhákkal ugyan meg-is tisztelték Uraságodat: az Istenért-is kérem Uraságodat, tanícson és oktasson engemet, mint kellessék az pápista embernek elő-számlált bizonyságit és feleletit megrontani. Mert ha ezeket nyilván, bizonyosson, és mentül hamaréb meg nem fejthettyük, bizonyos vagyok benne, sokan gonosz ítéletet tésznek felöllünk, hogy ily mód-nélkül bálványozóknak nevezzük a rómaiakat.

Az Úr Isten aggyon Szent Lelket és igaz isteni isméretet kegyelmednek, mind az kegyelmed halgatóival egyetembe.

AZ ALVINCZI PÉTER FELELETIRÚL.

RÖVID INTÉS

Szava-hihető s füllel hallottat-beszéllő emberektől értettem, hogy Alvinczi Péter, sok mosdatlan szidalmi-között, bálványozást és hitszegést akart mi-reánk mérges beszédével kenni. Azért hivatalomnak tisztiszerént, szembe szállék a dücsösséges vitézzel és Őt levelemben orczájára térítém reánk kérődött fecsegésit. Noha pedig arra nem néztem, hogy egy-féle állatra nem jó hájat kenni, hanem őtet érdeme-fölött-is mindenütt tisztességgel neveztem, tudván, hogy szép szónak szárnya nem szegik: de még-is, hogy im kifogták az délczezből bátyánkat és szájában vetették zaboláját, csuda melly igen orrában dagállya: és nem magára vete, hogy nyerset őt s meg nem emészthette, hanem mosdatlan kézzel és körmös ujjal kapa hozzám; czifra fortélyokkal és hajadon pór szitkokkal támada ellenem. Azért, az első két Levélre íra valamit: az többinek megrázogatására, jövendőre köté magát. De mivelhogy az ag szó-szerént egy-féle állatnak sem jó az első kölyke, igen csekély tudománnyal, vékony értelemmel és gondolatlan csácsogással vivé véghez az Feleletet. És noha elsőben mohón nyúla dolgához, azt alítván hogy lágy körtvélybe harap: de foga törésével érezvén, hogy baraszk-magra talált, békét hagyta az töb Leveleknek; az az megesmérteté, hogy rossz pora vólt, és nem mindgyárt buggyan mihent párállik az Praedikátor Uraimék pattantyúja.

Mivelhogy pediglen ebben az nyomorúlt Feleletben igen mellyeszti Alvinczink az madarat, melynek röpülését távul láttya; és drágán árúllya az medve-bőrt, maga az medvéjét sem látta; az az *triumphál*, mintha immár az Pápátúl elvonta vólna az Sz. Péter kólcsát, nékem pedig hátra kötötte vólna kezemet és tömlöczében kalodában tartana: annak-okáért, hogy meg ne zabállané az Felelet-tételből származott kevélységben, én-is hamar inában lók s megesmértém, hogy nállunk is sóval sóznak.

Ez az ő írására-való válaszomat mellyet ez-előtt két esztendővel kinyomtattam, azért nem akarám itt ujjonnan kibocsátani: mert a ki értelmesen olvassa az én-töllem íratott Leveleket, könnyen csak azokból-is megtapasztalhattya az Alvinczi fogásinak helytelenségét.

ELSŐ BIZONYSÁG A CHRISTUS SZEMÉLYÉNEK MÉLTÓSÁGA

Hogy az emberi tetszésnek változandó álhatatlansága, és sok részre szaggatott, magátúl különböző egyenetlen vélekedése bizonyos úton nem vihet az Isten igazságára, abból-is kitetszik, hogy a mint sz. Ágoston írja, az emberek utolsó bődögságáru, vagy a fő-jóru két-száz nyólczvan-nyólcz vélekedés volt a pogány bölcsék-közöt. Eusebius írj, hogy Hesiodus harmincz-ezer isteneket említ, mellyeket a pogányok tiszteltek. Ha ilyen szükséges nagy dolgokban, ennyi részre oszlott az emberi elmének tetczése: nyilvánvaló, hogy magán az ő vezérlését, bátorságoson nem követhettyük a lelki és üdvösségre-néző dolgokban; hanem Istentül vezérlett, és ő-tölle küldetett, tanítótul kel az igazság ismeretít vennünk.

A keresztyén igazságnak kinyilatkoztatására tehát Első bizonyság az ő kezdőjének és első mesterének méltóságából vétetik, ilyen formán: hogy Christust Isten küldötte a világ oktatására, és hogy emberi erő-felet-való számtalan csudákkal erősítette tanítását: oly nyilván és világosan megbizonyodott, hogy a kinek okossága vagyon, kételkedésre okot nem találhat ebben.

I. Mert a mint Eusebius írja: *Certum est, Salvatorem praedixisse, detrinam suam per universum terrarum orbem praedicatum iri: et Ecclesiam, grae virtute sua constituta est, invictam fore, atque inexpugnabilem. Cujus diinationis effectus, omnem impudentissimam linguam vana contradicentem aguere potest. Quis enim non fatebitur, cum cic aperte rerum eventus divinationi congruat, Dei virtutem fuisse, quae et futura praeviderat, et re ipsa perficit, quae nobis praedixerat?* Christus megjövendöllötte tanításának széles világra terjedését, gyölekezetének gyözhetetlen erősségét, a pogányok megtérését, a sidók veszedelmét. Ez pedig a jövendöllés bédugja minden káromkodók száját. Mert ki tagadhattya az isteni erőt Christusban, látván, hogy a jövendő dolgokat eléve meglátta, bé-is tellyesítette valósággal, a mit megprófétált? Ugyan ezen dolgot Tertullianus ilyen-képpen erőssíti: *Idoneum opinor testimonium Divinitatis, veritatem Divinationis. Hinc igitur apud nos, futurorum quoque fides tuta est, jam scilicet probatorum: quia cum illis, quae quotidie probantur, praedicebantur.* Bizonyos jelensége az isteni erőnek a jövendő dolgok prófétálása. Azért vagyunk bizonyosak a következendő, és még bé nem tellyesedett dolgokrúl, mert ezeknek bizonyósága vagyon nállunk; mivel azokkal eggyüt jövendöltettek, mellyeket láttunk bétellyesedni.

II. Az-is kétség-nélkül-való, hogy Isten egyedül cselekedhetik csudákat: *Facit mirabilia Solus.* Sok csudákkal bizonyította pedig Christus tanításának igazságát.

Az Urunk csudáiru bizonyságink először, magok a Christus ellenségi. Perben sem lehet erősebb tanú, úgy-mond Irenaeus és Tertullianus, mint mikor ellenség bizonyít mellettünk. *Illa est vera, et sine contradictione probatio, quae etiam ab Adversariis profetur, in ipsa quidem manifesta sua visione convictis, et testificantibus, postea vero ad inimicitiam erumpentibus et accusantibus, et volentibus non esse verum suum testimonium.*

Halhadsza, mit ír Sidó Jósef, ki csak egy-néhány esztendővel élt Urunk feltámadása után: *Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere: erat enim mirabilium operum patror, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt; plurimosquae tam de Judaeis, quam de Gentibus sectatores habuit. Quem accusatum a nostrae gentis Principibus, cum Pilatus addixisset Cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere, qui ab initio caeperant. Apparuit enim vis tertia die vivus ita, ut divinitus de eo Vates hoc et alia multa praedixerant; et usque in hodiernim, Christianorum genus ab hoc denominatum non defecit;* Azon időben élt úgy-mond, Jesus, bölcs ember, ha szabad ötet embernek nevezni, mert sok csudákat cselekedett; és azokat tanította, akik örömet vették az igazságot; sokakat megtérített. És midön megöletett volna Pilatustül, harmad napra magjelent az övéinek, mint isteni jelenésből megjövendöllötték volt a próféták; és e mai napig sem fogytak-el az ő-tölle neveztetett keresztyének. Hallod a sidó ellenség bizonyóságát, hogy a mí Urunk sok csudákat cselekedett, feltámadott, és ő-benne tellyesedtek a prófétáktül jövendölt dolgok. Ezt a mí

ellenségünk tulajdon bizonyosságát nem merészen veti Eusebius a pogányok-ellen, és azt mongya, hogy akár-mely szemtelen ember sem szaladhat ennek ereje-előt.

Másut azt hozza-elő Eusebius, hogy ezen Sidó József vallyá, hogy a Christus tanítványának, Jakabnak öléseért bünteté Isten a sidókat: *Erat Jacobus adeo clarus, et coram omnibus Justitiae gratia celebris, ut et Judaeorum Sapientes, tam subitae post martyrium ejus Hierosolymorum obsidionis causam, on aliunde putent, quam ex scelere contra cum praesumto. Josephus quoque non, detrectavit hoc scripto testari.*

Szent Ágoston nem egy helyen írja, hogy, midőn a pogányok tudakoznának istenektől, minémű ember vólt Christus? az Isten kényszerítette az ördögöket, hogy igazat mongyanak: és azt feleltette Apollóval, hogy isteni aitatossággal tellyes volt a Chrisus lelke, mely Isten bódogságában úralkodik. Ehez hasonló dolgot ír sz. Irenaeus, *lib. 4. c. 15. n. 10.*

Másutt Porfirius írásiból bizonyíttya Eusebius, hogy az ördögök hatalma úgy lenyomatott Christus-által, hogy a bálványok választ nem adhatnak. Nicéforus Apollo szavaiból erőssíti ezen igazságot; mivel maga az ördög megvallotta erőtlenségét ilyen szókkal: *Me puer Hebraeus, Divos Deus ipse gubernans, cedere sede jubet, tristemqua redire sub Orcum. Aris ergo debinc tacitus abscedito nostris.* Ezekről és több efféle mondásairúl az ördögnek igazán azt mondhattuk, a mit sz. Ambrús mondott hasonló dologban: *Audivimus hodie dicentes, daemonens: Neminem posse esse salvum, qui Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum negat. Non accipio a diabolo testimonium, sed confessionem: invitus dixit diabolus, et tortus.* Mivel, úgy mond, akatattya-ellen kényszerítettett igazat mondani a sátán, nem vészem bizonyosságát, de béveszem kételenségből tett vallását.

Tertullianus merészen írja a római pogányoknak, hogy a Christus halála óráján lett nap-fogyást, feltámadása-kor történt földindulást, és hasonló dolgokat a romaiak historiáiban feljegyzették. Mert mind ezeket, úgy-mond, igazán megírta Tiberius császárnak. Pilátus, ki tulajdon lelki ismérési-szerént keresztyénné lett vólt. Tiberius pedig értvén a Christus Istenségének jelenségit, igyekezett azon, hogy Urunkat, a romaiak isteni-közibe vétesse; de a romai tanács ellen-tarta benne; Isten nem akarván, úgy-mond Eusebius, hogy a világi fejedelmek erejével terjedgyen a Christus tudománya.

Végezetre, Mahomet vallyá, hogy Christus sok csudákat cselekedett, és Istentől küldetett. Holot azért magok a mí vádlóink, meggyőzetvén a tagadhatatlan igazságok világosságátul, a mi mesterünknek természet-felett, isteni erőtől származott csuda-tételit megvallották: világosan kitetszik, hogy minden hitelre méltó a Christus tanítása.

Másodszor: Ha a Christus csuda-tételirúl egyéb bizonyságunk nem vólna az evangélistáknál: ez elégséges vólna. Mert mikor azt írták, hogy Christus Lázárt feltámasztotta, töb halottakat elevenített, betegeket gyógyított, hogy a nap meghomályosodott halálakor, a föld megindult feltámadásakor, *etc.* éltek sokan, kik emlekeztek ezekről. Ki hidgye, hogy ha ezek úgy nem lettek vólna, ily nyilván merték vólna ezeket írnyia az evangélisták? Vallyon s azok, a kik látták, mikor Urunkat megfeszítették; a kik ismerték Lázárt, nem vettették vólna-e mingyárt szemekre az evangélistáknak, ha hamissat írtak vólna? vagy találkozott vólna-e, a ki bévette és elhitte vólna az evangéliomot, ha ezeknek hamissága megmutatódott vólna? Nincs oly szemtelen ember, ki halálos ellenségi-előt maga dícsiretíre nagyot merjen hazudni; tudván, hogy ezek jelen vóltak, és a hazugságnak világos jelenségit adhatták. Tehát az evangélistáktúl feljegyzett csudák oly nyilván vóltak, hogy a keresztyének ellenségi, kik-előt lettek, tagadást nem tehettek benne. Melyből világosan kitetszik, hogy az evangélisták bizonyossága megvethetetlen e dologban.

Nem is vólt okok az evangélistáknak, miért költenének valamit hamissan, holot világi jószágot nem kívántak, sőt a magokét elhagyván, küldűségben, emberek-előt gyalázatban, sok üldözésekben, nyomoruságokban éltek, és végre megölettek a Christus nevének hirdetéseért. A ki mesterséges hazugságokkal akar valamit felkendőztetni, haszontalanúl. maga kárával kisebbségével ezt nem cselekszi, hanem hasznot vagy dücsösséget, és emberek-nélvaló kedveskedést vár belőlle. Annak-okáért írja sz. Ágoston, hogy ha a mí Urunk csuda-

tételiről írt históriát kétséssé tészük, künyű minden históriákat bizonytalanná alítani: *An dicet aliquis, Ista falsa esse Miracula? nec fuisse facta, sed mendaciter scripta? Quis-quis hoc dicit, potest etiam dicere. Nec Deos ullos curare mortalia, etc. Porro, si vel Civilium rerum historia, vel libris Theurgicis credunt: quid causae est, cur illis literis nolint credere?*

Szép és győzhetetlen jelenséggel bizonyította Lactantius, hogy az evangelisták semmit magoktól nem költöttek. Mert, egy az, úgy-mond, hogy egygyűjük és tudatlanok voltak; soha pedig a tudatlan ember úgy egybe nem szerkesztetheti a hazugságot, hogy ellenkezést és hamisság jelenségét ne ejtse beszédében; holot még Aristóteles és Plato-is, mint-hogy sok hamissat tanítottak, gyakran magokkal ellenkeztek. Az evangelisták írásában pedig nincs semmi egyenetlenség. Más az, hogy sem hasznot, sem böcsületet nem vártak, a mellyért hazudtak volna; sőt tudták, hogy megöletnek tanításokért; azoknak-is, kik őket követték, idején megjövendőllötték, hogy meg kell halniok a keresztyén tudomány óltalmáért. Justínus Mátyr abból ismérteti az evangelisták írásinak igazságát; mert nem csak csudákat cselekedtek, mellyekkel hitelre-való méltóságot nyertek; de a mit megjövendőllöttek, azt szemünkel láttyuk, hogy bétellyesedett.

Hogy pedig Christus csuda-tételi nem szem-fény-vesztő bámitások és csalárdságok, hanem valóságos csudák voltak, azzal bizonyította sz. Quadrátus martyr: Mert a kiket feltámasztott, vagy meggyógyított, nem csak rövid ideig éltek és örültek épségeknek, mint a csalárd szem-fény-vesztésben szokott lenni; hanem Christus halála-után-is megmaradtak, kik-közzül némeltyek mí üdönkig éltek, úgy-mond. Arnóbius azzal erőssíti ezen dolgot, hogy Christus nem csak maga cselekedett csudákat, hanem egyebeknek hatalmat adott, hogy az ő neve említésére csudát tennének, mellyet senki a szemfény-vesztő mágusok-közzül nem cselekedhetett. És noha ezek néha valami tettetes újságot míveltek; de Isten nem szenvedte, hogy eltitkolhatták volna hamisságokat, hanem kinyilatkozott, hogy ördögi mesterségből származtak. Ezokon senki a mágusok-közzül el nem hitethette a világgal akár-mely mesterséges ördöngösséggel-is, hogy ötet Isten-gyanánt böcsüllyék. De a ki meggondollya Christus Urunk csuda-tételinek táméntalan sokaságát és tagadhatatlan valóságát: eszébe sem jut, hogy valami csalárdságot álmodhasson a Christus csudáiban; kivált-képpen, holot (a mint Irenaeus mongya) a próféták-is régen megjövendőllötték, hogy Christus ilyen csudákat cselekszik földön jártában. És az utánna-leselkedők sem sajdíthattak semmi csalárdság gyanuságát az ő csudáiban; mivel a kit minnyájan ismérték, hogy annya méhéből vakon született, látták, hogy fényesen nézett; a kit hólta-után büszhődve láttak, azt elevenen ismérték.

III. Ha Christus hamissan hirdette, hogy ő Isten Fia, ő igaz Isten, ki a végre jött e világra, hogy az igazságot kinyilatkoztassa (követve mondom): világ kezdetitül-fogva senki nem vólt ő-nállánál ostobáb, és mód-nélkül felfuvalkodott kevélységben merülteb ember; mivel ily nagy méltóságot hamissan tulajdonított volna magának. Ha pedig ilyen botor kábaságba és dísztelen kevélységbe elegyedett volna Christus: lehetetlen, hogy vagy életének fesletségével, vagy tanításának hamisságával ki nem jelentette volna magát; mert noha lappanghat a hamisság és a felfuvalkodott balgatagság; de lehetetlen, hogy füstöt ne vessen, és farka ki ne tessék végre-is a rókának. Christusnak pedig oly szent, fedhetetlen és ártatlan élete vólt, hogy senki az utánna ólálkodó ellenségi-közzül nem találkozott, ki ötet valamely bünrül fedhette volna. És mikor a sidók meg akarnák ötet ölni, sok hamis bizonyságokat keresének: de egy sem találkozik, ki ő-rólla gonoszt tudna mondani. Sőt még a pogányok közzül sem találkozott, a ki valami maculát visgált volna az ő szent életében; hanem inkább csudáltatták ők-is a Christus ártatlanságát és szent életét.

Nem vólt azért semmi oly a mi hitünk kezdőjében, a miben valaki megbotránkozhatott: Mert ha született; szüztől született. Ha fájdalokat szenvedett: minden beteg fájdalmit meggyógyította. Ha meg hólt; halottakat támasztott, és maga-is feltámadott. Ha az ő keresztyében megütközöl, nézzed a kereszty-előt kötve az ördögöket, leborúlva a világ fejedelmit, egybe-rontva a bálványokat! Azért méltó, hogy az ő tanítását nem emberi indulatból hanem isteni erőből származott igazságnak itílyük.

AZ IMÁDSÁGRÚL

Az megromlott és számtalan nyomorúságok-alá vettetett emberi gyarlóságnak egyéb nyavalyái-között, két közönséges fogyatkozása vagyon: egyik: az elmének késedelmes tompasága; nem-csak az isteni és mennyei dolgokban, de a maga hasznára és szükségére nézendőkben-is. Ebből következik, hogy sokan úgy járnak, mint a *Laodicaeae*-béli püspök, ki azt ítélte, hogy jól vagyon dolga; dicsekedett, hogy semmi nélkül nem szükös: maga, Isten ítéleti-szerént, nyavalyás, szegény, vak és mezítelen volt. Második fogyatkozás: az elégtelenség vagy erőtlenség; mely mi-bennünk oly nagy, hogy, bár tudnók-is, mi hasznos és mi-nélkül szükölködünk, annak megszerzésére tehetségünk nem érkezik. Azért mongya Szent Pál: *Velle adjacet mini: perficere autem bonum, non invenio*; hogy láttya és kívánnya a jót: de nem talál erőt magában, mellyel azt elérhesse.

A mi édes orvosunk, ki Meny-országból a végre jöve, *ut mederetur contritis corde*; hogy romlott természetünket orvosolná és gyógyítaná, azzal vígasztal bennünket a mái Evangéliomban; hogy annak a két rendbéli nyavalyának orvosságát találta. Elsőben azért; fogadással köti magát, hogy tudatlanságunkat világos tanításával elvész. Mert, ha annak-előtte homályos példákban szólott, *Jam non in proverbiiis loquar*; ez-után immár elhadgya az árnyékozó hasonlatosságokat és setét példákat; elszaggattya az Isten titkait fedező superlátot: és *palam*, nyilván tanította a mennyei titkokat: úgy, hogy, *Replebitur terra scientia Domini, sicut aquae maris operientes*; az isteni tudománnak bévsége, mint egy feneketlen tenger ellepi és bétölti az egész földet. Másodszor; erőtlenségünknek orvoslására, az imádságot rendeli. Es nem-csak ínt és parancsol, hanem úgy tetczik, ugyan utánnunk jár és kér, hogy, ha miben megfogyatkozunk; ha mi-nélkül szükölködünk, kérjük az Atyától és helye lészen kérésünknek. Mert a Felséges Isten nem olyan, mint *Assverus*, kinek csak udvarába sem bocsátották, a kik szűrben és rongyos köntösben vóltak; hanem mindeneket, minden üdőben eleibe bocsát; és *audienciát* adván, a mire szükségünk vagyon, azt nem nagy költséggel, vagy fáratsággal, hanem kéréssel és könyörgéssel megnyerhettyük ő-tölle; mivel ugyan *assecurál* és bizonyossá tészon Christus, hogy valamit ő nevében kérünk az Atyától, megadgya nekünk: *Ut gaudium nostrum sit plenum*; hogy minden jókkal tellyesedvén, teli örömünk és fogyatkozás-nélkül-való elégségünk légyen.

Mivel azért Christus a mái Evangéliomban parancsolattyával-is, de fő-képpen ígért jóknak reménségével izgat az imádkozásra: az Anyaszentegyház-is, a következő három könyörgő napokon, közönséges imádsággal templomokat és úczákat szentel. Én-is, a jelen-való órában, csak az imádságrúl szólok. És, mint-hogy kedvünk s kívánságunk akármire-is, akkor gerjendez, mikor annak méltóságos hasznait jól megértyük: hogy az imádságnak felséges-vóltát értvén, azt nagyra böcsüllyük; abban örömet, gyakran és szorgalmatosan foglallyuk magunkat; elsőben megmagyarázom: *mely böcsülletes, hasznos és szükséges az imádkozás*. Másodszor: *módgyát és formáját mutatom, mint kel rendelnünk imádságainkat, ha azt akarjuk, hogy meghallgattassunk. Nagy és életünk minden napjaira, minden dolgaink folyásira szükséges tudományt adok előtökbe*. Kérlek, egyéb gondolkodásokat kirekesztvén elmétekből füleiteket és szüveteket nyissátok-fel tanításomra.

Az írás-magyarázó doktorok azt mongyák; hogy az üdvösség nyerésére rendelt eszközökben, olyan az imádság, mint emberben a kéz: melyrúl azt írja *Aristótes*, hogy, *est instrumentum instrumentorum*; minden eszközök eszköze. Az ácsok, kovácsok, ötvösök és egyéb művesemberek munkájához sok különböző szerszámok kívántatnak, melyeket ember kézzel szokott megcsinálni. Ennek-felette: a kéz fárad és munkálkodik az egész testért: óltalmaz és takargat minden tagokat. Ha valamely részünk megsebesedik, ha megmocskosodik: a kéz békóti, gyógyítja, mosogattya és tisztogattya. Egy szóval: semmi haszonra való eszközt nem csinálhatni kéz-nélkül: a kéz pedig mindent megkészíthet: és nem-csak egyéb részeknek, de magának-is minden szükségét megszerezheti a kéz.

Illyen az imádság. Mert e nélkül, üdvösséges munkákat végbe nem vihetünk, ezzel minden fogyatkozásinkat megorvosolhattuk, minden rútságunkat megtisztíthattuk. Azért írja Arany-szájú Szent János, hogy, ha oly embert lát, ki az imádkozás gyakorlásában nem gyönyörködik: ottan által-érti, hogy annak lelkében semmi tekéletes jóság nincsen. Ha pedig (ugy-mond) valakit látok a ki telhetetlen az imádkozásban: könnyen elhiszem, hogy abban sok jó vagyon. Mert *Qui conservat legem, multiplicat orationem*, valaki Isten akarattján jár, megsokasítja imádságát. És, a mint Szent Ágoston írja: *Vere novit recte vivere, qui rec te novit orare*; csak az tud jól élni, a ki jól tud imádkozni. Mert az Istennel-való gyakor beszélgetés, mely az imádság-által vagyon, meg-világosítja az ember lelkét, mint a *Moyses* orcáját: a világi hiúságokat megútáltattya: mennyei dolgok kívánságára gerjeszt: És egy szóval; *Veniunt omnia bona pariter cum illa*; minden isteni áldások együt-adatnak velle.

Erre-nézve, Isten ő-maga egybe-köti az imádság és isteni kegyelem lelkét, mikor azt mongya: *Effundam Spiritum gratiae, et precum*, kiöntöm a kegyelem és az imádkozás lelkét, mint-ha azt mondaná; hogy együtt-jár a kegyelem és imádkozás: mert az imádság csatorna, mellyen reánk szivárkoznak minden áldások. Azt írja Szent Ágoston, hogy valakirül Isten az imádságban-való buzgóságot el nem vészi, attúl irgalmasságát meg nem vonzza: *Quod concessurus est, si differt, non aufert. Cum videris non a te amotam deprecationem tuam, securus esto, quia non est a te amota misericordia ejus*. Azért, más jelét nem adá Isten *Ananiás*-nak, hogy Szent Pál, választott edény és Christus dűcsösségének terjesztésére rendeltetett; hanem, hogy, *Ecce orat*; imádkozásban foglalta magát: jelentvén, hogy örök bódogságra választott ember, a ki gyakorollya az imádkozást.

Némely Szent Atyák, hasonlittják az imádkozást a gyomorhoz, vagy ételhez, italhoz. Mert, miképpen, ha a gyomor megbomlik, ha étellel, itallal ember nem tápláltatik, elerőtlenedik, elszakaszkodik, meghal belé; ha pedig a gyomor helyén vagyon, megújúlnak, megvastagodnak, erejekben maradnak minden részeink: azon formán, ha a mi lelkünk imádkozással vastagodik, gyors és vidám minden üdvösséges munkákra: de ha az imádkozásban megfogyatkozunk, szárazon és erőtlenül maradunk minden jóra.

Sokan azt írják; hogy az imádság, olyan, mint egy közönséges orvosság, mely minden lelki nyavalyát meggyógyít. Az orvosok különböző betegségeknek különböző orvosságot rendelnek: és gyakran egy orvosság nem lévén elég, sok italokkal orvosolnak egy betegséget: de a lelki nyavalyákra-nézve az imádság elégséges orvosság: mert minden bűnöket megtisztít: minden áldásokat megszerez: minden kísértetek-ellen győzedelmet vészen; melyre-nézve, arra tanítaná Christus Apostolit, hogy, ha kísértetbe nem akarnak esni, imádkozzanak. Szent *Jakab* arra int: hogy ha szomorúságban vagyunk, imádkozzunk: ha vígan vagyunk, Istent dicsírjük. Egy szóval: mint a *Manná*-ban, minden gyönyörüséget, minden kedves ízt találtak a sidók: úgy az imádkozásban, minden jó találtatik. Hogy pedig mi nem érezzük ezt a csudálatos gyönyörüséget az imádkozásban, oka az, mert meg nem kóstoljuk: *Gustate, et videte*: kóstoljátok és akkor érzitek ízt: mert ez oly dolog, mellyet senki nem tud, hanem csak, a kinek adatik.

Arany-szájú Szent János azt írja, hogy az imádság olyan, mint a sovány és száraz kertben a forrás: melyből ha nem öntöztetnek, kiasznak a vetemények: újulnak pedig, zöldellenek, virágoznak és gyümölcsöznek, ha abból öntöztetnek. Elhervadnak és asznak akármely nagy jóságok az emberek lelkéből, ha imádsággal nem öntöztetnek. Jól tudta ezt *Dániel*; és azért, mikor *Dárius király*, életvesztés-alat parancsolta volna hogy harmincz napig senki ne imádkozzék: inkább választá, hogy megölessék, hogy-sem az imádkozástul megszűnyyék.

Ezek mind igazak, és efféle hasonlatosságok elégségesen mutattják az imádságnak böcsülletes hasznait: de nekem úgy tetszik, hogy felségesb és dűcsösségesb méltósága az imádságnak három dologból ismértetik:

Először abból, hogy a hívek könyörgését Isten ő-maga áldozatnak, az-az, isteni tiszteletek-közöt legméltóságosb cselekedetnek nevezi. Mert a mi ajakink tulkait, *Hostiam, Sacrificium laudis*, dicsiretek áldozattjának híja. És, nem e földön füstölgő áldozattjának, hanem oly áldozatnak, mellyet a mennyei Angyalok arany-edényekbe szednek, Meny-országba visznek

és kedves szagok illatozásával Isten széki-eleibe bocsátnak. Mivel a mennyei dolgok felségét a mi szavainkkal vóltaképpen ki nem mondhattuk: ezekkel a mi földünki szókkal, árnyék- és példa-által, jelenti a Szent Írás az imádság drága-vóltát: melynek felszedésére mennyei angyalok jönnek, és nem cserép- vagy fa-edénybe, hanem arany temjényezőbe szedik: felszedvén, nem hadgyák a földön, hanem Isten országába viszik; mint ám *Rafaél* mondá, hogy ő vitte a *Tóbiás* imádságát Istenhez: Meny-országba-is nem egyebüvé, hanem az áldozatok tulajdon helyére, az oltárra, még pedig arany-oltárra tészik: hogy onnan, *Sicut incensum in conspectu Dei*, drága-illatú szag gyanánt, Isten székihez jusson, és az Istent, Szent Angyalival egyetemben, gyönyörködtesse. Ennél felségesb igékkel és csudálatosb hasonlatosságokkal ki nem mutathatta a Szent Lélek a hívek könyörgésének böcsületességét.

Vaj ha testi szemeiddel látnád, keresztyén ember, mint forgolódnak az Angyalok körülled, mikor könyörgesz; minémű böcsüllettel szedegetik fohászkozásaidat és köny-húllatásidat, mely örömmel viszik Isten eleibe! Vaj, ha értenéd, mely kedves illat Isten-előt az aítatos könyörgés: bizonyjal hiszem, hogy annak gyakorlását minden világi jóknál fellyeb böcsülled.

Tudgyátok-e miért akarta és rendelte Isten, hogy miképpen szántás-vetés-által ad kenyeret; a műves-emberek fáratsága-után ad hajlékot: azon-képpen az imádság-által segítse gyarlóságunkat; gazdagítsa szegénységünket; tellyesítse mennyei áldomásival lelkünket? Nem azért bizony, mint-ha nem tudná szükségünket; mert az ő szemei-előt nyilván vannak mindenek; sem azért, hogy kérésünkre megváltoztassa szándékát, és szüve megesvén rajtunk, megadgya a mit nem akart adni; mert az Isten akarattya és tanácsa semmi könyörgéssel nem változik: és annál egyebet sem ad senkinek, a mit öröktül-fogva nekünk rendelt nem külömben hanem könyörgés-által adgya, oka nem egyéb, hanem, hogy az imádság ömagában nagy isteni tisztelet, nagy méltóságos dolog és a ki Istent segítségül hija, az tiszteli ötet: *Invoca me, et honorificabis me*, mert a ki Istennek könyörög, az ő nagy hatalmát, adakozó jó-vóltát könyörülő irtalmasságát vallyá: reménségét ő-benne veti. És miképpen tisztességének tartya Isten, mikor ő-tölle valamit kérünk, úgy boszszúságnak és gyalázatnak itíli, ha ötet elhagyván, mástúl várunk segítséget: mint *Illyés*-által megjelenté *Ochoziás* királynak.

Másodszor: abból ismertetik az imádság méltósága; hogy az Isten fia emberi testbe öltözvén nem-csak maga lén mester az imádkozás formájának tanítására mivel egyéb elégtelenek vóltak arra; nem-csak czikkelyenként előnkbe adá a *Mi-Atyánk* rendiben, mint kel imádkozásunkban Istentül kérnünk; nem csak szép intésivel és parancsolatival édesite az imádkozásra, hanem ő-maga, földön jártában, gyakor imádkozásban foglalta magát. Keresztelése-után, minek-előtte predikállani kezdene, a pusztába méne, ott negyven napig böjtöle és imádkozék. Mikor tizenkét Apostolt akara választani a Tanítványok-közzül, egész étszaka imádkozék. Menyíszter olvassuk a Szent Evangéliumban, hogy, *Abiit in desertum locum, ibique orabat*; pusztába ment és ott imádkozott? Hányszor mongyák az Evangelisták, *Ascendit in montem, ut oraret*; hogy hegyekre ment imádkozni? Vallyon nem Szent *Lukács* szava-e az, hogy, *Erat pernoctans in oratione Dei*; étszakállott az imádkozásban? Szenvedését imádságon kezdé, mikor a kertben leborúla és három ízben könyörge. Életét imádságon végezé; mert ama szókkal-együt adá-ki lelkét: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet. Mikor halottakat támasztott; mikor ördögöket üzött, mikor betegeket gyógyított imádsággal kezdett csuda-tételihez. Ételét háladáson kezdette; étel-után, *Hymno dicto*, isteni dicsíreteket mondott. És, ha az Istennel-való beszélgetés által, *Moses* orczájának tekinteti fényességbe öltözék: Christus Urunknak-is szent színe dücsösséges fényességgel ékesítették, mikor imádkoznék a *Tábor* hegyén. Egy szóval; meg-tellyesítette Christus a mit mondott: *Oporter semper orare*; hogy szükség mindenkor imádkozni; és minden üdőben, szünetlen imádkozott. Mert, noha a mi példánkra, hol a hegyekre, hol a pusztákba ment imádkozni: de minthogy az ő lelke megállapodott vala a jóban, semmi egyéb gondolat, vagy munka akadékot nem szerezhett elméjében: tétova sem ragadhatta gondolattyát. Azért, egyéb dolga-között-is, szünetlen minden üdőben imádkozott: annyira, hogy mikor testi érzékenségi álommal lenyomattak-is, azt mondotta: *Ego dormio, et cor meum vigilat*; noha aluszom, de szívem ébren vagyon és Istenre vigyáz. Ezek pedig a Christus imádkozási sok köny-húllatásokkal, nagy fohászadásokkal vóltak elegyítve, mint Szent *Pál* írja.

Mit gondoltok keresztyének; vallyon miért foglalta Christus tellyes életét imádkozásban? Talám szüksége volt valamire; és azt magától meg nem szerezhelvén, mástól kérte, mint mí? Hová tészük tehát amaz igazságot; hogy az égen és földön minden hatalom Christusnak adatott? Mindeneket maga erejével cselekedhetett Christus; de az imádkozás oly felséges isteni tisztelet, hogy, ha semmit az-által nem nyernénk-is, méltó volna magónkat szünetlen abban foglalnunk; miképpen a mennyei Szentek, *Die ac nocte requiem non habentes*; éjtenapot, fáradatlanul isteni dicséretben töltenek. Oh ki nagy dolog ez, mellyet az Isten fia és a mennyei Szentek, szünetlen gyakorlanak!

Harmadszor: az imádság ereje és méltósága abból tetczik-ki; hogy nem halandó és gyarló embert-győz-meg, hanem Istent magát hatalmas erejével úgy hozzánk hajtya, hogy akaratum-szerént cselekszik mindeneket. Mikor *Jákob* szarándokságából haza tére, virratta-felé küzködni kezdte véle egy angyal: és azt megragadván, addig el nem bocsátá, míg áldást nem vén tőlle. Az áldás pedig az lén; hogy, akit eléb *Jákob*-nak, az-az csalárdnak hittak, *Israël*-nek, az-az, *Praevalens Deo*, Isten-ellen győzedelmesnek nevezé. Magyaráztván *Oseas* próféta, micsoda küzködéssel nyert *Jákob* Isten-ellen győzedelmet, azt írja: *Flevit et rogavit eum*: hogy sírással, könyörgéssel jutott a diadalomhoz.

Ez az imádságnak felséges ereje és méltóságos hatalma, hogy a nagyhatalmú Istent meggyőzi és megtartóztattya. Hallyad minémü szókkal jelenti ezt ő-maga a Felséges Isten: ki, mikor elúnakodott volna a sidó népnek sok tétovázó engedetlenségén, *Moyses*-nek így szólla: *Dimitte me, ut irascatur furor meus, et deleam eos*; bocsás-el engem *Moyses*, had roncsam-el ezt a népet- *Moyses autem orabat*; *Moyses* pedig, úgymond a Szent Írás, imádkozik vala. Elő-hozván Szent *Dávid* ezt a dolgot azt mongya; hogy, mint a szállott vár törésén szokott bérohanni az ellenség, úgy indult volt Isten a sidó nép romlására: de, *Stetit in confractioe in conspectu ejus*; *Moyses* a törésre állott; könyörgésével megtartóztatta Istent: *Placatusque est Dominus*; és megengedte az Úr a sokaságnak.

Másutt azt olvassuk; hogy, midőn a sidóság felzendült volna, futva szalada *Moyses Aaron*-nal egygüt, az Isten sátorába. Megharaguvék Isten és azt mondá: *Delebo eos*; elrontom őket. A Szent Írás utánna veti; hogy *Aaron proferens servitutis suae scutum orationem, restitit irae* ragadá *Aaron* az imádság paíssát és ellene-állá az Isten haragjának. Ezzel ismertetvén, hogy oly país az imádság, mely az Isten kezéből bocsátott nyilakat megtartóztattya; és, amint Isten ő-maga mongya, *Interponit sepem: Opponit murum: Tenet Deum*: aki buzgó szível könyörög, gyepet, sőt kő-falt, vét Isten-eleibe és megtartóztattya az ő haragját.

A mint másutt előhuzzuk, sokat okoskodtak a *Darius* király komornyiki, hogy feltalálnák, micsoda erősebb a földön? De ha ebben a tanácskozásban szóm volna, úgy tetczik, bátorsággal azt mondanám; hogy minden teremtett hatalmasságnál erősebb az imádság: mely Istent magát meggyőzi: felgerjedett haragját megenyhíti: és azt cselekszi, hogy Isten enged embernek és az ő akarattyán jár.

Kemény mondások vólnának ezek, ha a Szent Írásban nem találatnának. De, mikor *Josue* megállatá a napot könyörgésével, azt mongya a Szent Írás: *Obediente Domino voci hominis*, hogy azért lett ez, mert az ember szavának engedett Isten, a ki: *Voluntatem timentium se faciet*; híveinek akarattyán jár, azoknak könyörgését meghalgatván. Azért az imádság, néminemű-képpen mindenhatóvá tészí embert az égen, és földön. Mert oly *Privilegiumot* adott Isten a módgyával rendelt imádságnak, hogy *Omnia quaecumquae orantes petitis, accipietis, et evenient vobis*: semmit Isten meg nem tagad néki. *Illyés* Proféta imádságával az egeket bétette, hogy három esztendeig és hat hónapig esőt ne adnának. Viszontag, mintha az egek kulcsaival bírna, imádkozásával felnyitotta *Josue* könyörgésével a nap keréket megkötötte, hogy ne fordúlna. *Ezechias* király imádsága tíz órával hátráb voná a nap forgását. *Moyses* imádsággal győzé *Amaleket*. *Jósafat* könyörgéssel vön hatalmat az *Ammonitá*-kon. Vallyon *Babyloniá*-ban nem kötjé-meg a tüzet a három Szent Ifiak könyörgése? Vallyon, a tenger habjait és a sebes vizek folyásit nem száraztá-e ki a *Moyses* és *Josue* imádsága? Vallyon, az oroszányok torkát nem fogá-e bé a *Dániel* esedezése? Mivel gyógyúla ki betegségéből *Ezechias* király, ha nem imádsággal? mert, a bölcs mondása-szerént, nem

pénzért, mint a testi orvosok, hanem imádságért orvosollya Isten a betegeket? Mi szabadítja ki Szent Pétert az erős tömlöczből, Jónást a czet-hal gyomrából és a tenger fenekéből, hanem az imádság? Az imádság lévé győzedelmessé az *Israel* fiait *Amalek*-ellen: *Juditot Holofernes*-ellen: *Ezechiast Sennacherib*-ellen. Az imádság szerze kedves magzatot magtalan *Anná*-nak. Az imádság készíté az Apostolokat, hogy a Szent Lelket elvennék. Egy szóval; oly ereje vagy az imádságnak, hogy a felhőket, sőt az egeket által-hattya: és vissza nem tér, hanem Istentől megnyeri a miért bocsáttatott. Ha adós vagy Istennek: könyörögj és megbocsáttatik; *Debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me*. Ha szomorúságban vagy: híjd segítségül Istent és szabadulást találsz: *Invoca me in die tribulationis, eruam te*. Ha tudatlan vagy: kérj bölcseséget Istentől, és megadatik: *Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, et dabitur ei*. Ha az ördögi kísértetekről tartasz: *Orate ut non intretis in tentationem*; imádkozzál és megszabadúlsz tőlle. Egy szóval: igazán írja Szent Bernárd; hogy az isteni Felség nagy-vólta úgy felmagasztallya kedves szolgálait, hogy *Fiunt Omnipotentes* mindhatók lesznek: nem-csak azért, hogy Isten segítségével minden üdvösséges jókat cselekedhetnek, hanem, hogy könyörgésekkel mindent megnyerhetnek.

Tudgy jól a pokol-béli ellenség, hogy az imádság minden nyavalyáink orvossága, minden jók forrása. És miképpen *Holofernes*. *Betuliá*-nak megvételét abban helyeztette, hogy a mely forrás a városba szolgálta, azt elvegye: úgy az ördög, minden mesterségét és tehetségét arra fordítta, hogy az imádkozástól elvonnyon. Azért, mikor a harangszóval Szentegyházba hivatunk, úgy tetszik, mintha az ördögök mind oda idéztetnének; oly sok és alkalmatlan gondolatokkal ostromolnak imádságainkban: oly dolgokat jutatnak akkor eszünkbe, mellyek azon-kívül elménkbe sem ötlenének. Ez az oka, hogy az Anyaszentegyház minden óránként-való imádsági elein, azon kéri Istent: *Deus in adiutorium meum intende: Domine, ad adjuvandum me festina*; hogy késedelem-nélkül nyújcson segítséget, mellyel győzedelmet vehessen az imádság-háborgató ellenségén.

Ha ennyi sok és böcsülletes méltóságát, ily kimagyarázhatatlan nagy hasznait értvén az imádságnak, még sem gerjed szívünk ennek gyakorlására négy lábú barmoknál oktalambak vagyunk. De abban áll a mesterség, hogy tudgyuk és ércsük módgyát ennek a foganatos imádkozásnak. Mert, a Szent *Jakab* mondása-szerént, sokat kérünk Istentől, és meg nem nyerjük, mert nem jól kérjük *Habacuc* Proféta is, a sidók képében azon panaszkodik; hogy sokat kiáltanak, könyörögnek, de meg nem halgattatnak: mivel Isten imádságnak sem tartya, ha kérés nem úgy bocsáttatik hozzá, mint ő kívánnya. Innen vagy, hogy noha az Apostolok, sok ideig tanultak vala a *Christus* iskolájában; sokszor sokat kértek vala tőlle, még-is, a mái Evangéliomban azt mondgya nekik: *Hactenus non petistis quidquam*, hogy eddig semmit nem kértek: mert nem úgy kérték a mint kívántatott. Ebből megtetszik, mely balgatag bizakodással vitatták a *Massalianusok*, hogy a keresztség sem szükséges, csak imádkozzunk: mivel Isten ígérte, hogy valamit kérünk, megadgya. De eszükbe kellett vólna venni, hogy az ilyen ígéretek oly ok-alatt lettek; ha azt cselekeszünk, a mit Isten parancsol: ha olyat és úgy kérünk tőlle, a mint akarattját kinyilatkoztatta.

Ha meg akarjuk tanulni, mint kel imádkoznunk, Istenhez kel fohászknunk: *Domine, doce nos orare. Quid oremus sicut oportet nescimus*: Uram, tanács minket az imádkozásra: mert nem tudgyuk a mint kívántatik, mit kell tőlle kérnünk. Miképpen a járást kisded-korunkban, nem egyéb oktatásból tudgyuk, hanem járásból; úgy az imádkozást, gyakor imádkozással tanúlljuk. Mindazáltal, a lelki tanítók, sok szép oktatásokat adnak az illendő imádkozásról.

Némelylek feljegyzik a külső dolgokat, mellyek illendő-képpen kívántatnak a könyörgéshez.

Először: azt taníttyák; hogy az imádkozásra helyt kel választani. Ez pedig, közönségesen a *templom*, mert Isten a *templomot* imádságházának nevezi: *Domus mea domus orationis vocabitur*. Annak-okáért nem-csak *Anna* Profetissa, nem-csak a *Fariseus* és *Publicanus*, nem-csak a *Candaces* királyné szolgálja, hanem Szent Péter és a töb Apostolok *templom*-ba mentek imádkozni, sőt, a kik *templom*-ba nem mehettek, orczájokkal a *templom*-felé fordultak s úgy imádkoztak. Mert az Isten, kivált-képpen való ígéretet adott arról, hogy az imádság házában meghalgtatta és vígasztallya a híveit: *Laetificabo eos in domo orationis meae*. Ugyan-is a

templom-ban vagyon Christus, a kegyelemszékiben, a Szent Oltáron: ott vannak az Angyalok: ott a hívek áitatossága, az Anyaszentegyház szertartása és könyörgése gerjeszti és izgatja embert a buzgóságra: és az Isten szolgálóinak egygütvaló könyörgése hathatósba és Isten-előt fogatosba teszi az imádságot.

Másodsor: azt kívánnyák; hogy üdöt válaszsunk az imádkozáshoz; és intenek, hogy főképpen reggel, a nap első sengéjét, fordítsuk az imádkozásra. Mert Szent *Dávid* sok helyen írja; hogy megelőzte a nap felkelését könyörgésével. Isten ő-maga arra felel; hogy az ki ő-hozzá reggel folyamik, megtalállya őtet: és a ki reggel kél Istenéhez, mingyárt felébred ahoz az Isten. Erre-nézve, ugyan parancsollya *Jeremiás* mindeneknek, hogy idején kellyenek az Isten szolgálattára. Noha a *Manna* tűzben meg nem olvadt; de mihelt verő-fény érte, elfolyt. Azért a *Mannát* csak reggel, nap-kelet-előt szedték: *Ut doceret praevenire diem ad orandum*: hogy ezzel, a nap-kelet-előt-való imádkozásra taníttatnánk.

Harmadsor: azt tanácsolják: hogy, mikor imádkozni akarunk, mint szükölködő küldúsok; mint királytúl kegyelemkérő vétkes rabok, alázatosságunk jeleit mutassuk testünk külső állapattával. Salamon az Ó Testamentomban, két térdére álván és kezét kiterjesztvén imádkozott *Dániel*-rül és *Michaeas*-rül olvassuk, hogy térdén-álva esedeztek Istennek. Szent *István*, Szent *Péter* és Szent *Pál*, sőt őmaga Christus térdre estek, úgy imádkoztak. Az Ó Testamentomban, Szent *Dávid* és *Judit* aszszony; az Uj Testamentomban a három Szent Királyok, és ő-maga Christus, arczúl borúltak a földre, könyörgésekben; mint szinte a mennyei Vének-is. Mért, ha sokszor földreborúlunk a világi királyok-előt, noha ezekben csak morsácskája vagyon az isteni hatalomnak: mentül illendőbb, hogy Isten-előt földig megalázza ember magát?

Ezek mind jók és dícsíretes dolgok: de azért, nem ál ezekben az imádságnak tekéltessége.

Mert, elsőben tudjuk: hogy *Christus* sokszor hegyeken és pusztákban imádkozott: *Jakob* a mezőben; *Judit* és Szent *Péter*, a háznak felső részében könyörgöttek: a jó lator a kereszt-fán; *Dániel* az oroszlányok között; *Jónás*, a cset-hal gyomrában imádkoztak; és meghallgatta Isten őket. Christus Urunk is azt taníttya, hogy az imádkozás bizonyos helyhez nem kapcsolattott, sőt azt tanácsollla hogy titkos kamarába mennyen ember és ott könyörögjön. Szent *Pál* pedig azt kívánnya, hogy *In omni loco*, minden helyen imádkozzunk: az-az, mikor a műves-ember varrogat, vagy farag; mikor a szakács főz, vagy mosogat; mikor az aszszony fon vagy egyéb kézi-munkát mivel, akkor-is imádkozzék: az-az, mikor munkájához akar kezdeni, emelyle szemét Istenhez, a ki jelen vagyon: és szüvének belső indúlatyával kérjen segítséget attúl, a ki-nélkül semmit sem mívelhet. Munkája-között-is, gyakran azont cselekedgye. Így, *Orantes omni tempore in spiritu*: minden üdőben lélekkal imádkozik ember. Egy szóval: *Semper, sine intermissione*: minden helyen, minden üdőben, kellemetes és szükséges az imádkozás. És azt mondatik, imádkozni mindenkor, a ki mennél gyakrabban szenvedti az emberi gyarlóság minden dolgai-között Istenéhez emeli szívét, dícsírvén, hálákat adván, kérvén őtet.

Az üdöt a mi illeti; *Isaák* estve-felé imádkozott. Szent *Dávid*, *Vespere, et mane, et meridie: Septies in die*: estve, reggel, dellyest: nap-estig hétszer, könyörgött Istennek. Christus Urunk setét étszakának csendes idején imádkozott sokszor.

Végezetre: *Moyses* fen-álva; *Isaák* sétálva; *Ezechias* beteg ágyában; a jó lator a kereszt-fán fügen imádkoztak; és meghallgatta őket Isten.

Hogy azért imádságunk Isten-előt kedves, fogatos légyen, úgy tetczik, fő-képpen négy dolog kívántatik hozzá.

ELŐSZÖR: a Bölcs tanácsát kövessük: *Ante orationem, praepara animam tuam; et noli esse quasi homo qui tentat DEUM*: és az imádság-előt, úgy készítsük lelkünket, hogy ne láttassunk imádságunkat csúfolni Istent: mint a kik Christus-előt térdet hajtottak, de szájokkal pökdösték, kezekkel pofázták őtet. Ez a készüllet abban ál, hogy, miképpen *Moyses* levetette saruját, mikor a csipke-bokorhoz akart közelgetni; miképpen az Ó Testamentom papjai megmosták lábokat, mikor a Isten oltárához járultak imádkozni: úgy mí, ha lelkünket halálos bűnnel mocskoltuk abból kitisztúllunk; és, töredelmes szüvel siratván esetünket, jobbúlásra

igyekezzünk. Mert, a ki tudgya, hogy halálos bűnben vagyon, és nincs szándéka, hogy abból kitisztúljon: annak imádsága nem fogantatos Isten-előt; *Non est speciosa laus in ore peccatoris*. És, a mint sokszor mongya a Szent Irás; akár-mennyit imádkozunk, meg nem halgat Isten, ha ragadománnyal, ártatlan vérrel és egyéb gonoszsággal mocskosok vagyunk.

Jól értette ezt Szent *Dávid*; és azért éneketle: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus*; hogy, ha szívében gonoszságot látott, ottan tudta, hogy meg nem halgattya Isten. Mert, egy az; hogy csak arra felel Isten fogadásával, hogy, ha ő-benne maradunk (az-az, ördög tagjai nem lézünk,) megadgya, a mit kérünk: *Si manseritis in me, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis. Quidquid petierimus, accipiemus; quoniam mandata ejus custodimus, eu quae sunt placita coram eo, facimus*. Más az; hogy, a mint *Zachariás*-rúl olvassuk a ki Isten szavát és parancsolattját megveti: érdeme-szerént arra méltó, hogy Isten se adgyon helyt az ő kívánságának. Azért mondgya a Bölcs: *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis*; hogy valaki elfordította fülét az Isten törvényétől, annak imádsága gyűlölséges. *Jeremiás* Proféta-is, okát azt adgya, miért nincs sokszor fogantattya könyörgésünknek: *Nos inique egimus, idcirco tu inexorabilis es*; mert vétkeinkkel haragra indítottuk az Istent: és, *Opposuimus nubem, ne transeat oratio*; bűneink temérdek felhőjét közbe-vetettük, hogy égbe ne hasson könyörgésünk. Innen vagyon, hogy az Ó Törvényben erőssen parancsolta Isten; hogy, mikor a pap imádkozni akar, megmosgyék: megmosódván, drága ruhákba öltözzék és tükörbe nézve úgy ékesítse magát, hogy mocskok ne találtassék benne. Az Új Testamentomban pedig, azt parancsolta Christus; hogy, mikor imádsághoz kezdünk, mindennek megbocsássunk, ha azt akarjuk hogy Isten megbocsásson nekünk. Mert, akkor lehetünk tellyes bizodalommal, hogy Istentől meghalgattatunk. *Si cor nostrum non reprehenderit nos*; ha semmi nem vádollya szívünket. Ugyan-is, az Ur Isten, *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet*; azoknak akarattján jár és azok könyörgését halgattya, kik őtet félik. A kik pedig a Szentegyházban imádkoznak és onnan kimenvén részegeskednek, feslettül élnek, csalárdsággal kereskednek: *Oratio eorum fiet, in peccatum*; azok imádsága haragra indította Istent.

Mikor azért imádsághoz akarunk kezdeni: elsőben, alázatosan vádollyuk Isten-előt háládatlanságunkat: bocsánatot kérjünk és jobbúlást ígérjünk. Mert, noha *Deus peccatores non exaudit*; Isten a bűnösöket meg nem halgattya, a kik tudniillik, bűnben-való szándékban maradnak: de, *Humilium semper placet deprecatio*; a maga-megalázók és bűnökből kitérni igyekezők imádsága kedves ő-előtte. *Et non exaudiet superbiam malorum*; a gonoszok kevélységét pedig, akár-mint kiálcsanak, sem halgattya. Innen vólt a régi szentekben ama dícsíretes szokás; hogy mikor Istentől valamit akartak nyerni, imádságok kezdetin vallást tettek, hogy ők Isten-előt csak porok és hamvak.

MÁSODSZOR: szükség, hogy az imádság idején, egyéb gondolatokat kirekesszünk: és nagy figyelmetességgel, nagy isteni félelemmel, abban foglallyuk elménket, a mit kérünk nyelvünkkel. Hogy azért ne láttassunk Istent csúfolni: az imádság-előt, lelkünket úgy készítjük, a mint kívántatik. És, mint *Abrahám*, áldozni indúlván, szolgáit hátra hagyá, úgy mí, ne csak a világi hiúságokat, hanem egyéb hasznos, vagy szükséges dolgokat-is, kirekesszünk elménkből. Azt írja Szent *Ágoston*: *Quando legis, DEUS tibi loquitur: quando oras, cum DEO loqueris. Si interpellas judicem ut te audiat; et subito cum ad eum loqueris, dimittas eum, et incipias fabulari cum amico tuo: quando te tolerat?* hogy mikor olvasunk, Isten szól nekünk: mikor imádkozunk, Istennek szóllunk. Ha azért, a ki súllyos igyében, fejedelmének vagy bírójának akár könyörögni, egyéb gondokat és gondolatokat félretészen, tétova nem szemlél, másokhoz nem szól, hanem arra figyelmez, a mit kel mondani: nem illik, hogy egyebet gondollyunk imádságunk idején, hanem csak azt, hogy Istennel szóllunk. Christus Urunkrúl olvassuk, hogy szemét felemelte az égre, mikor imádkozott: tanítván ezzel, hogy gondolatunkat, akaratunkat, kívánságinkat a földi dolgoktól el kel szakasztani és az égbe kel fordítani elménket, mikor imádkozunk. Semmi gondolat, semmi külső érzékenség indúlattya és mutatása csak egy szempillantásig-is, el nem vonhatta a Christus lelkét az Isten látásától. De, hogy a mí fogyatkozásinkat példájával tanítaná, éjjel és pusztában szokott vala imádkozni: hogy a külső tekintetek és nappali zörgések másra ne fordítanak gondolatját.

Mikor azért imádságunkhoz akarunk kezdeni: eszünkbe jusson lefelől; hogy Isten-eleibe megyünk: Istenünk és az ő angyali szemei reánk néznek. *Cogitemus circum spectionem DEI*; meggondoljuk, hogy a mi Urunk látta, mit mívelünk. Miképpen azért *Moyses*, noha testi szemeivel nem látta az Istent, de hitivel szemlélte, mint jelen-lévőt: úgy mi, keresztyén hitünk tanításából, meggondolván, hogy voltaképpen jelen vagyunk a mi Istenünk és reánk vigyáz; Szent *Dávid*-dal azt kiálcsuk: *Semper in conspectu ejus, oratio et meditatio cordis mei*; Istennek szeme-előt imádkozom; és, mint-ha testi szemeimmel látnám jelen-létét, úgy böcsüllöm Teremtőmet. Ha az Isten tekintetire a föld megindul: ha az Angyalok meghorgadnak ő-előtte; ha *Tóbiás*, három órá-ig földre borult, mikor hallotta, hogy mennyei Angyal volt előtte: gondold-meg keresztyén ember, mely igen kívántatik, hogy a mi Istenünk szemei-előt, nagy böcsülettel és tisztelettel térdre essünk, sőt leborúljunk; és, mint éhező kúldus a gazdag-előt; mint a halálra-itilt ember, bírāja-előt, nagy alázatosan azt kiálcsuk: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis*; noha por és hamu vagyok, de szólok az én Uramnak. *Mendicus sum, et pauper*; Uram, én igen szegény kúldus vagyok; segícs engem. *Sana me Domine, quoniam infirmus sum*; igen nyomorúlt beteg vagyok, gyógyícs-meg-engem. *Ut jumentum sum apud te*; ostoba vagyok, mint a barom; oktas engem. *Ego sum puer parvulus, ignorans egressum et introitum meum*: tudatlan gyermek vagyok, nem tudván, mit mivellyek. *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut possit discernere inter bonum et malum*; ezért, Te adgy Uram értelmet, hogy a jót megválaszszam a gonosztúl: Te adgy erőt, hogy életemet kedved-szerént rendelhessem.

Annak-utánna, eszünkbe jutassuk; hogy a mi Istenünk nem a nyelvnek gyors pergésére, hanem értelmünk és szívünk buzgóságára figyelmez az imádkozásban. Jaj, ki sokan vannak, a kik *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*; ajakokkal dicsírik Istent, de szívök távul jár tőlle: a kik ízit nem érzik az imádságnak, mint rágás-nélkül elnyelt falatoknak! Menyin vannak kikerül igazán mondhattuk Szent *Dávid*-dal: *Ore suo benedicebant, corde maledicebant*; hogy pereg ajakok, forog nyelvek, és szájokkal dicsírik Istent, de boszszontyák szívökkel, mely tellyes gonosz vágyódásokkal? Vallyon, nem minnyájan mondhattuk-e: *Cor meum dereliquit me: cogitationes meae dissipatae sunt*; hogy elbújdosik szívünk, eloszol gondolatunk, mikor imádkozik nyelvünk? Vallyon nem méltán azt modhatta-e Isten nekünk, a mit *Ádám*-nak: *Ubi es Adam?* Hol vagy? hol jár eszed és gondolatod? hová jutott nyughatatlan elméd? mely távul vagy attúl, a mihez készültél? Imádkozni kezdettél és elméd a ládában forog; könyörögni akartál és fajtalan gondolatokba gázoltál.

Mit csudállunk tehát, hogy sokszor könyörgésünket eleibe nem bocsátta és meg nem halgatta Isten; ha, a Szent *Pál* mondása-szerént, csak nyelvünk párája és szele a mi imádságunk, de elménk üressen marad: az-az, nem imádkozunk, hanem szelet fújunk? Mert, miképpen a test, lélek-nélkül, nem ember: úgy a nyelvvel-való kérés, figyelmetesség-nélkül nem imádság. Mivel azért, *Oratio, est mentis devotio: id est, conversio in Deum, per pium et humilem affectum*; az imádság elménknek Istenhez emelése, alázatos és áitatos akarattal: nyilván kitéczik, mikor elménk másut nyargal és világi dolgokba merül, akár-mint forgassuk nyelvünket, nem imádkozunk: hanem Istent csúfolljuk és bölcstelenséggel illettyük, nyelvünkkel néki szólván, szívünkkel ördöggel és világgal végezvén, *Vae terram ingredienti duabus, viis*; jaj azoknak, kik illyen két úton járnak.

Nem így, keresztyén ember, nem így cselekedgyél, ha imádságid hasznát akarod venni. Meggondold, hogy Istennel szóllasz: lelked üdvösségére nézendő dolgokról szóllasz; mellyeket magadtúl meg nem szerezhetsz és Istentől sem nyerhetsz különben, hanem imádkozással. Azért, gondolatodat Istenre fordítsad; azokra a szókra és dolgokra figyelmez, mellyeket Istennek mondasz. És, ha az emberi gyarlóság-miat, akaratod-ellen, másra fordul elméd: cseleked azt, a mit *Ábrahám*: kinek áldozattát, mikor a legyek esnék: *abigebat*, elkergette, és eljárt dolgában. E mellett, fohászkodgyál Istenedhez; és kérjed, hogy, *Dispersiones Israelis congreget*, elszéledett gondolatidat szedgye-egybe. És, miképpen a régi Szentek befédtek szemeket, mikor imádkoztak, hogy látásokkal tétova ne vonatnék gondolatok: te-is távoztas minden tétovázásra-indító dolgokat; és igyekezzél, hogy *Sursum corda*, igazán magasságban légyen szíved. Ha kedved-ellen, emberi gyarlóságból, mégis imide

amoda futamik gondolatod: ne törődgyél rajta; Mert Istent azzal meg nem bántod. Sőt, a mint Szent *Dávid* jelenti, az Isten, *Cognovit figmentum nostrum*; látván a mí fogyatkozásinkat, úgy szánakodik rajtunk, mint az atya fián. A kinek gyenge-okosságu és fél-eszű fia vagyon, nem haragszik; hanem szánakodik rajta, mikor láttya, hogy helyesen kezdvén szóllani, hirtelen bolondságba üti szavát.

HARMADSZOR: kívántatik a jó könyörgéshez az álhatatosság. Mert az igaz embernek, *Assidua*, szünetlen-való imádságát mongya Szent *Jakab* foganatosnak. Nagy bizodalommal kel az isteni kegyelemszéki-eleibe járúlnunk: tudván, hogy a kik Istenben bíznak, meg nem szégyenülnek. Azért, a ki bizonytalan és haboz, semmit nem nyer Istentül. De azért, ha Isten az ő bölcsességének titkos tanácsából, hirtelen meg nem adgya, a mit kérünk: arra tanít az Isten Fia, hogy meg ne szűnnyünk, hanem annál szorgalmatosban kérjük Istent. Mert, ha az emberek sokat cselekesznek únalmas kérésekre, sokkal inkább az Isten könyörül rajtunk, ha meg nem szűnünk az imádkozástúl: *Si moram fecerit, exspecta illum; quia veniens veniet*. Christus Urunk, nem elégedék azzal, hogy egyszer könyörge a kertben: hanem másodszor és harmadszor-is, *Eundem sermonem*, ugyan-azon könyörgést ujítja. *Moses*, egy ütessel nem hoza vizet a kő-sziklából; *Eliseus*, az *Illyés* palástyával egyszer illetve a *Jordán* vizét, két-felé nem válék: azért másodszor-is illetve és akkor útad ada.

Nem azért hallasztya Isten a mit kérünk, hogy meg nem akarná adni; hanem, hogy buzgób imádságra gerjedgyünk; hogy az Isten ajándékát, mennél töb kérésekkel nyerjünk, annál inkább böcsülljük, őrizzük; hogy valamit jobbat vegyünk ő-tőlle.

Sokszor nem tudgyuk, micsoda hasznos nekünk; és ollyat kérünk, a mi ártalmúnkra és veszedelmúnkra vólna. Egészséget, értéket, békeséget, tisztességet kívánunk-e? Talám azok-által örök veszedelemre jutnánk. *Male ergo usurus eo quod vult accipere, Deo potius, miserante non accipit. Proinde, si hoc ab ipso petitur, unde homo laedatur exauditus; magis metuendum est, ne quod posset non dare propitius, det iratus. Propitius DEUS, cum male amamus, negat quod amamus; iratus autem dat amanti, quod male amat*; azért, irgalmasság, ha nem adgya, harag, ha megengedi, a mit kívánunk, mikor láttya, hogy abból ártalmunk következik: mert a doktor-is, hogy az egészséget helyre állassa a beteg kívánságára a fülét bédugja. A sidók húst kérenek a pusztában; királyt kérenek *Samuel*-által: mind a két dologban kedveket tölté Isten; de haragjában és a sidók büntetésére. Nem így bánik Isten azokkal, kiken könyörül: hanem, a mint az atya kedves fiatskájának, ha kenyeret kér, örömet ad; de ha kést kér, megkocozantja körmét; és hogy magát meg ne sércse, kést nem ad kezébe. Mit mívele *Jósef*, az ő atyafiaival? Búzáat kérenek tőlle: ő pedig *durius loqueba tur*; dérral dúrral keménységgel felele; mindazáltal nem csak azt a mit kértek, hanem annál többet ada nekik: mert a búzás sákokba tette a búza árrát-is. Ved eszedbe, mint bánék Isten Szent *Pál*-lal. Háromszor könyörge Szent *Pál*, és nagy buzgósággal könyörge, hogy testének esztenezésitül megmenekednék. Meghalgatá Isten könyörgését: de nem azt adá, a mit kére, hanem annál jobbat: hogy az én hatalmas jó-vóltom és a te igaz tekkelltesseged inkább megtessék (ugy-mond), elégséges malasztot adok, mellyel meggyőzzed ezt az esztenezést.

NEGYEDSZER, és utólszor: az üdvösséges imdákhoz szükséges; hogy valamit kérünk, Christus nevében kérjük. Sok-képpen és mind igazán magyarázzák a Szent Doktorok, mi légyen a Christus nevében kérni. Először: azt mongyák; hogy, mint-ha Christus követ vólnának, ő képében és ő nevével kel az Atyától kérünk, a mit meg karunk nyerni: miképpen olvassuk, hogy *Jakob* nevével kérenek *Jósef*-től bocsánatot az ő bátyjai. Ugyan-is nem mí, hanem *Spiritu postulat pro nobis*; a Christus lelke imádkozik mí-bennünk, mikor Istent Atyánknak kiáltjuk. Innen vagyon, hogy Isten a hívek könyörgését nem úgy böcsüllí, mint magok szavát, hanem, a mint illik az böcsülleni, a kinek követségét viselik. Másodszor: Szent *Ágoston* írja hogy csak azt kérjük az Üdvözítő nevében, a mi üdvösségre viszen *Quidquid aliud petitur: nihil petitur: non quia nulla omnino res est, sed qui in tantae rei comparatione, quidquid aliud concupiscitur, nihil est*; valami ezen-kívül kérünk, semmi ehez-képe: azért, semmit kér, a ki mást kér. Az igaz könyörgés tehát nem a test indulatiból és kívánságiból származik, hanem az Üdvözítőnek üdvösségre vezérlő izgatásából: és oly dolgokra terjed, mellyek üdvösségünkre szolgálnak. Harmadszor: azt kérjük igazán Christus nevében, a mit

Christusért és az ő érdeme nagy-voltáért kérünk. Az Ó Testamentomban, *Dávid*-ért, *Ábrahám*-ért és a több régi Szent Atyákért, olvassuk, hogy Isten jól cselekedett maradékokkal: és a kik áitatosan imádkoztak, gyakran emlékeztették Istent *Ábrahám*-ra, *Isaák*-ra, *Jákob*-ra. Mintha azt mondták volna: Uram, a te kedves szolgád *Ábrahám* maradéki vagyunk; azért ha a mi gonoszságunk haragra indít téged, Atyánk hívsége inditcson kegyelemre. Méltatlanok vagyunk, hogy meghalgas: de fordítsad kegyes szemeidet a mi eleinkre; és azoknak tekéletes szolgálattyaért, mutasd mi-hozzánk-is kegyelmességedet. Az Új Testamentomban az Anyaszentegyház minden imádságit Christuson végezi: ő-érette, ő-általa kér mennyei áldásokat. A mi részünkről semmit egyebet nem említ, hanem gyarlóságot és fogyatkozást: csak Christust veti okúl, hogy megengedgyen nekünk és megálgyon minket az Atya. Azért, minden imádságit azon végezi az Anyaszentegyház: *Per Christum Dominum nostrum*; a mi Urunk JÉSZUS Christus-által. Mint-ha azt mondaná: Ur Isten, valamit kérünk, nem mi érdemünkért, hanem Christusért, és Christus-által enged nekünk. Ha *Ábrahám*-nak *Isaák*-nak, *Dávid*-nak hívségeért, sok jókkal látogattad szolgálaidat: ne nézd a mi érdemetlen-voltunkat: *Respice in faciem Christi tui*; tekics a Christus JÉSZUS-ra: *Per ipsum offerimus Hostiam laudis, fructum labiorum*; Ő-által külcük elődbe könyörgésünket: az ő érdemből várjuk kegyelmességedet, mert tudgyuk, hogy nem-adatott más név az Ég-alat, mely-által üdvösséget nyerhessünk.

Meghallátok keresztyének, mely böcsülletes, szükséges, üdvösséges az imádkozás. Megtanulátok, mint kel imádságtokat rendelni, ha azt akarjátok, hogy Isten-előt foganatos légyen. Nagy szükségünk vagyon az imádságra: mert annyi veszedelmek-, annyi esetek-alá vagyunk vettette, menyi hajunk szála nincsen: számtalan az ellenség körülünk, mely mindenkor taszigál a gonoszra és szent igyekezetünknek csalárd lábot vét, hogy megkedvetlenítcson és megejcsen. Egyéb óltalmunk és segítségünk, az irigy ördögnek nyughatatlansági-ellen nincsen az Isten-nél. Egyéb mód nem adatott, mellyel Isten segítségét nyerhessük, hanem az imádság: *Hoc solum habemus residui*. A mi kegyelmes Istenünk pedig, oly irgalmas, hogy nem egy hétben egyszer, hanem minden üdőben, minden órában *audienciát* ád és eleibe bocsáttya könyörgésünket.

Az emberek, akár-mely nagy értékük légyenek-is, annyiban megfogyatkoznak, a menyit másnak adnak: és annál kevesebb marad magoknak, mennél többet adnak egyebeknek. Innen vagyon, hogy kedvetlenek azokhoz, kik gyakran és sokat kérnek. De a nagy Isten, soha meg nem únatkozik a sok kérőkön: mivel az ő gazdagsága végetlen és el nem fogyhat: a mit másnak ád, attúl magát meg nem fosztya. Határozatlan irgalmassága-is: azért, *Dat omnibus a ffluentem, et non impropem*, mindeneknek bévségesen ád és senkit nem pirongat kérékensäge-kért; sőt, kér minket, hogy kérjünk valamit tölle. Boldog Isten! mit mivelnének a világ küldusi, ha utánnok járnának a világ gazdagi; és azon szorgalmaztatnák, hogy kérjenek valamit és megadatik? Vallyon, nem járnának-e mindenkor a gazdagok-után? nem esedeznének-e éjjel nappal? Sokszor üressen bocsáttyuk a szegényeket; sokszor kedvetlen tekintettel, vagy kemény szókkal szomoríttyuk őket, még-is utánnunk futnak. Nekünk oly bév-kezű Urunk vagyon, hogy miképpen az ő Fia tellyességgel minden Véréát váltságunkért adta: úgy ő-maga, minden kincset nekünk ígérte, csak kérjük tölle. Szükségünk-is többre, és nagyobra vagyon, hogy-sem a világi küldúsoknak: mindazonáltal restek és késedelmesek vagyunk a kérésre.

Nem így, atyámfiái, nem így cselekedgyünk ennek-utánna. Látod-e, mely alázatosan kér téged a szegény; mely nagy túréssel várakozik, vagy kapud-előt, vagy a szentegyház ajtaja-előt? Látod-e mint fút oda, a hol pénzt osztogatnak? Azt mivellyük mi-is. Ihon az egész világon, a keresztyénség ezekben a szent *Rogaciók*-ban egybe-fút és Isten-eleibe bocsáttya könyörgését. Kapcsollyuk-egybe könyörgésünket az egész keresztyénség imádkozásával; kiálcsuk az Istenünknek: *Cum quibus, et nostras voces ut admitti jubeas, de-precamur*: Uram, a te sok igaz szolgálid könyörgésével-eggyütt, sőt a te Szent Fiad könyörgésinek eggyességében, bocsásd az én sovány imádságomat-is színed-eleibe: és segics reá, hogy e földön-éltemben, az imádkozást gyakorolgyam, mellyet az örök bódogságban szünetlen és fáradhatatlan kel mivelnem. Amen.

FELEBARÁTUNK SZERETÉSÉRŐL

Igyenes egy-ügyiségben teremtette Isten az embert: ő pedig végetlen kérdésekbe elegyítette magát. Mert mihent amaz első kérdésbe bocsátkozott: miért hadta Isten, hogy egy fa gyümölcséből se egyenek? ottan, *Verba plurima, multam in disputando habentia vanitatem*, számtalan heábavaló kérdések támadtak, és, *Mundus traditus est disputationibus*, az egész világ kérdezésben és vetekedésben merült. Azért a bölcsék közöt tudósbnak íteltetik, a ki töb új kérdéseket gondol. De jaj, ki sokan sokat tudakoznak a világi jókról és azok nyereséről? ki kevesen kérdeznek arról, mint kel Meny-országba jutni? noha ennek a kérdésnek fejtéséből füg az üdvösség.

Mivel azért hasznosb tudakozás nem lehet, mint az üdvösség úttjárul: sokszor és sokan terjesztették azt a kérdést Christus-eleibe: mint és hogy hogy juthassanak az örök életre? Egyszer, a mái Evangéliomban az írás-tudó, mászor egy fejedelem ember, az-után egy gazdag, ki ugyan *Genuflexo*, térden álva kérdete, mit cselekedgyék, hogy az örök életet elnyerje? Szent *Pál*-túl-is azon tudakozott a tömlöcz-tartó: mit kel mivelni, hogy üdvözüllyön?

Minden ember, *Beatus esse vult*, böl dog akar lenni. Azt-is próbálva tudta *Salamon*, hogy a világi jók senkit meg nem böl dogítanak. Mert soha tudománnyal és bölcseséggel mindeneket megelőzött; ezüste oly béven vólt, mint a kő; istállójában negyven-ezer szekeres-lova, tizenkét-ezer háta-lova vólt; asztalára minden-nap harmincz ökröt, száz ürüt vágtak, vadak, madarak és halak sokasága-nélkül; feleségi és ágyasi ezeren vóltak; és a mint maga írja, valamint elméje feltalált gondolattyaival, valamire vágyódott kívánsága, mindenekben eleget tett magának; de utólyára azt mongya, hogy hiuságnál és nyughatatlan búsulásnál egyebet nem talált a világ javaiban. Nem lévén tehát nyugodalmas böl dogság a világi dolgokban: méltán tudakozunk arról, mint juthatunk a tekélletes böl dogságba?

De ezt heában kérdezed a világ bölcseitül, kik nem-csak az istenek sokaságát harmincz-ezer számban foglalták, a mint *Eusebius* írja, hanem az ember fő javáról és utolsó böl dogságáról két-száz nyolczvan nyolcz külömbözö vélekedésekre szakadtak; noha bizonyos, hogy ezek mind hamissak lehetnek, igaz pedig egynél töb nem lehet közzüllök. Azért ha ezektül kérded a böl dogság úttját, vissza-vonó ellenkezésnél egyebet nem felelnek.

A Christus eljövetele után, *Abundanter ministratur introitus in aeternum regnum*, bévségesen előnkbe adatott az örök böl dogság úttja de főképpen a mái Evangéliomban világos szókkal által-utat és rövid ösvényt mutat Christus; két szóban foglalván az üdvösség-nyerő eszközt, tudni-illik, hogy szeressük Istenünket és felebarátunkat.

Szóllottunk másut az isteni szeretet méltóságáról, hasznáról és gerjesztésének esztenirül; a régi szentek óhajtását-is, mellyel a Christus jövetelét szorgalmaztatták, ez-előt feljegyzettük: azért a jelen-való órában Isten segítsége velem lévén, felebarátunk szeretéséről léssen tanuságunk. És elsőben hogy ércsük, mire kötelez Isten, mikor azt parancsollya, hogy szeressük felebarátunkat: *megmagyarázom, nem-csak ennek a parancsolatnak felséges méltóságát, hanem azt-is, miben ál és minémü cselekedeteket kíván az atyafi-szeretet*. Másodszor, *rövid sommában foglalom, mennyi sok serkentő okok izgatnak felebarátunk szeretésére*. Imádom Istenemet, nyissa-fel lelki szemeinket, hogy ércsük köteleységünket, és szent akarattya-szerént gyökereztesse és nevellye bennünk az atyafi-szeretetet.

Nagy okkal írja Szent *János*, hogy nem új parancsolatot hirdet, mikor egy-más szeretésre kötelez, hanem *Quod habuimus ab initio*, a mit eleitül-fogva hagyott Isten, azt jutattya eszünkbe. Mert a törvény kiadásban meg vólt hagyva, hogy senki felebaráttya-ellen idegen-séget és szü-béli gyűlölséget ne viselleyen, senki boszszút ne üzzön, senki meg ne emlékezzék bántódásáról, hanem, *Diliges amicum tuum, sicut teipsum*, úgy szeresse ki-ki felebaráttját, mint magát.

A kit a deákok proximus-nak, közel-valónak mondanak, a sidók azt oly szóval nevezik, mely, *amicum et proximum*, mind jó-akaró barátot, mind közel-valót jegyez. Azért a sidók csak barátságos jó-akarókról értették a szeretetről adatott parancsolatot, és (a mint Christus mongya) azt hirdették, hogy szeressük barátunkat, gyűlöljük ellenségünket. Noha ezt Isten nem mondta, sőt világos szókkal parancsolta, hogy, ha éhezik ellenségünk, enni adgyunk; ha marháját veszendőben látjuk, kisegítsük és kártól óltalmazzuk gonosz-akarónkat.

Azért felebarátunk és közel-valók nevén nem csak szüléinket, vér-szerént való atyafiakat, jó-akaró barátokat, polgártársokat kel érteni, hanem valakik az emberi természetben hozzánk hasonló; valakik azon Istentől, azon sárból teremtetek; azon világon, azon ég-alat, azon nyavalyák-közöt élnek; valakik azon Christus Vérével megváltattak; azon hitre, keresztségre mennyei bódogságra hívtak; azon Anyaszentegyházban, azon Christus tagjai lehetnek: mind azok, *proximi*, közel-valóink; testi és lelki, földi és mennyei jókban közösek velünk, és, mint mennyei Atyánktól reánk szállott köz örökséggel, velünk egyaránt élhetnek, ha akarják. Mert a végre említi a *samaritánus* példáját, hogy abból megtanuljuk, kicsoda a mi felebarátunk és mint kel felebarátunkal bännünk. Oly idegenség volt a sidók- és *samaritánusok*-közöt, hogy egy edényből nem ettek, ittak; sőt szállást sem adtak *Samáriá*-ban a *jerusalemi* úton-járóknak; és a mint a Szent Írás mongya, a *Samaria* lakosi az igaz Istennel-eggyütt pogány bálványokat imádtak. Noha ily nagy idegenség volt közöttök, mindaz-által azt mongya Christus, hogy az út-félen hagyatott és halálos sebek fájdalommal nyomorodott sidónak felebarátja volt a *samaritánus*, a ki idegen földön, útyában, isméretlen és rútul vagdaltatott embert, kit a maga nemzetségéből-való egyházi személyek vesztében hadtak, megszánt; maga dolgát félben hagyván érette, útyából kitért; a tolvajos helyek félelmét hátra-vetvén, orvoslotta, a mint lehetett, borral és olajjal; maga gyalog szálván, barmára tette, szállásra vitte, ot gongyát viselte. Más nap útya lévén, költő pénzt hagyott a gazdának, és kezes lett, hogy valamit azon-fellyül költ a sebesre, megtéríti. Egy szóval: valamit édes atya gyermekével, valamit atyafi bátyával cselekedhetett ilyen állapotban, azt tekéletesen megcselekedte a *samaritánus*.

Arra tanít tehát ez a példa, hogy ha a *samaritánus* a sidónak, az ellenség ellenségnek felebarátja: nem kel sem atyafiságot és barátságot, sem isméretet és nemzetséget, sem állapotot és hivatalt nézni a felebarátságban, mert minden ember, *proximus*, közel-való mindennek, valaki olyan ember, mint ő. És, mikor minnyájunknak azt parancsolja Christus, *Fac et tu similiter*, hogy mi-is eképpen cselekedgyünk: arra kötelez, hogy személyválogatás-nélkül minden szűkölködőt, még ellenséget-is felebarát-gyanánt segítsünk. Mert noha gyűlölhetjük az ember gonoszságát; kívánhattuk, hogy Isten a gonosz embert megzabolázza; hogy az ártatlanokat tőlle óltalmazza; hogy egyebek példájára és maga jobbülésára büntetődgyék a gonosztévő: de magát az embert, bár *Proximus nocens*, ártalmas felebarátunk legyen-is, nem szabad gyűlölni, hanem mint azon Isten fiát, azon Ádám maradékát, tartozunk szeretni; mivel Isten személy-válogatás-nélkül minden közel-valóinkat parancsolta, hogy szeressük.

Ezt a parancsolatot böcsültetni akarván Isten, azt mongya, hogy valaki Meny-országba akar jutni, tudva legyen nálla, hogy más út arra nincsen, hanem hogy szeresse felebarátját, mint magát; és valaki ezt az utat elvétí, a mennyei bódogságból kireked. Másut, *Legem regalem*, a törvények-közöt királynak, az-az főbnak és méltóságosbnak nevezi a Szent Lélek az atyafi-szeretetről adott parancsolatot. Christus Urunk első és legnagyobb parancsolatnak mongya, hogy Istent szeressük, de utánna-veti: *Secundum simile huic*, hogy az atyafi-szeretés törvénye mindgyárt második és az elsőhöz hasonló, kötelezéssel, haszonnal, böcsülettel és utolsó czéllyal. Az-is Isten szava, hogy az egész törvény tellyesítése ebben az egy dologban ál, hogy szeressük felebarátunkat, mint magunkat. Mert noha sok parancsolati vannak Istennek, de mind azok egybe-foglaltattak az atyafi-szeretéről adott törvényben.

Mint fő orvosok könnyen és hamar akarván a beteget gyógyítani, nem adnak sok orvosságot, hanem egy *extractum*-ban, egy *quinta essentiá*-ban sok-féle orvosságok erejét kivészik és egy kis italban csinállyák: úgy Isten a sok különböző lelki betegségek-ellen rendelt parancsolatok velejét és erejét két rövid szóban foglalta: *Diliges proximum*, szeressed felebarátodat; és ha valaki ezt cselekeszi, bizonyoson kigyógyúl minden betegségből és bátran mondhattya:

Scimus, quoniam translati sumus, de morte ad vitam, quoniam diligimus gratres; tudom immár, hogy halálos betegségeből kigyógyultam, mert szeretem atyámfiait.

Jó *Recipe* és egészséges orvosság, hogy, ne öly, ne lopj, hamissan ne esküdjél; de egy oly orvosság vagyon az Isten patikájában, mely mind ezek hasznát és erejét magában foglalja, és valamit azok az Isten rendelésinek különböző parancsolati végbevihetnek, azt egyedül az atyafi-szeretet megszerzi. Mert ha igaz, hogy, *Fater dictus, quod sit fere alter*, más magunk az atyafi: valamely kárt magunknak nem cselekednénk, annak sem cselekszünk, a kit magunknak tartunk.

Végezetre, hogy ennek az atyafi-szeretetről adott parancsolatnak méltóságát nyilvánban értenők, világos szókkal olvassuk ez Evangéliomban hogy *Diligere proximum, majus est omnibus holocaustis et sacrificis*, nagyobb és kedvesb Isten-előt mindenféle áldozatoknál az atyafi-szeretet. Erre-nézve parancsolta Christus, hogy ha az Oltár-előt lévén áldozatunk eszünkbe jut, hogy felebarátunkat megsértettük, hadgyuk ot az áldozatot és felkeresvén felebarátunkat, eléb megbékéllünk véle és azután áldozunk. Mert Isten, *Misericordiam vult, et non sacrificium*, örömesben látta, ha felebarátunkat segítjük szeretetből, hogy-sem ha áldozatokat mutatunk az ő tiszteletire.

Keresztyények, álljunk-meg it és gondollyuk-meg, minémü kegyelmes jó-voltát és gondviselő szeretetét mutatta Isten hozzánk, mikor az egész emberi nemzetnek parancsolatot adott, hogy szeresse felebarátját? Ah: ki kevesen tudják ezt megfontolni és böcsülleni? Ennek a parancsolatnak ereje az, hogy a széles világon valamennyi emberek vannak, mind azokat egyenként, örökös *decretom*-mal és parancsolattal kötelezi Isten, hogy engemet, tégedet, mást akár-kit szeressenek, szükségemben segítsenek, veszedelmemben óltalmazzanak, fogyatkozott állapotomat gyámolítsák. Ennek-felette, hogy én-ellenem és te-ellened ne vétsen senki, ne bántson, ne háborgasson senki, törvénytelen. Mind ezeket parancsolja Isten, mikor azt parancsolja, hogy felebarátunkat szeressük. És, *Unicuique mandavit de proximo suo*, nincs oly nyomorúlt szegény ember, kiről Isten nem parancsolt a legnagyobb fejedelmeknek, hogy azt ne bántssák, hanem szeressék, segítsék, óltalmazzák. Ezt pedig, a mivel ki-ki tartozik felebarátjának, soha senki úgy meg nem fizetheti, hogy adósága fenn ne maradjon, hanem akár-ki megnyit adgyon, fenn-marad kötelessége és attúl, míg él, senki meg nem menekedhetik. A szegény nem tartozik alamisnát adni, a beteg nem tartozik bőjtölni, a vén ember nem köteles sok vigyázásra és nagy munkára, az egy-ügyű tudatlan nem tartozik másokat tanítani, de az atyafi-szeretetre mind szegény, bóldog, mind vén, ifju, mind tudós, tudatlan, egy-aránt köteles, halál-óráig fennmarad ez a kötelesség.

Ezért az Istennek szerelmes gondviseléseért háláadók légyünk és gyakran meggondollyuk, mely méltó azt szeretünk, a ki megelőzött minket és nem elégedvén, hogy maga szeret, azt parancsolta minden embernek, hogy szeressen minket és a maga tiszteletinél kedvesben vészi, ha minket szeret felebarátunk.

Az atyafi-szeretet módgyát és cselekedetét Isten az Ó Törvényben kinyilatkoztatta és az Új Törvényben megújítván, arra kötelezett, hogy *Sicut te ipsum*, mint mí-magunkat, úgy szeressük felebarátunkat. Azért azzal tartozunk, hogy, *Intelligas, quae sunt proximi, ex te ipso*; magunkba szálljunk, régulat és rendet magunkból vegyünk, mint kel felebarátunkal bannunk, *Quod ab alio oderis tibi fieri, alteri ne facias. Quod vultis, ut faciant vobis et vos facite illis*, és a mit másoktól nem örömet szenvedünk, másnak azt ne cselekedgyük, a mit kívánunk másoktól, azt cselekedgyük vélek. Sommában az a kötelesség, hogy senkinek gonoszt ne kívánjunk, kárral, boszszúval, gyalázzal senkit ne illessünk, életét, tisztességét, javait felebarátunknak óltalmazzuk, fogyatkozásit segítsük, mikor kárunk- és veszedelmünk-nélkül segíthetjük.

Tovább vetette határát és czéllját az atyafi-szeretethez Christus, mikor azt mondotta: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, hogy új parancsolatot ad, új sinórt vonson, melyhez igazítsuk felebarátunk szeretését. Szabad és böcsülletes, szüléinket, vér-szerént-való atyafiakat, hozzánk hasonló természetü embereket a vér és természet közvöltáért szeretni: illendő és tisztességes azokat-is hála-adással és böcsülettel szeretni, kiktül

jót vettünk: de ez testen és véren éppült jóakarát, nem új szeretet, mivel a természet oktalan-állatokba-is azt óltotta, hogy, *Omne animal diligit sibi simile*, minden barom magához hasonló barmot szeret; a pogányok-is szeretik azokat, kik vagy vérrel, vagy jó cselekedettel kötelezik őket.

A Christus parancsolattal előnkbe-adott új törvény abban áll, hogy úgy szeressük egymást, *Sicut dilexit nos*, a mint Christus szeretett minket. Ez a cél, melyre kel arányoznunk az a szeretetnek felséges magasságra, melyre kel igyekeznünk. De ki tudná megérteni, ki győzné elő-számlálni a Christus szeretetinek méltóságát? Nékem úgy tetszik, hogy a Christus szerelmének számtalan felségi-közöt fő-képpen öt tulajdonságok vannak, mellyekben a mi atyafi-szeretetünk hasonlatossága kívántatik.

Első az, hogy *Dilexit nos*, minket szeretett, nem a mi javainkat, mellyekre néki szüksége nem vólt. Szent Pál azzal dicsekszik. *Non quaero, quae vestra sunt, sed vos*; hogy magokat keresi a *Corintus*-bélieket, nem, a miek vagyon. Christus sem szerette a mi értékünket, mert így a fogyatkozott-szegényeket nem szerette vólna. Nem szerette a mi bölcsességünket és tudományunkat, mert így a tudatlanokat kirekesztette vólna szerelméből. Nem szerette szépségünket, méltóságos tisztünket, böcsülletes állapotunkat, mert így a sennyedékes rútak, az alávaló nyomorútlak az ő szeretetiben részesek nem lehettek vólna. Hanem, *Dilexit nos*, magunkat szeretett, kik szegények, tudatlanok, rútak, gyalázatosok vóltunk, hogy szegényekből gazdagok, tudatlanokból bölcsék, ocsmányokból szépek, alacsony rendekből böcsülletesek lennénk.

Ebben kívánnya Christus, hogy kövessük őtet: és felebarátunkat, nem szerencsáját, nemességét, értékét, tudományát, szépségét, nyájasságát szeressük: mert a ki ezeket szereti, nem felebaráttyát, hanem magát szereti, magának vár segítséget, kedvet, gyönyörűséget, és mihent ezektől megfosztatik, elolvad a szeretet. Ah! ki sokan megcsallják magokat és atyafi-szeretnek álítytyák, a mi csak világi kívánság? Valaki felebaráttyát szereti és nem az ő javait, egyenlő szível és fáradtsággal igyekezik a szolgáló-legént vagy küldüst segíteni, mint a magaviselő nagy urat vagy királyt: mert noha külömbőség vagyon ezekben, a körül-álló értékben és tisztben, de magok természetiben, lelkek váltságában, boldogságok dücsösségében semmivel nem nagyobb a király akár-mely nyomorútlaknál.

Másik, a Christus szeretésében az, hogy *Prior dilexit nos*, ő szeretett eléb minket. Sem érdemünk, sem méltóságunk nem vólt arra, hogy szeressen minket Christus, semmit bennünk nem talált szeretetre méltót, hanem ő megszeretvén minket irgalmason, méltóvá tett a maga szeretésére. Nem csak szeretetre-való jót nem talált bennünk, de sokat talált gyűlölségre méltót. Mert minnyájan eredendő bűnben születünk és számtalan bűnök gonoszsággal ocsmányítottuk lelkünket; ennek-felette jövendő háládatlanságunkat-is látta, mindaz-által, *Cum adhuc inimici essemus*, mikor ellenségi vóltunk akkor szeretett, akkor adta magát halálra érettünk. Ezt a szeretetet kívánnya Christus mitőlünk. Nem akarja, hogy csak azokat szeressük, a kik szeretnek, kedvünket keresik a javokban részeltetnek, hanem azt kívánnya, hogy ingyen szeressük azokat is, a kiktől soha semmi jót nem vettünk, semmit nem reménlünk, sőt a kiktől sok károkat és boszszúságokat szenvedtünk. Mert azt szeretni, a ki téged szeret, oly dolog, mellyet a pogányok-is gyakorolnak.

Harmadik a Christus szeretésében az, hogy tellyes oka hozzánk-való szeretetinek az ő Szent Attyának kedve-keresése. Okát adván, miért megyen halálra érettünk, így szóllott tanítványainak: azt akarom, hogy világ-előt nyilván légyen, hogy szeretem az Atyát és a mint parancsot, úgy cselekeszem, azért *Surgite camus*, kellyetek-fél, jer mennyünk a halálra. Im hallod, hogy Attyához-való szeretetből adta életét váltságunkért. Mikor a maga dücsöítését kívánta, azt sem magáért, hanem Attyához-való szerelemből kívánta: *Clarifica Filium tuum, ut Filius clarificet te*, Atyám (úgymond), azért böcsültes engem, hogy a te dücsösséged terjedgyen, mikor én-általam az emberek megismérnek téged és méltó szolgálattal tisztelnek.

Illyen szeretetet kíván a Christus tőlünk az új parancsolattal: *Sicut dilexi vos*; mert az atyafi-szeretet tekkéltessége abban áll, hogy ember, maga hasznát és gyönyörűségét hátra-hagyván, *Una eademque charitate, DEUM proximumque diligamus; sed DEUM, propter Deum; nos*

autem et proximum, prope Deum, azon szeretettel, mellyel Isten maga jóvoltáért szereti, felebarátyját Istenért szeresse, mint Isten fiát, mint Christus atya-fiát, mint Isten képét, hasonlatosságát, pecsétét, mint a mennyei bődögség örökösét. A képet és pecsétet nem azért böcsüllyük, hogy aranyon vagy ezüstön legyen; hanem, hogy a királyt ábrázza, annak nevét viseli és akarattját erősíti. Felebarátunkat sem azért kel szeretnünk, hogy nemes, gazdag, tudós, nyájas; hanem hogy Isten képe.

Tehát mikor közel-valónkal jót cselekszünk, azért cselekedgyük, mert felebarátunk java, Isten java; ki arról tudósított, hogy úgy vészi, mint magával tett jót, ha segítjük felebarátunkat. Mikor jót kívánunk felebarátunknak, azért kívánnuk, hogy Istennek tekéletesben szolgállyon és üdvössége nyerésében job alkalmatossága legyen, hogy mi-is Istenünket tisztelylyük engedelmisségünkkel, mivel ő parancsolta a szeretetet; így tellyesedik, a mit Szent *János* mondott: *Si diligimus invicem, charitas Dei in nobis est*; hogyha egy-mást szerettyük, Istent szerettyük.

Negyedik tulajdonsága a Christus szeretésének az, hogy természet-felet-való, lelki és mennyei jókat kíván és ad azoknak, a kiket szeret; *Amare, est velle bonum*, a szeretés nem egyéb, hanem jó-kívánás, azért csak azt szerettyük, akinek jót akarunk, és a jót-is, mellyet kívánunk, mert minden szeretésben jó kívánunk valakinek. És ha nem hiuságos a szeretet, nem elégszik azzal, hogy jót kíván, hanem jót cselekszik azzal, a kit szeret, mivel a szeretet, mit a tűz, rejtve nem maradhat; lángot vét és kimutattya magát. A Christus szeretése sem vólt hivalkodó és erőtlen, mert *Pertransiit bene faciendo et sanando omnes opprissos a diabolo*; szerén-szerte járt, keresve kereste a szükülködőket és mindeneket megmentett az ördög rabságátúl. Valakit Christus szeret, annak azt kívánnya, és ha az emberi gyarlóság nem ellenzi, aján-dékozza: hogy bűneiből felkellyen, világi kívánságoktól üressedgyék, tekéletes erkölcsökben gyarapodgyék, szent Életet visellyen: mennyei világosságok és vigasztalások bévségével gazdagodgyék. A mi nagyob, *Animam posuit*, életét letette, hogy üdvösségre vigye szerelmesit.

Hogy pedig hveit édesdedben indítcsa a mennyei jókra, világi áldomásokkal-is látogattya őket, mert az egész Evangeliom folyása teli azzal, hogy Christus az éhezöket táplálta, a halottakat feltámasztotta, a betegek gyógyításában úgy nyughatatlankodott, hogy sokszor arra-való üdöt és ürességet sem talált, melyben eledellel vastagítaná fáradott testét. De valamit cselekedett, valamit szenvedett, mind arra czélozott. *Ut sanctificaret, et exhiberet gloriosum*; hogy lelki jókkal szentellye és örök dücsösségre vigye szerelmes fiait és tanítványit.

Ennek a szeretésnek követését parancsollya Christus: *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Mert nem elég azt kívánni felebarátunknak, a mivel testi élete tápláltatik, óltalmaztatik, egészségben tartatik; nem elég világi tisztet és értéket szerezni néki, hogy alkalmatoson és kedvére éllyen; hanem elsőbe és fő-képpen lelki jókat kíván az igazi szeretet. Azt akarja, hogy felebarátya bűneiből kitérjen, Istennel megbékéllyék, ezentül éllyen, örök bődögságra jusson. De azért nem oly sovány és fösvény az atyafi-szeretet, hogy szóval és hivalkodó kívánással megelégedvén, csak eléb mutasson; *Ite calefacimini, saturamini, eredgyetek, egyetek, és melegedgyetek*, hanem, *Opere et veritate*, valósággal és cselekedettel segíti szükülködő atyafiát; noha mikor világi jókat kíván és ad, oly móddal és mértékkel kívánnya és osztogattya ezeket, a mennyire szükséges és hasznos a lelki jókra; a mennyire segítik és nem tartóztattyák a mennyei bődögság elnyerését. Mert, *Qui amat homines, amare debet, aut guia justii sunt, aut ut sint justii: sic enim et seipsum quisque amare debet, aut quia justus est, aut ut sit justus*, azért kel szeretnünk felebarátunkat, hogy igaz, vagy azért, hogy igaz legyen.

Ötödik tulajdona Christus szeretésének az, hogy kegyes, irgalmas, nagy-tűrhető. Természetes mi-vólt az igaz szeretetnek az, hogy, *Patiens est, omnia suffert, non irritatur, non aemulatur*; sokat tűr békeségesen, haragra nem indul, irigységet és egymásra-törést kirekeszt. Ezek a Christus életében leginkább tündöklöttek. Bár ne szölylünk arról, mely nagy szelidséggel ment a halálra és iszonyú szenvedésekre, nem zúgolódván, nem panaszkodván, nem háborogván: csak az jusson eszünkbe, mit mivel, mikor *Samariá*-ban szállást nem adának néki. Szent *Jakab* és Szent *János*, megháborodván embertelen gonoszságán a vársiaknak azt mondák:

Uram, ha akarod szállítsunk tüzet az égből és égessük-fel ezeket. Christus megfeddte őket: nem tudjátok (úgy-mond) ki fiait vattok: *Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*; nem azért jöttem én, hogy valakit elveszsek, hanem hogy üdvözítsem a lelkeket.

Ezt, a szeretetnek minden idegenség-, gyűlölség, irigység-nélkül-való tisztaságát kívánja Christus, hogy kövessük. Azért mi-képpen látjuk, hogy az anyák és jámbor feleségek fiok- és urok-körül főképpen betegségben, nagy kedvel és maradhatatlan türessel forgódnak: minden munkát, minden törődést és nyughatatlanságot elviselnek; ha zúgolódik, ha szitkozódik, ha kedvetlenkedik a beteg, azzal türethetlenségre nem indulnak, hanem szánakodásra: mert a szeretet minden türeést édessé teszi: azon-képpen a hol igaz atyai-szeretet vagy, könnyű a felebarátunk terhei; de a hol szeretet nincsen, akármely kis vétek-is halálos türethetlenséget szerez. *Dávid*-nak a *Jerusálem* leányi azt éneklék, hogy tízezert vágott le az ellenségben. A dicsíret hiúságos szél-szó; annál hiúságosb, ha aszszony dicsír, mert könnyen szállanak és nem igen mélyen gondolkodnak az aszszonyok: ha pedig hadakozó dologról dicsír az aszszony, annál-is csekélyeb dicsírése, mert ahoz ő semmit nem ért. De mivel *Saul* nem szerette *Dávidot*, úgy tettezt neki, hogy ezzel a dicsírettel kivonták fejéből coronáját, és halálra ítélte *Dávidot* érette. Ennél csudálatosb, a mit cselekedett *Salamon*: mikor édes anyja kérte volna, hogy *Adonias*-nak adgya feleségül *Abiságot*: úgy megháborodék *Salamon*, mint-ha országából ki akarnák üzni; és mingyárt megöleté a bátyját *Adonias*, ezért a kérésért; mert a hol szeretet nincsen, akár-mely kis dolog-is, szenvedhetetlen terh. *Aman*-nak halál volt, hogy *Mardocheus* a király házában ült; a sidóknak úgy tettezt, hogy az egész világ Christus-után tódult, mivel tizen-két halászt láttak utána. Egy szóval: teli irigységgel, a kiből szeretet nincsen.

Az irigység ingyenesen ellenkezik az atyafi-szeretettel, és mint a moly vagy szúféreg, minden szépségét és erejét felbontja a keresztyéni tekkétségnek. Azért mongya a Bölcs, hogy az irigy, *Non est particeps sapientiae*, nem részes az isteni bölcsességben, hanem ördögi erkölcsben öltözik: mivel az ördög irigysége hozott minden veszedelmet a világra, és *Omnis peccator invidus*; minden bűnnek fészke vagy, a hol irigység vagy. Megöli lelkét az irigy ember: maga testét és velejét fogyattya, mivel annak nem árt, a kire irigykedik, magát pedig szomorúsággal emészti. Számlálván Szent *Pál* a bűnöket mellyek kirekesztenek. Menyországból, gyilkosság és bálványozás-mellé veti az irigységet.

Igazán írja Szent Tamás, hogy nem irigy, a ki bánnya másnak előmentit; ha csak azért bánnya, mert attúl tart, hogy gonoszúl élven szerencsájével, magának veszedelmet, másoknak bűt és gondot szerez. A ki így bánkódik, nem felebarátja javán bánkódik, hanem azokon a galyibákon, mellyektúl nem ok nélkül retteg. Az sem irigy, a ki csak a maga fogyatkozásán bánkódik: látván, hogy nincsenek ő-benne azok a testi lelki jók, mellyek felebaráttyában találtnak.

Az irigység tehát akkor vagy, mikor valaki felebaráttya javát bánnya és azért szomorkodik, hogy elérí vagy megelőzi őtet jóssággal vagy külső böcsülletes állapotokkal, mert maga kisebbségének és kárának tartja ha valaki nagyobb vagy egyenlő hozzája.

Ennek a véteknek egyik gyökere a kevélység és világi dücsösség-kívánás, úgy-mond Szent *Pál*. Mert a kik értékből és tisztekből emberi dicsíretet és csudálkozást keresnek, azok esnek irigységbe. Másik gyökere a bolondság. Mert azt akarná az irigy, hogy csak neki világoskodnék a nap, csak ő-reá terjedne az Isten irgalma. És észébe nem vészi, a mit Keresztelő *János* mondott, mikor őtet Christus-ellen irigységre akarták indítani: hogy senki magának többet nem vehet, hanem a mit Isten ád. Azért kinek-kinek meg kel az ő mértékével elégedni.

Kirekeszti azért a tekkéletes szeretet az irigységet, sőt, *Congaudet veritati*, örül felebaráttya javán és áldással mongya a mindeneknek: *Frater noster es, crescas in millia*; én atyámfia vagy, ezer ennyit nevedgyél. A mit pedig ilyen jó akarattal kedvel felebaráttyában, azt magáévá teszi: *Nostra sunt, quae amamus in aliis, et amantium fiunt, quaecunque amantur in nobis*. Mert ha egyebek bűnét és büntetését magáévá teszi, a ki javallya, mivel Isten hajlandób a jutalmazásra, hogy-sem a büntetés-re; bizonyos, hogy a mely jósságot másban javallunk, annak érdemét és jutalmát miénk téssük. És ha a világi szeretet azt cselekedheti, a mit

Josafát mondott *Jóram*-nak: *Qui meus est, tuus est, equi mei, equi tui*; tiéd, a mi enyim: sokkal inkább a mennyei igaz szeretet miénk térszi annak javait, akiket szeretünk.

Meghallátok nem-csak kötelezését és méltóságát az atyafi-szeretnek, hanem azt-is, minémű cselekedeteket kíván Christus ennek tekéletességére. Lássuk immár, mely sok és nagy okok indítanak az atyafi-szeretésre. És mivel vége nem lenne, ha egyenként elő-számlálnók azokat a fontos okokat, mellyek felebarátunk szeretésére izgatnak és gerjesztenek: rövideden csak háromról emlékezem.

ELSŐ esztenünk felebarátunk szeretésére az, hogy a mint hallók, nem-csak sokszor és sokképpen parancsolta Isten az atyafi-szeretetet, hanem ennek nagy jutalmat mutogatta: nagy büntetésekkel fenyegette, a kik ettől üressék.

Legtekintetesb és üdvösségesb haszna az atyafi-szeretnek az, hogy Isten kedvébe és szerelmébe küloben nem juthatunk, hanem ha atyánkfiát szerettyük. Azért, valaki felebaráttyát nem szereti, hazud, ha azt mongya, hogy Istent szereti; mert a láthatatlan Istent nem szeretheti, a ki nem szereti a szem-előt forgó atyafiát. És valaki Istent szereti, bizonyos, hogy az Isten fiait-is szereti. Együtt jár tehát az Isten szeretetivel és hozzánk-való jó akarattával felebarátunk szeretése, mivel úgy, és nem küloben lehetünk Isten kedvében, ha atyafi-szeretet léssen bennünk.

E mellett, okát adván Isten miért kel, *Super omnia, ante omnia*; mindenek-felet és mindenek-előt az atyafi-szeretetet gyakorolnunk, azt mongya: *Charitas operit multitudinem peccatorum*; hogy a bűnök sokaságát előltya a szeretet. *Universa delicta operit charitas*; nem lehet annyi vétek, hogy a szeretet el ne fedezze; mivel Isten ígérte, hogy valaki felebaráttyát szereti, *Translatus est de morte ad vitam*, a bűnök halálából lelki életre vitetett és megbocsátva vannak bűnei; *Quia dilexit multum*, mert szeretet vagyon benne. Lehetetlen azért, hogy az atyafi-szeretettel együtt-maradgyon a halálos vétek: hanem, *Si diligimus invicem, Deus in nobis manet*; mihent felebarátunkat szerettyük, mingyárt belénk költözik Isten és kirekeszt minden bűnököt.

Igéretekkal-is édesít Isten a szeretetre, mikor egy ital hideg vízért, mellyet szeretetből adunk, Meny-országot ígérte; mikor az utolsó ítélet *sentenciájá*-ban, mellyel az igazakat jutalmazza, egyéb okát nem számlállya az üdvözítésnek, hanem az atyafi-szeretet cselekedetét, mivel azok hatalmason fogatosok üdvösségünkre.

Hogy a kik ígéretekkal nem hajolnak, félelemmel lágyúllyanak, azt mongya Isten, hogy: *Qui non diligit, manet in morte; qui odit fratrem, homicida est: non habet vitam aeternam, non est justus, non novit Deum*; halálban vagyon, a ki felebaráttyát nem szereti, gyilkos, a ki gyűlöli: mind egyik, mind másik örök boldogságból kirekesztetik. Szörnyű ostor, rettenetes fenyték ez, mivel kétszeresen halálra ítéltnek, a kik felebaráttyokat nem szeretik: e világon Istennek lelkek-elevenítő malasztyátúl megfosztatnak, a más világon Isten színe-látásából kirekesztettek.

MÁSODIK dolog, mely minden kemény szíveket szeretetre indíthat, az, hogy a mely jó akaratot felebarátunkhoz mutatunk, Christus azt úgy vészi, mint-ha magával cselekednök. Úgy bánik Isten velünk, mint a gazdag áros, ki azt írja adóssának, hogy ezt a kéz-írást látván, adgyon elégséges költséget a cédula-mutatónak, és valamit ad, úgy bé-vészi adósságába, mint-ha magának adná. Minnyájan sok javait vettük Istenünknek, sokkal vagyunk adósok néki. De mivel ő, *Nullus indiget*, nem szükölködik javaink-nélkül, *decrétomot* adott, hogy felebarátainknak fizessük, a mivel néki tartozunk: és arra kötötte magát, hogy *Quod uni ex fratribus meis minimis fecistis, mihi fecistis*; valami jót cselekszünk legkissebb atyafival, ő-véle cselekeszünk. Mert miképpen felebarátunk bántását Isten úgy vészi, mint-ha *Pupillam oculi*, szeme fényét sértegetnök, mint-ha magát háborgatnök: sőt maga adósságát könnyebben megengedte a gonosz szolgának, hogy-sem felebaráttya bolygatását: azon-képpen maga javának tartya, a mit felebarátunkal cselekeszünk. És azt akarja, hogy ne nézzük, ha érdemes javaink vételére felebarátunk, hanem azt gondollyuk, hogy ezzel és sokkal többel tartozunk Christusnak, a kinek adgyuk, valamit felebarátunknak nyújtunk.

Továb: hogy a Christus tanítványa az ördög csordáitól az Isten fiai az ördög fattyaitól kiisméressenek: jelt és bélyeget adott Isten, mely kimutattya fiait, juhait és tanítványait, mikor azt mondotta: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*; édes tanítványim, noha csudákat cselekesztek, noha mennyei bölcsességgel tellyesek lésztek, de nem ezek a bélyegek, mellyekből megismérettetek, hogy én tanítványim vattok: hanem csak az, hogy egymást szeretitek. *In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli: non est ex Deo, qui non diligit fratrem*; abban különböznek az Isten és ördög fiai, hogy a ki atyafiát nem szereti, nem Istentől-való. Mert miképpen a keresztyénség sengéjében egy szívök és lelkek vólta a híveknek, úgy a töb igazakon tellyesedett, a mit Christus buzgó szüvel kért Szent Attyától, és egy akarat vagyón benne.

Ha azért Christus tanítványa, fiai és örökösi akarunk lenni, szeressük felebarátunkat. És mikor az ördög haragra indít, vagy arra izgat, hogy kíméllyük javainkat felebarátunk szükségében: jusson eszünkbe, hogy Christusra haragszunk, ha felebarátunkra haragszunk; meggondollyuk, mely gyalázatos háladatlanság, ha kíméllyük Christustól javainkat, ki mítóllünk Vérének nem kíméllette.

HARMADIK dolog, mellyel felebarátunk szeretésére hatalmason vonatik akaratumk, az, a mivel *Malachias* serkegette a sidókat egy-más szeretésre. Azt mongya azért a Próféta: vallyon nem minnyájan egy első Atyától származtatok-e? Vallyon nem azon Isten teremtett-é fejenként titeket? *Quare ergo despicit unusquisque fratrem suum vilans pactum patrum?* Miért útállja tehát valaki atyafiát? miért bontya-fel a vér köteleességét, az atyák szövetségét? Minden királyok; császárok azt mondhatták, a mit Salamon: *Sum homo, similis omnibus; ex genere illius qui prior factus est*; hasonló ember vagyok mindenekhez; nemzetségemből, vészterént atyám-fiai, valakik azon-egy első atyától származtak.

Ennek-felette egy lelki és mennyei Atyánk vagyón, ki az égben lakik: *Unus est Pater vester, vos autem omnes fratres estis*; mi pedig minnyájan atyafiai vagyunk; *Nati Dei*, Isten szülötti vagyunk; *Fratres Christi*; Christus atyafiai vagyunk. Illyen hatalmas Úr fiával, a Júda neméből származott győzhetetlen Oroszlány atyafiával ki mér gyűlölködni? Ki nem szeretné, a kit Isten úgy szeretett, hogy fiává fogadta; a kit Christus annyira böcsüllött, hogy atyafiságába bocsátotta, Szent Vérével megváltotta, mennyei királyság boldogságára rendelte? *Si Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere*; a kit Isten méltónak ítelt szeretésére, miért nem kel azt szeretnünk? A kinek szerelmes fia vagy kedves atyafia vagyón, gondollya meg, mint tetczenék, ha fiát vagy atyafiát tapodná, gyalázná valaki szeme előtt? és eszébe jusson, hogy oly szemmel és szüvel nézi az Isten, a ki bántogattya felebarátját: *Quasi, qui victimat filium in conspectu patris*; mint nézi az atya, mikor fiát mészárolná előtte.

VÉGEZETRE: minek-utánna Christus minket megvett Szent Vérével és a Keresztség-által magába öltött, minnyájan Christus tagjai vagyunk: *Estis corpus Christi, membra de membro: Corpus ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus*: az ő Testéből és nemzetségéből vagyunk: egy másnak *Invicem membra*, tagjai vagyunk. Ha Christus tagja minden felebarátunk: tehát úgy böcsüllük őtet, mint Christus tagját; úgy kerüllyük, hogy meg ne sércsük, mint távoztatnók a Christus Teste sérelmét. Ha mi tagunk minden felebarátunk: tehát, mivel senki maga testét nem gyűlöli, hanem óltalmazza, szeressük és segítcsük felebarátunkat. Nézd, az ember testében menyi különböző tagok vannak? ki felsőb, ki alsób; ki nagyob, ki kisseb; egyik sem ítéli másikat haszontalannak, mert minden tag minden tagnak szükséges: mindenik segíti a másikat. A szem a lábnak lát, hogy járhasson; a láb a kéznek fárad, hogy munkára mehessen; a gyomor minden tagoknak főz. Azért egyik rész a másikat segíti, fájdalmit érzi, nyavalyáit orvosollya. Ha megsérszik a láb, a nyelv kiált, a szem megnézi, a kéz kivonnya a tövisset. Illyen szeretetet és segítséget kíván Szent Pál felebarátunkhoz. Christus sem akarja, hogy senki csak magának földi vagy mennyei jókat kérjen Istentől, hanem egyenlő-képpen a töb szűkölködő tagoknak; nem akarja, hogy a minden-napi könyörgésben azt mongyuk: én Atyám, adgy nékem kenyeret, bocsásd-meg bűneimet: hanem a mi jót kérünk, azt akarja, hogy közönségesen minden tagoknak kérjük, hogy így, *Participes simus omnium timentium Deum*, minden tagnak haszna légyen minden jókban, és *Unusquisque auxiliatur fratri suo*, egyik kéz másikat mossa, egyik tag másikat segítse. Mert, *Glutino bonum est*, a szeretettel jól egybe-

enyveztetnek a különböző tagok, erősödnek a gyenge részek; mivel igazán mondotta és az egybe-kötött nyólczvan nyilak példájával ismértette *Scylírus* király, hogy a hol egyesség vagy az atyafiak-közöt, senki vélek nem bír: szakadozva mindeniket eggyenként megronthatni.

Mind ezeket értvén, keresztyének: szeressük egy-mást, mint Isten fiait, mint Christus atyafiait, mint magunk saját tagjait: *Honore invicem praeveniamus*; abban légyen versengés közöttünk, ki győzheti-meg felebarátyát böcsülléssel, segítséggel. És, *Subjecti invicem, Superiores arbitremur invicem*; ki-ki közzülünk felebarátyát magánál Isten-előt kedvesbnek itílvén, egy-másnak engedgyünk, egy-más terhét viseljük, egy-más javát keressük, hogy az atyafi-szeretőknek ígért boldogságot elnyerhessük. Melyre segítcsen az Atya, Fiú, Szent Lélek Isten. Ámen.

AZ HALÁLÉRŐL

Két erős kötele vagyon Istennek, mellyel akaratunkat magához vonzza és engedelmességére hódoltattya: egyik irgalmasság, kegyelem, szeretet kötele, mellyel lágyan és gyengéden édesgetvén, magához vonzza szívünket; másik igazság, fenyíték, bosszú-álló ostorozás vasláncza és belíncse, mellyel az ellene-rúgóldozókat engedelmességére téríti. Azért mongya *Oseás*-által: *In funiculis Adam traham illos, in vinculis Charitatis*; hogy mind a szám-kivetett *Ádám* istrángival, mind a szeretet gyenge kötelékével vonzza magához az embereket. A szeretet kötelét Isten ö-maga fonta, kötötte, hozzánk-való sok jótéteményivel és kivált-képpen szerelmes Fia váltságával. Mert miképpen Isten semmivel nyilvánban nem ismértette hozzánk szerelmét, mint Szent Fia szenvedésével: azonképpen semmivel inkább nem gerjed szívünk az isteni szolgálatra és szerelemre, mint a mi kegyes Üdvözítőnk kínnyainak emlékezetivel. Az *Ádám* istrángi fonalat *Éva* anyánk fonta, mivel ő-tölte volt eredete a bűnnek; *Ádám* atyánk pedig az ördög mesterkedése- és segítsége-által kötél-verő volt; mert a halál és minden nyomoruság kötelét nyakunkba rántotta. Nem Isten a bűn és halál oka, hanem az ördög irigységéből jött a halál e világra. Egy ember-által jött a bűn, és a bűnből áradott a halál minnyájunkra, mivel, *Stipendia peccati mors*; a bűn sóldgya halál.

Úgy vagyon, a szeretet kötele magában erősebb, hogy a fiak szívét kegyes Attyokhoz kötelezze; de mivel a bűn-által szolgálává lett az ember, még pedig kegyetlen urak: bűn és ördög szolgálává, innen vagyon, hogy a szolgálai erkölcs belé-avott és inkább félelemtől, hogysem szeretettől viseltetik. Ez az oka, hogy sokszor az *Ádám* kötele, a szomorú halál emlékezte foganatosb akaratunknak bűnőktől elfogására és jóban erősítésére, úgy annyira, hogy a Bölcs mondása-szerént, a ki nem-csak hébe-hóban, hanem minden cselekedetiben emlékezik utolsó kimúlásáról, soha nem vétkezik. Annak-okáért a régi bölcsök azt hirdették, hogy a tekéletes élet: halálról-való emlékezet. *Moyses* pedig abban helyhezsetti az igaz bölcsességet és okosságot, hogy jól elő-nézzünk és utolsó igyünket szemlélvén, gondot viseljük halálunkra: *Utinam saperent et intelligerent, ac novissima providerent!* Mert ennek emlékezetű nem-csak a világi hiúságokat megútáltattya és felfuvalkodott kevélységünket megalázza, hanem, eszünkbe jutatván, hogy rövid az üdő, melyben kereshettyük az örök boldogságot felébreszti és gerjeszti szívünket az isteni szolgálatok szorgalmatoskodására.

Mivel azért az *Ádám* kötele ily hatalmason tartya a jóban akaratunkat és a mái Evangéliom egy halottat ad előnkbe, hogy ennek példája maguk állapattjáról gondolkodtasson: az Evangéliom folyását követvén, szóllok én-is a halálnak három tulajdonságáról; tudni-illik: *hogy azt semmi úton el nem kerülhettyük; hogy annak óráját nem tudhatyuk, és hogy annak rettegető szörnyűségétől különben szabadok nem lehetünk hanem-ha szent életet viselünk.* Ezeket pedig nemcsak a végre hozom-elő hogy megtanuljuk, minémű készüllettel kel a halált várnunk, hanem, hogy ennek emlékezetivel, mint erős zabolával magunkat minden gonosz-ságtól megtartóztassuk, a világ hízelkedését megútálljuk, akaratunkat Istenünk törvényéhez kötözzük és oly életet viseljük, mely a halál félelmén győzedelmes lehessen. Figyelmetesek legyetek és a halál emlékezetit úgy olcsátok elmétekbe, hogy azt soha le ne tehessétek.

Salamon bölcseséggel, *Dávid* szentséggel, *Sámson* erősséggel, *Absolon* szépséggel, *Ábrahám* engedelmességgel, *Moyses* szelídséggel, mind Isten-, mind világ-előt tekiéletesek voltak. A pogányok-közöt *Pláto* és *Aristóteles* elmés bölcseséggel tündöklöttek; *Cicero* és *Demosthènes* ékesen-szólással egyebeket megelőztek; *Hector* és *Hercules* vitézek voltak, *Alexander* és *Julius* győzedelmekkel a földet megtöltötték. Ezek és ezekhez hasonló, minnyáján meghóltak. Sem bölcsesség és szentség, sem erő és szépség, sem kincs és gazdagság, sem uraság és birodalom, sem ifiúság és hatalom, senkit a halál nyilaitól el nem rejthetett; fulákjától meg nem menthetett. Annak-okáért, akár-mely hosszú-életű atyákról-is azt olvassunk: *Et mortuus est*, hogy végre meghóltak.

A mely halotról a mái Evangéliom emlékezik, idejének virágzó szépségében, ifiúságának erejében volt; özvegy anyának eggyetlen-eggye volt, nemzeti gazdag volt, ezért találkoztak

ennyi késérői. De sem idejének ifúsága, sem anyai gond-viselésnek szorgalmatoskodása, sem értéke és gazdagsága meg nem menthette a haláltúl.

És, hogy régi dolgokról ne szóllyunk, a kik ez-előt száz esztendővel, mit, száz esztendővel? Húsz vagy harmincz esztendővel ebben az országban tisztekkel és értékkel fénylettek, akik ebben a városban laktak, ezeken az utzákon jártak, ezekben a házakban éltek, gazdagságokat győjtöttek, vígan ettek, ittak: minnyájan meghóltak. Valakik most it jelen vattok, rövid üdő forgásában eggyül eggyig meghaltok, úgy hogy legfellyebb negyven, vagy talám csak harmincz esztendő-után, egy sem él közzülletek, száz esztendő múlva pedig azt sem tudgyák az utánnunk-valók, ha vóltunk-e a világon. Sőt, a kik most ismérnek, hóltunk-után úgy emlékeznek róllunk (úgy-mond Szent *Jób*) mint álomban-látott dologról. A mely házakban most laktok, a mely szépséget most birtok, a mely tisztet most viseltek, azok mind másokra szállanak, kik tí-róllatok annyit gondolkodnak, mennyit tí gondolkodtok azokról, kik ezeket a házakat építették és száz esztendő előtt bírták, az-az csak neveteket sem tudgyák, és mint-ha soha nem éltetek vólna, feledékenségben lésztek.

Tehát, *Statutum est omnibus hominibus semel mori*, elvégezett másolhatatlan rendelés, hogy egyszer minnyájan meghallyunk. *Testamentum hujus mundi, morte morietur*; testamentomban hagyott örökségünk az, hogy meg kell halnunk. Erre-nézve a Szent Írás a halált oly útnak nevezi, mellyen földbe kel menni mindeneknek, valakik földből építettetek, *Via universae Terrae*.

A kik a halál képét leírták, formáját úgy rendelték, hogy abból megismértetnék minnyájunk állapotya. Szem-nélkül írván a halált, azt példázták, hogy a halál méltóságra nem néz, személy-válogatás-nélkül pápát, császárt, ifiat, vént, szegényt, bóldogot egy-aránt elviszen. Fül-nélkül írván, ismértették, hogy senki könyörgését, supplicálását, sirását, rivását, elő nem vészi, a bölcsek okoskodását, az ékesen-szóllók hitetésit, a prókátorok mesterséges fogását fülébe nem eresztí, senki óhajtása, senki jajgatása, senki könyörgő vagy hízelkedő szava nem fog rajta. Meztíelen írván, jelentették, hogy semmi szépségen és gazdagságon nem kap, senki kincsét és ajándékát bé nem vészi. Végezetre, kezében egy nagy kaszát vágolan írván és mellé ilyen mondást függesztvén, *Nemini parco*, senkinek nem kedvezek, arra mutattak, hogy valamint a kaszás a füvekben válogatást nem téssen hanem noha eggyik magasabb másiknál, eggyik szeb másiknál, de egy-aránt mind levágja, egy rakásba hánnya, úgy a halál nem nézi, hogy emez hatalmasb vagy gazdagb, szeb vagy ifiab, erősebb vagy bölcseb, hanem egyenlőképpen lekaszál, földhöz vér és oly egyarányúvá téssen mindeneket, hogy a hólt csontok-közöt megválogatható külömbsege nem marad az embereknek. Azért *Statutum est*, végzésből ment-ki, változhatatlan és múlhatatlan törvény, hogy egyszer minnyájan meghallyunk.

Szent *Péter*-túl-fogva Nyólczadik *Urbán* pápáig, úgy tetczik, két-száz harmincz-kilencz *Pápa* vólt. Ha meg nem feletkezem a számlálásban, *Julius császár*-túl *Constantinus*-ig negyven-kilencz *császár* vólt; *Constantinus*-túl Nagy *Károly* császárig harmincz-kilencz, *Károly*-túl Első *Rodolfus*-ig huszon-hat; *Rodolfus*-túl száz harmincz-egy *császár* vólt. Ezeket mind lekaszálta és halomba rakta a halál. Mert szinte olyan minden világi felség és méltóság, mint a *Nabuchodonozor* képe, melynek noha feje arany, keze és mellye ezüst, hasa és tompora réz, ina pedig vas vólt, de lába-feje és talpa, mellyen állott romlandó cserép vólt, és egy kis kövecskével mindenestül földhöz veretett.

Azért ha ennyi tudós, szent, hatalmas, gazdag, nemzetes, győzedelmes emberek meghóltak, méltán részegnek, az-az esztül-fosztottnak nevezi *Isaias*, a ki azt álíttya, hogy csak egy szempillantásig frígye vagyon a halállal.

Nem-csak akkor halunk-meg, mikor életünk fottára jutunk, hanem *Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitae cum crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus post pueritiam: deinde adolescentiam. Quidquid transiit temporis, periit*; valamíg élünk, naponként halunk, nevedésünkben fotton fogy életünk, elvesztettük, valami üdönk elfolyt. Azért mondotta amaz okos aszszony *Dávid*-nak, hogy minnyájan meghalunk és mint a vizek, folyton folyunk. Erre-nézve ördögi csalárdságnak nevezi Szent *Gergely*, hogy ennek a mi folyó-

vizünknek felső részét megfagylalván, azt tetteteli, mint-ha nem folya, mint-ha veszteg-állana: maga a vizek és jég-alat mind folynak.

A halál nem egyéb, hanem életünk elfolyása és fogyása. Mivel azért a mí életünk mingyárt kezd fogyni, mihent születünk, bizonyos, hogy mingyárt halni kezdünk, mihent világra jövünk. *Quidquid temporis vivitur, de spatio vivendi demitur, ut omnino nihil aliud sit tempus vitae, quam curcus ad mortem, in quo nemo vel paululum stare, vel aliquando tardius ire permittitur.* Erre nézett *Seneca*, mikor a mí életünket folyó-órához hasonlította: *Quemadmodum clepsydrum non extremum stillicidium exhaurit, sed quidquid antea defluxit, sic ultima hora, qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed consummat; tunc ad illam pervenimus, sed diu venimus:* melyben folyton-folyt és a felső üvegből folyton-fogy a por, akkor végeződik az óra; mikor az utolsó por leesik, de az előtt régen folyt. A mí életünk-is mindenkor fogy, a halálon végződik utolsó szem-pillantása. Azért nem jó számtartók, úgy-mond *Szent Agoston*, a kik nevedni mongyák esztendőnk, mikor tovább hallad halálunk: *Cum crescunt pueri, quasi accedunt illis dies. Ista est falsa computatio; crescentibus enim, decedunt potius quam accedunt.* Mert azt kellene mondani, hogy mennél tovább élünk, annál inkább fogynak esztendeink. Mivel, *Vitae principium, mortis exordium est: nec prius incipit augeri aetas nostra, quam minui;* életünk kezdete halálunk eleje; és ottan fogyni kezd, mihent nevedni kezd esztendőnk. Az üdő és a halál vetten-vészi részeit életünknek. Gyermek-ségünk elfogy, mikor ifiúságot érünk; ifiúságunk meghal, mikor ember-korra jutunk; megállapodott emberségünk véget ér és elolvad, mikor megvéhnedünk; úgy, hogy, *Quotidianus defectus corruptionis, non est aliud, quam quaedam prolixitas mortis;* ez a mindennapi fogyás nem egyéb hosszú halálnál; és mikor vége léssen egész életünknek vagy inkább egész halálunknak, akkor szününk-meg a halástúl.

Vaj forogna gyakran elménkben, hogy meg kel halnunk! bezzeg az lenne belőlle, a mit *Epictétus* említ: *Mors ob oculos quotidie versetur; sic nihil unquam humile cogitabis; nec impense cupies quidquam;* hogy ez az emlékezet akarunk dölfősségét és emberi gyarlóságunk vétkes indulatit könnyen megfojtaná; elszakasztaná vágyódásunkat a világi hiúságotól és semmihez felettéb nem ragaszkodván, minden állapotban mértékletességet követnénk.

Akarjátok-e érteni, mit téssen az, hogy meg kel halnunk? annyit téssen: hogy valamit bírunk, valamit remélnünk e földön, azt mind el kel hadnunk. Annyit téssen, hogy minden pompáktól és gyönyörűségektől, minden tisztectől és méltóságoktól, minden atyánk-fiaitól és barátinktól, minden jószágunktól és gazdagságunktól el kel szakadnunk. Annyit téssen, hogy a léleknek a testből ki kel menni, e világot el kel hadni, oly útra, oly országba kel lépni melyben az-előt nem vólt; és nem tudgya, ki léssen vezetője: angyal-e vagy ördög. Annyit téssen, hogy ez a test elsőben egészégtől és erejétől, az-után minden érzékenységtől, minden világi édességektől meg-fosztatik, föld-alá tétetik, férgekétől megemésztetik. Annyit téssen, hogy Isten itilőszékieibe kel menni. Oda pedig sem szolgálk és barátunk, sem kincsünk és gazdagságunk nem késérhet, hanem *Opera sequentur*, csak cselekedetink jönnek utánunk és azok érdeme-szerént vészük az örök jutalmat.

Ez a halál, mellyen által kel mennünk; ennek emlékezetit kel szívünkbe-óltanunk, ha szentül akarunk élni. Tudta *Ábrahám*, mely hasznos a halál emlékezete; azért, mihent szarándoksága-után letelepedett, első örökséget, temető-helyet vásárlott: jelentvén, hogy első gondolattya halálról vólt, melynek emlékezetivel trággyázta az után-való vásárlásit. Az írás-tudók töb okok-közöt a végre mongyák, hogy *Jósef* parancsolva kötelezte maradékít, hogy tetemét kivigyék *Egyiptom*-ból, hogy a halálról emlékeztetné a sidókat. A régi *rómaiak*, mikor a farsangi jólakásokhoz akartak kezdeni, elsőben halottat temettek: *Saturnalia incepturi romani, quibus convivia agitabantur, initio mortuis parentabant.* Az *Egyiptom* lakosi minden lakodal-mokban a vigaság-közöt holt ember koponyáját és egyéb csontyait tükör-gyanánt az asztalra vitték: *AEgyptii, in convivio inferre solent sceletum: hortanturque convivas, ut neminerint, se non ita multo post, tales fore;* és eszekbe jutatták a vendégeknek, hogy kevés idő múlva ők-is illyenek léznek. Mihent *Christus* Urunk *Szent Pétert* fő-pásztorságra választotta és juhait néki ajánlotta, legottan haláláról emlékeztette. Innen vagyon eredete, hogy a mái napig, mihent *pápát* választanak, egy kis szösz fellobantnak előtte, azt kiáltván: *Pater Sancte, sic*

transit gloria mundi; Szentséges Atyánk, így múlik a világ dücsössége. Mikor a nap-keleti császárokat koronázták, egynehány-féle márvány-darabot vittek eleibe, hogy elválassza, mellyikből akar koporsót csináltatni. Ezzel intették, hogy e világi országért el ne veszesse a Meny-országot. Így vetettek zabolát a fejedelemségből származó kevélységnek; hogy miképpen a páva lebozsáttya kevélyen felemelt farka sátorát, megtekintvén lábát: úgy a királyi méltóságból serkedező dagályt megfojtották a halál emlékezetivel a királyokban. Mert a Szent *Jób* mondása-szerént, mivel a nagy fejedelmek vétkeiket nem merik dorgálni az emberek: *Ad sepulchra ducantur et in congerie mortuorum vigilant*; a koporsó és halál emlékezetivel felnyílik szemek, hogy magokba szálván gondolkodgyanak jobbúlásokról. Bezzeg, ezt cselekedte Szent *Dávid*; mert azt írja, hogy, *Ambulavit in medio umbrae mortis*; a halál árnyéka közöt járt: az-az, oly közelnek álitotta halálát, mely közel a test az ő árnyékához. Ezt cselekedte ama hatalmas *Ötödik Károly* császár, ki eszébe vevén, hogy semmi úgy nem tartóztattya embert a bűnöktől, mint a halál emlékezetit: sok esztendő forgásában, mindenkor egy fedett társzekerben magával hordozta koporsóját és mivel azt a szekeret legközelebb járatta magához, sokan azt ítelték, hogy elrejtett drága kincseit hordoztatta rajta.

Ezzel, a halálnak szünetlen emlékezetivel úgy meggyőzte magát *Károly* császár, úgy megútálta világi felségét, hogy császárságát és királyságát letévén, barátok-közzé, klastromban rekeszkedett; és világi gondoktól üressedvén, halála napjáig az egy isteni szolgálatban foglalatoskodott, példájával erősítvén, hogy *Facile contemnit omnia qui se semper cogitat esse moriturum*; könnyen megútál mindent, a ki nem-csak néha, hanem mindenkor eszében forgattya, hogy meg kel halni. Ki kapott inkább e világon, mint *Alexander*? De mihent eszébe vevé, hogy meg kel halni: *Divisit regnum suum*; sok vér-húllatással keresett országát megútálá és szolgálói-közzé osztá. Erre néze ama tudós ember, a ki egy száraz kaponya-alá azt írta: *Hoc cogitanti vilescunt omnia*; mindent semminek tart, a ki ezt gondollya. Mert miképpen *Bóldisár* királyt hamis vélekedéséből kimenté *Dániel* egy kis hamu-híntéssel; úgy az emberek könnyen eszékbe vészik, hogy a világ csak csalogattya és játzogattya őket, ha koporsó-porral meghintik szívöket.

Tudgyátok-e keresztyének, mi az oka, hogy az emberek ily szabadoson, sőt feslettül élnek? hogy a bűnökben ily bátran hevernek, büszködnek? hogy minden elmékedéseket és gondolatyokat csak a világi jókra függesztik? hogy úgy szorgalmatoskodnak, mint-ha soha meg nem kellene halni; úgy ragaszkodnak a csalárd világhoz, mint-ha it volna maradandó lakások; oly bátorsággal vannak, mint-ha frigyek volna a halállal? Ennek oka az: hogy *Non posuisti haec super cor tuum, neque recordata es novissimi tui*; az emberek elfelejtik halandóságokat. Ha a bűnben bátorsággal gázolnak; oka az, hogy halálokról nem gondolkodnak; *Sordes ejus in pedibus ejus: non est recordata finis sui*. Ha a kevélységtől elragadtatnak: oka az, mert, *Non cogitant de morte sua, ideo tenuit eos superbia*; elfeletkeznek halálokról; mert a por és hamu nem kevélykednek, ha meggondolná halandóságát. Ha sokan a világ gyönyörűségiben úsznak: oka az, hogy szemek-elől nem viselik halálokat. Mert, *Vestis a tinea non atteritur, quae in funere*; ha a moly meg nem sérti a ruhát, mely a holt testen vólt: annak a léleknek sem árt a világ incselkedése, mely a halálról gyakran gondolkodik, sőt mint *Damocles*, megünnya, mint a veszélyt, a világi csalogatásokat. Ha sokan felebarátyokkal veszekednek és a világi jókon üstököt vonszanak: oka az, hogy halálokról nem gondolkodnak; mert miképpen a méhek, akár-mint viaskodgyanak, megcsendeszednek, mihent egy marok port vetnek közikbe; *Pulveris exigui jactu compressa quiescunt*: úgy mi-bennünk, porrá-létünk emlékezte, megöltana minden gyűlölséget. Ha a túrhetetlenek semmit békével nem szenvednek: oka az, hogy testek rothadásáról elfeletkeznek, mert ezt meggondolván, semmi kárral boszszúra nem indúlnának. Mint az *Egyiptom* lakosi, noha látták, hogy a sidók kölcsön kért gazdagságokat elviszik, de egy szót sem szóllottak; mert akkor halottokat temetvén, azt kiáltották: *Omnes moriemur*, hogy előttök a halál.

Nem ok-nélkül nevezi zabolának a halál emlékezetit a Szent Irás, mikor azt mongya, hogy vissza-vonatott *Sennacherib*, mint erős zabolával, az ő vitézi halálának látásával. *Adám*-nak is ezen zabolát vetette szájába az Isten, és mind addig álhatatos vólt az engedelemben, míg az

ördög el nem rontotta ezt a zabolát, ama szóval: *Nequamquam moriemini*; meg nem haltok. Nem-csak zabolája, hanem kormánya életünknek a halál emlékezete.

A ki hajóját jól akarja igazgatni, nem ál a csónak orrán, vagy közepin a kormányval; mert így hamar parthoz, vagy tőkéhez rontaná bárkáját: hanem a hajónak utolsó végére ál és onnan igazgattya folyását. Ha mí-is csak életünk eleit, az-az nemzetségünket vagy nemes vérünket nézzük; ha életünk közép folyását, ifiúságunkat, erőnket, értékes állapotunkat szemléljük: veszedelmesen evezünk a test csónakában; hanem életünk utóllját tekíncsük, az légyen kormányunk. És miképpen Szent *Pál* azt írja magárúl, hogy *Quotidie morior*, minden-nap meghal: mí-is minden-nap, ha nem többször, egyszer, gondolkodásunkat nyújtóztassuk-ki magunkat egy koporsóban; úgy, a mint halálunk-után kinyújtóztatnak, elhervatt és változott szörnyű ábrázatban; megkékült rút színben; az iszonyú férgek és úndok genyetségek-közöt. És mikor így kinyújtóztunk, szóllyunk e képpen magunknak: ilyen állapotra kel jutnom; így kel e világtúl és minden javaimtól elválnom; így kel mindenektől elhagyatnom; ennek a rothadandó testnek e képpen kel büszhödni; azért mit kapok a rossz világon? miért kedvezek a büdös testnek? miért nem készülök oda, a hol örökké kel laknom? *Maxima insania est in brevi vita, nunquam finiendos comparare dolores*; nagyob bolondság nem lehet mint ha a rövid életben örök kínokat keresek.

Nem-csak meg kel hálnunk, keresztyének; hanem hamar-való üdön kel ennek lenni, mert a Szent *Pál* mondása-szerént, *Tempus breve est*, rövid az üdő, *Breves dies hominis*; megrövidültek a mí napjaink, nem élünk most annyit, mint a régiek nyölcz-kilencz-száz esztendőig. A mely bizonyos halálunk, oly bizonytalan annak ideje, órája, helye és módgya: betegségből-e, vagy hirtelen történetből; gyilkosunk gonoszságából-e, vagy egy téglá esetiből, egy fa dölléséből, egy ház omlásából, egy hajó fordulásból, egy híd romlásból; tüztül-e vagy víztül; ímettünk-e vagy aluvásunkban; jártunkban-e vagy játékunkban lészen halálunk, senki nem tudhattya. És a mint édes Üdvözítőnk mongya: *Qua hora non putatis, Filius Hominis veniet*; mikor ingyen sem gondollyuk, akkor szöllítnak-ki e világból. *Incertum est, quo te loco mors exspectet: itaque in illam omni loco exspecta*; nem tudod, úgy-mond *Seneca*, mely helyen vár téged a halál: azért te ötet mindenüt készen várjad: *Omnem crede diem tibi diluxisse supremum*: minden napot utolsó napodnak itíly.

Ezt a halál bizonytalanságát, a Szent *Írás* szép példákkal adgya előnkbe. Együt azt mongya, hogy a halál úgy jár, mint a lopó: ki örömost étszaka, setétben kullog, reá leselkedik, mikor alusznak és vigyázatlan vannak az emberek; és akkor nagy leptében, zajgás-, csattogás-nélkül ballag, nem-is az ajtón, hanem ablakon, vagy egyéb rejtek helyen bújik-bé. Azért mikor a Szent *Írás* sok helyen lopóhoz hasonlítottya a halált, mikor azt mongya, hogy, *Intrat per fenestras*, ablakon bújik-bé: jelenti a halálnak véletlen-vóltát, bizonytalan óráját. Másut azt olvassuk, hogy a halál olyan nekünk mint a horog a hálnak, a tör a madárnak. Ezzel taníttatunk, hogy a halált sokszor ot talállyuk, a hol nem állítyuk, sőt a hol életet keresünk. Mikor a hal vígan úszkál a szép folyóvízben; mikor a madár gyönyörúséges szép ágakon röpdös és kedvesen énekel; azt állítván, hogy szép falattal bétölti gyomrát, táplállyá, sőt hizlallya hasát, akkor nyeli-el a horgot; akkor fojttya nyakára a tört: úgy az emberek a gyönyörúségek, tiszték, gazdagságok ágain bátorsággal vigadozván, véletlen esnek a halál törébe. Menyit ismértünk, kik vígan menek feküdni és halva találtattak? Menyin merültek vízben? menyin égtek házban? menyin fuladtak-meg, kedves falatok torkán akadásával? menyin vesztek házomlásban; egy szúnyog-marásban; egy tő-lyukasztásban? A szent *Jób* fiai, mikor vígan lakoztak, akkor dölt reájok a ház. Mikor *Amnon* az ő bátyával *Absolon*-nal kedvesen vendégeskedett; mikor *Mifiboset*, a *Saul* király fia, dellyest ágyában nyugodott, véletlenül megöletének. *Holofernes*, a szép *Judit* kívánságában, álmát halálához ragasztá. Egy szóval nincs száma azoknak, kik dob, trombita harsogással, virgyina-hegedű-szóval gyönyörködtetvén magokat, egy szem-pillantásban kiragadtattak az élők-közzül és föld-alá nyomattak.

Ez az oka, hogy a Szent *Írás* a mí életünket párának, füstnek, tajtéknak, hamar elhervadó virágnak, árnyéknak, álomnak nevezi. Mert véletlen elmúlik és oly keveset tart, hogy az Isten *Calendarioma*-szerént senki egy egész napon nem él, mivel Isten-elöt ezer esztendő csak egy nap. Senkit nem olvasunk pedig a régi nagy-életű emberek-közzül-is, ki ezer esztendeig élt

vólna. A mostaniak igen sokat élnek, *Ut multum, centum anni*, ha száz esztendőt, az-az egy napnak tized részét érik, mert közönségesen hetven vagy nyolcvan esztendő utolsó határa az igen hosszú-életű embereknek. Ezek a kevés esztendők az örök élethez-képezt olyanok, mint egy csep víz a tengerben, egy fővenyecske a föld kerektségben.

Mivel azért ily gyarló és romlandó ily rövid és mulandó a mi életünk, nem hogy egy napot, de egy órát sem ígérhetünk életünknek. Sőt minden órában azt mondhattuk Szent *Dávid*-dal: *Uno tantum gradu, ego et mors dividimur*, csak egy lépés, csak egy garádics vagy én-közöttem és a halál-közöt. Mert a bölcs mondása-ként, *Mors non tardat*, nem késik és nem múlat, hanem jötön-jő reánk a szomorú halál. Azért int Szent *Jakab*, hogy soha azt ne mongyuk, hogy hólnap ezt mívellyük, amoda megyünk, ot vásárlunk, *Ignoratis quid crit in crastino*; mert nem tudjuk, mint leszen hólnapi állapotunk; hanem így szólljatok, úgy-mond: ha élünk, ezt vagy amazt mívellyük, úgy, hogy minden dolgunkról há-val kel szóllanunk, nem tudván, mit hoz magával a következő nap.

Mondaná valaki: Isten igen kívánnya üdvösségünket, igen szereti lelkünket, mi az oka tehát, hogy el-rejtette és titkon tartotta magánál utolsó órákat? Ha tudnók, mikor lenne kimúlásunk, szorgalmatosan hozzá készülnénk, minden egyéb gongyainkat félretennők és így üdvösségünket bátorságosan megnyerhetnők.

Keresztyének, Istennek atyai kegyelmessége az-is, hogy halálunk óráját titkon tartya. Mert ezzel ébreszt és esztenez, hogy szentül és jámborül éllyünk, a bünöktől magunkat ójuk, és a mint Szent *Hilarius* szól, *Dei ignoratio, intentam sollicitudinem suspensae expectationis exigit*; utolsó napunk bizonytalansága függőben-lévő várakozásunk szorgalmatoskodását kívánnya. Ha tudnók halálunk napját, böldeg Isten! mely nagy szabadságban, sőt mely nagy feslettségben élnénk? Most, noha nem tudjuk órákat, mindazáltal napról napra hallasztyuk jobbulásunkat és bátran merülünk minden bünökbe; mit mívelnénk, ha bizonynal tudnók, hogy még tíz esztendőt élünk? Vallyon találtatnék-e, a ki kilencz esztendejét világi gyönyörűségekben nem töltené és ördögi szolgálatokban, az-az bünökben nem foglalná? Semmivel azért nagyob okot nem adott vólna Isten a gonoszságra, mint, ha tudósított vólna hóltunk idejéről. Órákat eltitkolván, *Ita vivere hominem voluit, quasi altera die judicandum*; azt akarta, hogy úgy éllyünk, mint-ha más nap megítéltetnénk, és a mint Szent *Ágoston* tanít, *Cum diluculo surreximus, ne ad vesperam nos confidamus pervenire: et cum in lectulo membra deposuerimus, de lucis non confidamus adventu*; mikor felkelünk, estvérül bizonyost ne tarsunk, mikor lefekszünk, virrattához ne bízzunk, hanem azt bizonynal hidgyük hogy *Qualem te invenerit DEUS cum vocat, talem pariter et judicat*; úgy ítéletünk, a mint utolsó órákon találtatunk; és ha készületlen tapasztalnak, örökké elveszünk. Azért életünk bizonytalan vége erős eszten az istenes életre és üdvösség-keresésre. Erre-nézve Christus Urunk a halálnak bizonytalan órájából azt hozza-ki, hogy minnyájan vigyázzunk és mindenkor készen legyünk, mert nem tudjuk napját és óráját, éjjel-é vagy nappal, estvére vagy hajnalban leszen kiszóllításunk.

De oh vakság! oh balgaság! noha ily bizonytalan az óra, melytől füg az örök állapot, még-is ily feledékenyek és késedelmesek vagyunk az üdvösség dolgában! Ha it a városban tíz vagy tizenkét embert halálra ítélték vólna és csak az órát várnák, mellyen a hóhértől megöletnek, vallyon ezek mit mívelnénk? mit gondolnának? miben foglalnák magokat? Talám koczka, kártya jádzásban? talám kaczagásban, trágárságban egy-más-közöt üstök-vonásban? Efféléket mind félre-tennének, hanem ha eszek vólna, keseredett szüvel, szomorú orczával, köny-húllató szemmel zökögő szókkal Istentől bocsánatot kérvén, bünöket megbánván, üdvösségekhez készülnének. És ha valaki közzülük jádzanék, dobozódnék, jószágért veszekednek, azt sült balgatagnak és esze-fordútnak itílnők. Ilyen a mi állapotunk, minnyájan, *Tamquam mortii destinati*; halálra ítéltettünk, a bizonytalan órát fejünkre várjuk. Mit mívellyünk tehát? Játzodgyunk-, kaczagjunk-, dobozódgyunk-e? gyüölködgyünk és az árnyék-világon vonakodgyunk-e? Oh esztelenség! oh gondatlanság, ha lelkünkre és üdvösségünkre nem vigyázzunk, ha úgy nem élünk, mint-ha ma kellene meghalunk! Bezzeg, ha eszünkön járnánk, gyakran így kellene magunknak szóllanunk: ha ez éjjel meghóttam volna, jaj, mint lett vólna dolgom? Ha ezen órában meghalnék, micsoda állapotban találtatnám? Mint járna az én szegény lelkem, ha

most kiszóllíthatnám? Vallyon nem mennék-e az örök kínra? Jaj, ki kevesen vannak, kik efféle gondolkodásokkal életek jobbítására izgattyák magukat!

Akarjátok-e tudni, honnan vagyon, hogy néha némellyek gondolkodnak a halálukról, de meg nem tellyesedik benne a bölcs mondása, hogy soha sem vétkeznek, a ki utolsó állapotjáról emlékezik? Oka az, hogy hosszú életet ígérnek magoknak, a halált pedig messze-lévőnek állítják. Azért, mint a szem kicsinnek mutatja a mi távul vagyon, úgy a mi szívünk semminek tartja a halált, míg megszűnik tetszik. Mikor az ördög bűnre akar vinni, első, mestersége az, hogy a halál félelmét kivegye a szívünkéből: *Nequaquam moriemini*; ifjú vagy, erős vagy, egészséges vagy, nem dobozol, nem részegeskedel; mikor annak ideje, orvossággal segített a természetet, azért még most meg nem halsz, megszűnik még a te czéled, üdöd lézen ez-után-is a jóra. Tudgya jól az ördög, hogy senki nem hinné, ha igyenesen azt mondaná néki, hogy meg nem hal; azért ezzel senkit nem bíztat, hanem azt mongya, hogy meghal, de nem ez-idején, nem ebben a hólnapban, nem ezen a napon, és így minden esztendőt, hólnapot és napot felszabadítván a halál félelmétől, halandóságát elfelejteti emberrel és halhatatlansággal bátorítja szabados életre. De eszükbe kel ezt a csalárd ördög mesterségét vennünk és nem kel úgy gondolkodni a halálról, mint-ha távul volna. Ha vén vagy, előtted a koporsó; és azért hajol hátad görbesége a föld-felé, hogy temető-helyedet mindenkor szemléllyed; mivel a Szent Pál mondása-szerént: *Quod senescit, prope interitum est*; a ki megvénhedett, közel jár a halálhoz; és az ősz haját a régi bölcsök halál virágjának vagy zászlójának nevezték. Ha ifjú vagy, meggondold hogy töb bárányt visznek a mészárszékbe, hogy-sem juhót, és egy ötven esztendős mellett sok ezer ifiút vitetik a temető-helyre.

Azért minnyájan szállyunk magunkba és eszünkön járjunk; mert miképpen, *In bello non licet bis peccare*, a hadban egy vétek veszély, és elől nem kezdhetni: úgy a halálban kétszer nem vétkezhetünk. *Statutum est semel mori*; egyszer, nem többször halunk-meg. Azért orvosolhatatlan vétek, ha bűnben és Isten haragjában lézen halálunk; mert valamely-felé dől a levágott fa, örökké ot marad. Annak-okáért, *Tota vita descendum est mori*; tellyes életünkben elég dolgunk vagyon, ha meg akarjuk tanálni, mint hallyunk jól meg. *Iificrates* békeséges üdöben és bátorságos földön árkokkal és palánkokkal erősítette táborát és úgy tartotta rendben népét, mintha igen félelmes helyen volna, a végre, hogy ha véletlen ellenség találná, ama bolond mentséggel ne élne. *Non putaram*, nem véltem; mentül illendőbb, hogy a mi vitézkedésünk idejében mindenkor készen legyünk és szorgalmatossággal vigyázzunk magunkra, hogy valamikor jó, készen talállyon a halál, és az okos szűzekkel várjuk Urunk jövetelét, hogy menyegzős házába mehessünk.

Bölcs *Aristoteles* mondása, hogy a halál rettenetesb minden félelmes dolgoknál. Azért, mikor *Ezechias* király hallotta volna, hogy meg kel halni, keserves köny-hullatásokkal úsztatta beteg ágyát; mikor *Saul* hallotta volna, hogy más-nap meg kel halni, ottan elájula és a földre esék: mikor *Bóldisár* királynak tudtára adák kimúlását, a reszketés-miá nem csak ina lantolt, hanem térde egybe-veretett. Mert *Mors peccatorum pessima*, semmi nincs e világon veszedelmesb és rettenetesb, mint a bűnösök halála. Ennek sok és nagy okai vannak:

ELŐSZÖR: A halál oly testi gyötrellemmel megyen végbe, melynél nagyob a testhez nem fér. Nagy kínnal jöttünk e világra, noha nem magunk, hanem mint a *viperák*, anyánk kínyával és sokszor halálával; de sokkal nagyob és magunk kínyával megyünk-ki e világból. Minnyájan láttatok halálra vált embert; vettétek-e eszetekbe, mint változik hervadott színe, mint hidegűl és merevedik lába, mint kékűl keze, mint béesnek és a nagy kínok-miatt kifordúlnak szemei, mint vonódik és keményedik homloka, mint feketűl nyelve, mint röhög a mellye, mint vonagodik, megnyit fohászkodik, mint serkedzenek köny-húllatási, mint folynak hideg izzadási, mint fárad a lélekezésben; egy-szóval, mint elváltozik, megrútíttatik minden tagja? Ezek a nagy változások szörnyű kínok jelenségei. És ha minden fájdalom abból származik, hogy a testnek természet-szerént-való állapotja megbontakozik és a benne-való nedvességek mértéke megváltozik; mivel soha semmi kín és fájdalom úgy meg nem bontogattya és el nem változtattya természetünk állapotját, mint a halál, mely éppen és tellyességesen mivóltát elrontya és csak-nem tökévé teszi: következik, hogy valamennyi kínokat, betegségeket és fájdalmakat szenvedett vagy szenvedhet a szegény gyarló test: mind azoknál nagyob és

keservesb kínokat érez ember a halálban; úgy, hogy minden egyéb fájdalom, akár sebből, akár köszvéntől, kólikától, kötél szarmazzanak, csak előljárói és martaléki a halálnak. Mert a betegségek egy vagy két tagját, fogát, szemét, lábát, veséjét gyötrik embernek: de a halál minden kínokat magában kapcsol: minden tagjait és részeit a testnek felbontja és elváltottatja. Annakokáért rettenetesb és fájdalmasb minden világi kínoknál a halál.

MÁSODSZOR: a földhöz és e világi jókhoz ragaszkodott ember lelkének kimagyarázhatatlan szorongatási és kínnyai vannak a halálban, mikor látta, hogy el kel válni mindazoktól, a miket szeretett, a miben gyönyörködött, a miben reménségét helyeztette; és a mint mezítelen jött ide, úgy kel innen kimenni. Ezt meggondolván a bölcs, felkiált: Oh halál, mely keserű a te emlékezeted annak, ki békével vagyon gazdagságiban, kinek igyenes útja vagyon mindekben! Mert igazán írja Szent *Gergely*: *Nunquam sine dolore amittitur, nisi quod sine amore possidetur*; hogy a mit ember szeret, fájdalommal válik-el attól. Azért a halálra vált ember eszébe vévén, hogy gazdagságát, kincsét, méltóságát, tisztit, örökségét, jószágát mint el kel hadni: keserves méreggé változnak akkor minden kedves gazdasági. Szeme-előt forog, hogy jó barátitúl és atyafiaitúl, kedves házastúl és magzatitúl, sok szép nyájasságtúl és barátságos társalkodástúl, sőt az egész világtúl úgy meg kel válni, hogy soha ezekhez vissza nem tér. Az-is elméjébe ütközik, hogy az ő teste, melynek gyengéltetésére mindenben kedvezett, oly szörnyűségre jut, hogy sem jó barátja, sem kedves házasa, nem, hogy egy ágyban, de egy házban sem maradhat véle: hanem föld-alá dugják és ot a férgek túl elszaggattatik, megposhad és rothad, úgy, hogy utálás-nélkül reá sem nézhetni. Oh mely szomorú és keserves kínokat szereznek efféle gondolatok a világhoz ragaszkodott ember szívében!

HARMADSZOR: rettenetesb gyötrelem vagyon a gonosz életű emberek halálában. Mert mint a gonosz-tévő, mikor a tömlőczen vagyon, mindenkor törődik, gyötrődik: de fő-képpen, a mely nap kivitetik a bírák-eleibe, iszonyú rettegésektúl szorongattatik és kínoztatik: úgy a bűnös ember, mikor az ajtón vagyon, hogy bírása-eleibe mennyen, szörnyű félelmektúl környékeztetik. Eszébe jut akkor és mint egy tükörben, szeme-előt forog tellyes életének számlálhatatlan gonoszsága, szabados erkölce, feslett úndoksága. Furdallya és feddi lelkiisméreti, hogy az isteni szolgálatban ily restes, az üdvösségkeresésben ily késedelmes vólt és minden esztét, kedvét csak a múlandó világi roszságra fordította. Tellyes életében valami vétkekrül penitenciát nem tartott, csoportban, sőt seregben rohannak elméjébe, mint *Antiochus*-nak, és szörnyű-képpen szorongatták, mardossák szívet, mivel a halál esztene a bűn. Szent *Jób* és Szent *Dávid*, noha megöregedett állapotok vétkeiktúl nem annyira tartottak, de ifúságok fogyatkozásit rettegéssel említették; és halálokhoz közelgetvén, attúl tartottak, hogy azokból ne következék veszélyek.

Szent Isten! menyin kívánnának halálok óráján egy napot, egy órát azok-közzül, mellyeket most játékkal, mulatsággal, hiúsággal mulatnak, hogy abban Istennek kedvét kereshetnék? De sokan úgy járnak, mint ama szegény *Chrysaorius*, kirül Szent *Gergely* azt írja, hogy a menyire gazdagsággal, annyira bévelkedett vétkekkel; és halála óráján látván az ördögöket, kik érette jöttek, izzadással, szörnyű hánkódással kiáltani kezdett: *Inducias, vel usque mane*; bárcsak virrattig, bárcsak virrattig hadgyatok békét. De nem lén helye esedezésének, hanem azon órában meghala, mert *Qui paenitenti veniam sponondit, peccanti diem crastinum non promisit*; noha Isten bocsánatot ígér a penitencia-tartónak, de nem ígér hólnapot a vétkezőnek. Oh, mint átkozzák akkor a gonoszak magok balgaságát, hogy az imádkozásban, szentségek gyakorlásában, bévséges alamisnálkodásban és egyéb istenes szent életben nem foglalták magokat? Megnyílik akkor szemek, és megismérik, de későn, hogy hiúság és roszság e földi szorgalmatoskodás; vakság és esztelenség a világi dolgokon-való kapdosás.

Mikor pedig a gonosz lelki-isméretű ember így örlődik, gyötrődik magában, azt ne gondold, hogy az ördög aluszik, mert ha minden-kor kerül, mint az ordító orosz lány, akkor legnagyobb dühösséggel rohan emberre, mikor látta, hogy rövid ideje vagyon: és ha Isten meg nem zabolázza, sok hamis képezésekkel, rettenetes jelenésekkel, színes hazugságokkal úgy megháborította a gonoszságba merült ember értelmét, úgy elfordította akarattját, hogy sok iszonyú rettentésivel kétségbe ejtheti; noha a szentéletű jámborokon nem ád Isten hatalmat a *sátán*-nak, hanem hatalmas erejével hátra-veri és megszegyeníti.

NEGYEDSZER: mind-ezeknél nehezebb dolog, mely a gonoszszakat kínozza az utolsó ütközetben: hogy mingyárt a halál-után nem prókátor és gond-viselő-által, hanem személyszerént, Isten ítélő-széki-eleibe kel menni számot kel adni tellyes életéről, örök üdvösségnek, vagy kárhozatnak utolsó *sentenciá*-ját kel venni. Azért mongya Szent *Gergely*, hogy *Non immerito anima tunc terretur, quando post pusillum hoc invenit, quod in aeternum mutare non potest*, méltán retteg akkor a lélek, midőn láttya, hogy kevés vártatva ollyat talál, a miben örökké marad. Oh, mely szörnyű félelem ez! nem-csak azért, hogy utólsó és másolhatatlan a *sententia*, és senki ennek *execuczió*-ját, kiszolgáltatását nem ellenezheti, nem-csak azért, hogy oly dologról léssen *sententia*, melynél nagyobbbrúl nem lehet; tudni-illik, örök boldogságrúl, vagy kárhozatrúl; de azért-is, hogy ily közel és szinte előtte lévén embernek a törvény órája, nem tudgya, ha nyeri-e vagy veszti? És noha lésszenek, kik a bűnös testet elkésérik a sírhoz, de senki nem mégyen a bíró-eleibe a lélekkel, hanem elhagyatván minden segítségtúl, csak a jó és gonosz cselekedeti mennek véle: *Opera illorum sequuntur illos*. A sánta pedig, kit Szent *János* vádoló-nak nevez, jelen léssen, ki béadgya a szegény lelket, mint *Zacharias*-nál olvassuk. Egy szem-pillantásban vége léssen a törvénynek: bévádoltatik; megítíltetik; meg-sentenciáztatik a lélek; és haladék-nélkül, *executio*, igazság szolgáltatik. Azért, *Ex hoc momento pendet aeternitas*, ettül a szem-pillantástúl függ az örökké-való állapot.

Illyen nagy kínokkal, ennyi keserves gyötrődésekkel, illyen rettegésekkel és szorongatásokkal tellyes azok halála, kik a halált készen nem várják, hanem csak a múlandó világhoz ragaszkodnak; testekre és nem üdvösségekre vigyáznak; gazdagság keresésben, nem istenes erkölcsökben foglallyák életüket.

Azok pedig, akik igaz fontban vetik és hiúságnak tarttyák a világot minden kincseivel, böcsületivel és gyönyörűségivel; azok a kik it csak azért élnek, hogy az örök boldogságban helyt szerezzenek és minden gondolattyokat arra fordíttyák, hogy Istennek kedveskedgyenek; azok is kik szívében meghólt a világ és elvált kívánságok attúl, a mivel a rosz világ tartóztattya az emberek kedvét: nem illyen rettegésekkel, nem efféle bajos gondolkodásokkal mennek a halálra, hanem víg és csendesz elmével várják halálokat; mert noha el nem kerülhetik a halál nyilát: de, *Non tangit illos tormentum moritis*, a halál kínnya meg sem illeti őket, hanem a mint Szent *Bernárd* írja, *Mors bonorum optima: quia fit ibi, quies a labore; fit jucunditas de novitate; fit securitas de aeternitate*; ezek halála job minden világi jónál, mert kezdete a nyugodalomnak, bátorsága az örök boldogságnak.

Az Isten szolgálái tudgyák, hogy az ő halálok elrontatik a boldog feltámadással; azért úgy válnak-el a testtúl, mint az útra-menők a házoktúl. Tudgyák, hogy a világi élet tengeri habok hányása; és hogy, *Nullus portus, nisi mors est*, nincs a halálnál egyéb part, a hol megnyugodgyanak. Tudgyák, hogy e földön jövevények és szám-kivetésben vannak; tudgyák, hogy *Mors porta est et principium verae vitae*, a halál ajtaja és kezdete az örök életnek, azért minden kedvek és kincsek, minden atyafiságok ot vagyon, a hol örökké maradnak. It pedig úgy laknak, mint ma hólnap kiménő sellyérek, és eszekbe forgatttyák, *Non domum esse hoc corpus, sed hospitium*, hogy nem házok, hanem szállások ez a test, sőt tömlöczök, melynek ajtaját halál nyittya-fel. Tudgyák, hogy it sok harczok és veszedelmek-közöt vitézkednek, sok munkás fáratságokkal lenyomatnak, sok kísértetekkel ostromoltatnak és a testnek súllyos terhével nehezítettnek; azért nyereségnek tarttyák, hogy a világ töreiből szabadúlnak; hogy a test gyarlóságátúl megmenekednek; hogy az ördög ostrominak veszedelméből kivitetnek. És gyakran kiálttyák Szent *Dávid*-dal: ved-ki Uram ebből a fogságból lelkemet; jaj nékem, hogy ennyire hosszabbodik bújdosásom. Oh, mely gyönyörűségesek, Uram a te hajlékid! ájúlva kívánkozok te-hozzád az én lelkem. Mert, ha kedves a vitéz embernek a harcz-után-való diadalma; ha örvendetes a kereskedőnek fáratság után való nyeresége; ha gyönyörűséges az uton-járók haza-menése, az elfáratt munkások estveli nyugodalma, a tengeren hányatottak patrajutása: az igazaknak-is kedves, mikor *De corpore mortis hujus*, ettül a halandó test szolgálattjátúl felszabadúlnak.

Az isten-félő szent emberek le nem vetkőznek az emberi gyarlóságból; azért vagyon ő-bennek-is a halál füláncjának érzékensége. De orvosságok-is vagyon, mellyel annak mérgét megfojtyák.

Ha a világi élet kívánsága akadoz elméjében, ottan vagy azt felelik, a mit ama jámbor püspök mondott: *Si aliquando, cur non modo?* Ha ez után-is meg kel halnunk, miért nem most? Ha halad-is egy-nehány nappal vagy órával, ugyan reá kel erre a mézár-székre mennünk. Bezzeg, ha üdö-vontatással megmenekedhetnénk a haláltól, vólna valami, de a mire reá kel menni, mi haszna abban haladékot kívánni? A kit akasztani visznek, kevés öröme lehet abban, hogy üdö múlik míg meszszeb viszik; vagy hogy valamivel hosszab és kevés-töb garádicsu a lajtorja, mellyen fel kel hágni. Minnyájan utban vagyunk, halálunk helyére menten megyünk; mennyit halad halálunk, annyit nevededik rettegésünk. Meghóltak előttünk, valakik születtek; meghalnak utánnunk, valakik a világra jönnek; sem első, sem utolsó nem vagyunk a halál torkában, azért bolondság attól félni, a mit el nem kerülhetsz. Job hamar által-menni és a félelemtől megmenekedni, hogy-sem sokkái rettegni és ugyan reá-menni.

Ha a világi jószágtól nehezteli elválását a gyarló test, azt forgattyák elméjében az igazak, a mit Szent *Pál* mondott: földi házunktól megválván, tudgyuk, hogy Istentől éppített lakóhelyünk vagyon Mennyekben. Nincs it maradandó várasunk, hanem e földön azért élünk, hogy örökös bóldog várast keressünk. Mivel azét ennek a várasnak kapuján most vagyunk, mikor a halált közel érezzük, nem kel hátramászni vagy a menetelen akadozni.

Ha a világi társaság vagy atyafiság forog a gyarlóság-előt, azt jutattya emlékezetibe az istenfélő ember, a mit Szent *Lucius* mondott halála óráján: *A malis liberor, ad Deum Patrem optimum transeo*; semmi jó nincs e világon, gyarló és fogyatkozott minden társaság, Istenhez mennyünk, minden jónak kút-fejéhez.

Ha a halál iszonyúsága rettegést indít, meggondollya az istenes ember, hogy a halálban semmi nehezeb nincsen, mint annak félelme. Azért, *Ex neccesitate facit virtutem*, a mit kedve-ellen-is kellene szenvedni, Isten malasztyának segítségével megbátorította magát és azt mongya Szent *Ambrus*-sal: *Mori non timeo, quia bonum Dominum habemus*; Jó Uram vagyon, nem félek a haláltól, mely az én Uram-eleibe viszen.

Ha a temetés szörnyősége háborgattya elméjét, mingyárt azzal bátorította magát a jámbor ember, a mivel Szent *Ignátius*: *Fruementum Christi sum*. Christus búzája vagyok; ha a Christus mezejébe, a földbe nem tétetem, nem gyümölcsözöm.

Ha az itélet félelme rettegteti, úgy szól lelkének, mint Szent *Hiláron*: *Egredere, quid times anima mea? quid dubitas? Septuaginta prope annis servisti Christo et mortem times?* Mit félsz, mit rettegsz lelkem? Meny ki, ennyi esztendeig szolgáltól Istenednek és nem mersz eleibe-menni?

Ha a *Sátán* kísérti és ostromollya, nem jár úgy, mint az istentelenek, kikről Szent *Jób* azt írja, hogy *Conterentur in porta*, mikor a kapun léznek, ot romolnak meg; hanem, *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta*; esze nem vész, mikor a halál ajtaján szállani kel ellenségivel, sőt nagy bátran, Szent *Márton*-nal azt mongya a *sátán*-nak: *Quid hic adstas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies*; mit sugorgasz it, vér-szopó bestia? semmit énbennem nem találsz néked valót.

Egy szóval, az a külömség az igazak- és a gonoszak halálában, hogy a gonosz, *In malitia expellitur impius, sperat justus in morte sua*; kedve ellen, erő-szakkal taszítatik-ki e világból, az igaz ember pedig bátorsággal, vígasztaló reménységgel várja utolsó óráját. A gonoszoknak, *Amara est memoria mortis*, keserves a halál emlékezete, az igazaknak, *Bonum est iudicium mortis*, kedves, mikor közel érzik halálokat és vígan ama Soltárt éneklük: *Laetatus sum in his, quae dicra sunt mihi*. örvendezek, mikor hallom, hogy Isten házába mégyek. Mikor a tisztá-életű jámbor aszszony ura távúl vagyon, szomorú és bánkódva óhajtya annak vissza-térését; ha hallya hogy jó, felugrik, vígad, helyét sem talállya örömében; a csintalan aszszony pedig akkor tapsol, mikor ura meszsze vagyon; elhül és reszket, mikor jövetelét hallya. Így az igazak vígak, mikor a jó halál-által Urokhoz mennek, a gonosz szolgál pedig reszketnek, mert *Timent Dominum, bene erit in extremis*; jól vagyon dolgok az istenfélőknek, mikor halál-által a földről Menyekbe mennek, és úgy mennek, hogy, *Non tangit illos tormentum mortis*, a halál kínnya csak meg sem illeti őket.

Minnyájan kívánnák az Isten-félő halálát és óhajtyák Balaám-mal, *Moriatur anima mea morte justorum*, hogy az igazak halálában részek legyen, de arrúl nem gondolkodnak, hogy az igazak erkölcsét kövessék életükben. Minnyájan örömet úgy múlnának-ki a világból mint *Lázár*, csak úgy élhetnének, mint a gazdag. De nem így jár ez: az igazak halálában csak azoknak vagyon részek, kik az igazak erkölcsét követik, mert valamely bizonyos, hogy gonoszúl meg nem hal, a ki jámborúl él, oly bizonyos, hogy ritkán végezi jól életét, a ki haláig vontattya gonoszságát. A Szent Írásban csak egy latrot olvasunk (úgy-mond Szent *Bernárd*), ki halála óráján megtért és üdvözült, mivel, *Sera paenitentia, raro vera*, az utolsó órára halasztott penitencia ritkán igazi penitencia. És ha *Alexander* kiíratta hadából, a ki akkor igazgatta kopiáját, mikor ütközni kellett, Isten-is méltán megveti, a ki gonoszságát akkor akarja elhadni, mikor elhadta ötöt a latorság.

Azért keresztyének ne halaszszuk, hólnapra jobbulásunkat. Eszünkben forgassuk, a mit Szent *Ágoston* sok helyen, de igen tekintetes szókkal előnkbe adott: *Forte respondes; cras, cras. O vox corvina! Corvus non redit ad arcam, columba redit. Si tunc vis paenitentiam agere, quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Satis alienus est a fide, qui ad agendam paenitentiam, tempus senectutis exspectat. Quamdiu cras? Ignoras, quod est ultimum cras. Non quaerit Deus dilationem in voce corvina, sed confessionem in gemitu columbino. Esto semper paratus, indulgentiam, correctionis promisit Deus; crastinum diem quis promisit?* Mindenkör készen légy, mert ígérte Isten, hogy bocsánatot nyer, a ki életét megjobbította; de a hólnapot senkinek nem ígérte. Holló szava a *cras, cras*; de eszedbe jusson, hogy a holló kirekedett a Noë bárkájából és a siránkozó galamb bevétetett.

De ideje, hogy elvégezzük tanításunkat. Sommája a dolognak az, hogy, ha jól akarunk meghalni, jól éllyünk. És tellyes életünk rendelésében két kormányt tarcsunk; egyik: hogy úgy éllyünk, a mint halálunk óráján akarnónk, hogy éltünk volna. Ha most meg kellene hálnod: mint akarnád, hogy viselted volna magadat, rendelted volna életedet; és azt cseleked most, a mit akkor haszontalanúl fogsz kívánni. Másik: hogy nem tudván utolsó órákat, úgy éllyünk minden órában, mint-ha akkor kellene meghalnunk. Azért gyakran magunkba szállunk és meggondollyuk, micsoda furdalná és nehezítené lelkiismeretünket, ha ezen órában meg kellene hálnunk. És, ha oly fogyatkozást érezünk, melyet nem akarnók, hogy a halál bennünk tapasztalna, késedelem-nélkül mingyárt kifeszelyünk abból, mert Szent *Ágoston* mondása-szerént, *In quibus actibus quisque inventus fuerit, in eisdem judicabitur, quando anima exierit de corpore*; a miben találtatunk halálunk óráján, abban ítíltetünk. Azért nem bátorságos, sőt nem szabad, oly állapotban lennünk egy szem-pillantásig-is, melyben nem akarnánk meghalni. Ha így, élünk: a halál nekünk üdvösségünk úttya és kapuja lészen. Kit engedgyen az Atya, Fiú, Szent Lélek minnyájunknak. Mongyátok minnyájan: Amen, Amen, Amen.

MINT KEL A KERESZTYÉN LEÁNYT NEVELNI

Keserves panaszkodással említik sokszor a Proféták, mely kegyetlen és emberi szelídséggel ellenkező szolgálatokat kíván az ördög azokról, kiket birodalma-alá hódoltat és engednek néki; Istennek pedig kegyes, kunyű parancsolatit szemtelenül megvetik.

Tudta az ördög, hogy Isten azzal próbálta az *Ábrahám* engedelmisségét, hogy egyetlen-egy fiát kívánta tőlle áldozatra. Azért követni akarván az Isten hasonlatosságát, melyre vágyódott, mikor azt mondotta, *Similis ero Altissimo*, hasonló leszek a felségeshez; azt kívánta szolgálítul, hogy gyermekek megölésével kedveskedgyenek néki.

A pogányokat arra vitte hogy, *Carthagienses a pauperibus emtos pueros, Saturno sacrificabant, tamquam agnos. Adstabat mater rigida et absque gemitu. Si autem ingemuerat, aut lacrymaverat, oportebat eam honore privari: puer autem nihilominus, sacrificabatur*; az anyyok jelen-létében, mint a bárányokat, úgy áldozták az apró gyermekeket; és ha megjajdúlt vagy sírt az anyya, tisztessége-vesztett vólt; de azért a fiát ugyan megölték. És, hogy az ártatlan gyermek sírása ne hallatnék, dobbal, síppal, kiáltásokkal eltemették a gyermekek jajgatását.

A sidókrúl-is sok helyen olvassuk, hogy *Immolarunt filios suos daemoniis; effuderunt sanguinem filiorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan*; magok fiait, leányit megölték az ördögöknek: kiöntötték és bálványnak áldozták ártatlan vérét gyermekeknek. És, a mint *Isaiás* proféta írja, *Edificaverunt excelsa Topheth: ut incenderent filios suas et filias suas igni*; magas helyeket építettek; azokban fiokat, leányokat megégették. Azért a királyok könyvében sokszor említi a Szent Írás azokat, kik tüzre vitték gyermekeket, hogy ördögnek kedveskedgyenek, mellyért kemény panaszt téssen Isten a sidók-ellen *Ezechiél* Profétánál: *Tulisti filios tuos et filias, quas generasti mihi et immolasti eis; immolasti filios meos, eis*; hogy a mely fiaikat Istennek szültenek, ördögnek áldozták. És az Isten fiai megölettek, hogy az ördögöknek kedve tellyék.

Adná Isten, keresztyének, ne vólnának most oly hívei az ördögnek, kik fiokat, leányokat néki áldoznak. Nincsenek bezzeg, kik gyermekek teste ölésével kedvét keressék a *sátán*-nak; de jaj, ki sokan vannak, kik fiok, leányok lelkét veszedelmesben áldozzák, hogy-sem ha testét megölnék? Valaki rossz erkölcsökben neveli, isteni félelemre és áitatosságra nem szoktattya gyermekét, mit mivel egyebet, hanem azok lelkét ördögnek adgya?

Nem elég a keresztyén szülék hivatallyára, hogy fiok, leányok betegségében körülök vígyázzanak, orvosokat keressenek, halálokon síránkozzanak, mint a mái Evangeliomban említett fejedelem, hanem kötelesek azt érteni, hogy a kiket test-szerént szülnek, azokat Istennek szülik, és kemény büntetés-alat tartoznak azzal, hogy Isten akarattya-szerént nevellyék őket.

Látom, hogy a fiak nevelésére vagyon az atyáknak valami gondgyok mert iskolákba és udvarokba küldik, lovagolni, vadászni, puskázni tanítgattyák őket; de a lányok nevelésében nagy gond-viseletlenség vagyon; mert csinnyosgatás, ruha-czifrázás, gangoson-lépés, az-az kevélységre-való tanítás minden nevelések. Maga úgy tetczik, igazán írta *Aristóteles*, hogy a leányok jó neveléséből ál fő-képpen az országok böcsülletes állapotja, nem-csak azért, *Nam mulieres, media pars sunt*, hogy fele az ország lakosinak aszszony, hanem azért is, hogy a férfiak jó nevelése nagy részre az aszszonyoktól vagyon. Mert a kiktől születünk és kisedségünkben neveltetünk, azoktól szopjuk téjjel-együtt az erkölcsöket, mellyek az új edényben legtartósbak. Erre-nézve merem mondani, hogy tellyes életünk tekélletes vagy feslett állapottya az aszszony-emberek nevelésétül árad, mivel első nyólcz esztendónket, az-az leggyengéb és hajlandób üdönket, aszszony-emberek gond-viselése-alat tölgyük. A minémü vélekedéseket és erkölcsöket akkor belénk csepegetnek, azoknak sinóra-után futamodik töb életünk. Ennek-felette a szent házasság csendes állapottya a leányok nevelésén ál; mert a rosszszül nevelt leány menyegzője hóltig-való galyiba.

Innen vagyon, hogy valakik a pogány bölcsek-közzül az országok boldog állapotjáról írtanak, úgy-mint *Aristóteles*, *Plátó*, *Xénofon*, a leányok nevelésére kiváltképpen vigyáztak és arra-való tanuságokat adtak. Az Anyaszentegyház nevezetes Doktori-közzül nem tudom, ha vagyon, a ki könyvet nem írt volna a leányok neveléséről és oktatásáról. *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Athanasius*, *Nazianzénus*, *Basilius*, *Chryssotomus*, *Nissenus*, *Jerónimus*, *Ambrosius*, *Augustinus*, *Fulgentius* és egyebek könyvei kezünk-közöt forognak, mellyek a leányok nevelését tanítták.

Én-is azért Isten segítségével az Evangéliomban említett fejedelem leányára-való gond-viselésből okot vévén, ez jelenvaló órában csak azt akarom tanítani, *mint kel a keresztyén embereknek istenesen nevelni és minden tekéltességre oktatni leánykát, kised-korától-fogva férjhez-adásáig*. Nem szóllok most arról, a mire kötelesek a szülék közönségesen minden gyermekek nevelésében, mert erről immár bévségesen emlékeztem, hanem, mivel a leányok nevelésében sok magán-való tulajdon gond-viselések kívántatnak, csak a leányok nevelésére határozom tanításomat.

Ne csudállja senki, ha én, a ki soha leányokat nem neveltem, a leányok neveléséről tanuságot adok: meg ne botránkozzék senki, ha az ördög incselkedésit és a világ feslett szokásit világosban említem, mert én semmit magamtól nem mondok, a mit a *Bibliá*-ban és eléb említett Szent Doktorok írásiban olvastam, azt egybe- és rendbe-hozom; az-az nem magam gondolatit mondom, hanem a Szent Lélektől viseltetett Atyák írásából egybe-szedem és előtökbe terjesztem az igazságot. És mivel, a Szent *Pál* tanítása-szerént, ebben a helyben éktelenséget nem illik említeni, hogy a szemérmesség meg ne sértődgyék, mikor a világ szabados feslettségiről emlékezem, többet ércsetek azon, a mit mondok, és legyetek figyelmetesek.

Igazán írja Plutarchus, hogy, *Fons et radix virtutis et honestatis, est proba institutio*; kút-feje és gyökere a tekéletes jámborságnak a jó nevelés. Azért a szüléktől, *Educatio maximam diligentiam disderat, facile enim est teneros animos componere; di fficulter reciduntur vitia, quae nobiscum creverunt*; nagy vigyázást kíván a gyermek-nevelés, mert noha könnyen jóra hajol, a mi gyenge; de velünk-nevelkedett vétkeket nehéz kigyomlálni. Azért azt kívánnyák a bölcsek, hogy miképpen a kegyetlen medve éktelen kölyköket hoz, de nyelvével, mint gyaluval, kölykeinek külső tagait úgy rendeli, *Ut non genuisse tantum catulos, sed et opificis more finxisse videatur*, hogy nem-csak szüli, hanem mesterségesen ékesíti fajzásit, azon-képpen a jó szülék, a kiket e világra hoztak, azokat nevelésekkel jóra-is oktassák. Mert nem a születésből, hanem a nevelésből vagyon jó vagy gonosz erkölcsük. Ezt akarván ismértetni *Licurgus*, azon alomból két agárkölyköt nevel: egyikét konyhához, másikat vadászathoz szoktatá. Mikor együtt vólnának a *Lacedaemon*-vársiak, elő-hozatván az agarakat, egy tál abárlást és egy eleven nyulat letétete. Egyik agár mingyárt a nyúl-után indúla, másik a moslékba kapa. Ezzel hiteté, hogy a nevelésből vagyon az erkölcsök különbözőése. Annak-okáért miképpen *Diógenes* nem az erkölcstelen gyermeket, hanem tanítóját büntette, úgy a *Lacedaemon* bírái nem az egy-mással veszekedő atyafiakat büntették, hanem az apjokat, hogy nem jól nevelte fiait.

Quintilianus ékesen-szólló embert akarván nevelni, gyermekségén kezdi tanítását. És azt kívánnyá, hogy oly dajkája légyen, a ki ékesen szólljon. Mert ha annak vétkes szóllása a gyermekbe avik, könnyen ki nem tisztul belőlle. Szent *Jerónimus* azt parancsolja az anyáknak, hogy, ha tekéletes-erkölcsü leányt akarnak nevelni, részeges, fajtalan, haragos, nyelver dajkára ne bízzák gyermekeket, mert bizonyos, hogy nem-csak betegségeket, de sok alkalmatlan erkölcsök hajlandóságát dajka tejével-együtt szopják a gyermekek. Próbált dolog, hogy a mely gyermeket disznó-téjen neveltek, mindenkor sárban akart heverni. És a mint *Gellius* írja, ha kecske-tejet szopik a bárány, kemény gyapja lészen, mert *Ad fingendas animi ac corporis similitudines, lactis proprietates valent*; a téjnek ereje vagyon az erkölcsök tulajdonságára.

Láttam olyan özet, mellyet az eb szoptatott és eb-erkölcsöket viselt. Így a részeges-, buja-, dühös-természetü dajkától hasonló erkölcs hajlandóságát szopja az ártatlan gyermek. Annak-

okáért javallya Szent *Jerónimus*, hogy ha az anyának ereje és egészsége szenved, maga szoptassa leánykáját.

A természet nem egyébért adott az anyák mellyébe tejet a szülés után, hanem, hogy a mely vérrel méhekben táplálták magzattyokat, azzal nevellyék. Egészségesbek-is az anyák, ha magok szoptatnak, mely tejek bévségét könnyebbítik. És nem csak a gyermek vastagb és egészségb azzal a vérrel melyből alkottatott, hanem az anyák-is inkább szeretik, a kiket fártságos bajlódással magok neveltenek. Azért az anya (ha lehet) maga erkölcsét csepegesse leányába, és a kit méhében viselt, ölében hordozza, téjjé lett vérével nevellye, első mosolygásit és akadozó szóllásit, kedves csókolgatásával bátorítsa. Ha pedig a kételenség más nevelőt kíván: oly dajkát válaszszon, mely nem-csak egészséges, hanem erkölcsében is dicsíretes légyen.

Mihent a téjtül elfogják és szóllani s jární kezd a leány: futosson és jádzék magához egyenlő-üdős leány-gyermekekkel; de úgy, hogy az anya vagy más megért aszszony reá vigyázzon. Játczodozni a férfi-gyermekekkel vagy akár-mely kicsiny-korokban-is azokat ölelgetni-csókolni ne engedgyék a szülék, mert a kik társalkodásához kicsiny-korokban szoknak, azok emlékezeti és szeretése alig ha hőtíg nem tart. Azért Bölcs *Plátó* törvénnel parancsolta, hogy hat esztendős korában a leányt a férfi-gyermekek nyájaskodásától elfogják: hasonló leánykákhoz szoktassák.

Mindenek-felet arra kel vigyázni, hogy a gyermek semmi feslettséget ne lászson, mert a gyermeki tudatlanság a mit lát, azt mint a tükör, követésével kiábrázza. Azért nem kel néki ollyat látni, a mit nem kel követni. Jusson eszünkbe, hogy *Eleazar* inkább halált szenvedett, hogy-sem az ifiak-előtt tettetné a tilalmas hús ételét. Christus jobnak mondotta, hogy malom-követ kössön ember nyakára és tengerbe hallyon, hogysem egy kisdedet megbotránkoztasson. Ama pogány *Cáto* kivete a tanácsból egy fő embert, csak azért, hogy leánykája jelen-létében feleségét megcsókolta; mert bizonyos, hogy parancsolatnak tartják a gyermekek, a mit szüléjktül látnak. Azért *Vulgo proverbium; sicut mater, ita et filia ejus*; példa-beszéd az, hogy anya minémű, leány meg-ollyan.

Ne csak ne lászson, de ne hallyon illetlen szókat a leány, és oly távúl járjon a gonosztól, hogy azt ne-is tudgya. Ne ércse a fajtalan szókat; szerelmeskedő beszédekent senki előtte ne említsen: hanem isteni félelemre és szeretetre gerjesztő históriákat ólesanak elméjébe; áitatos-ságot csepegessenek szívébe; estveli és reggeli imádkozásokra szoktassák akadozó nyelvét; a templomba-menésre édesítsék akarattyút; a mennyei dolgok böcsüllésére vidámítsák értelmét.

Ha esztendős-korban mit kel mivelní a leánynak, megírja Szent *Jerónimus*, mikor azt parancsollya *Laeta* aszszonynak, hogy a leányát, *Paulát*, ama világ-bíró *Scipiók* és *Gracchusok* maradékát, orsó, rokka forgatásra, szövésre, fonásra, reczekötésre, mesterséges varrogatásra tanítsa; hogy ezekben idejét tisztességesen, gyönyörűségesen hasznoson tölthesse. *Salamon*, az okos aszszony dicsíreti-közöt, elől-tészi azt, hogy a szösztül és lentül nem kíméli kezét. Szent *Nazianzénus*-is azt írja, hogy az aszszonyok tisztí, *Domi ut plurimum manere, colloquium cum divinis oraculis habere, fuso ac lanae operam dare*; az otthon-ülés, Istennel-való beszélgetés, orsó-pergetés. Paradicsomban-is azt akarta Isten, hogy az únalmas tunyaság távoztatásáért az ember, *Operaretur*, munkálkodnék. És ha *Augustus* császár azt akarta, hogy az ő leánya és unokája szóni, fonni tanulnyanak; ha világ-bíró *Sándor* dicsekedve mutogatta a *Persia*-beli aszszonyoknak anyja és menyje kezével szótt ingeket: nem okoson gondolkodik, a ki úri személyéhez illetlennek véli a szövést, fonást.

Sőt, hogy nagyobb kedvet talállyon mind leány-korában szüleinél, mind házassága-után szerelmes uránál, szükség, hogy a leány tanulnyon étkecskéket-is főzni. Nem tudom, ha vagyon foganatosb dolog, mellyel magát kedvesbe tehesse az aszszony, mint ha urát betegségében maga kezével főzött gyenge étkekkel kínállya. Mocskosb az aszszonyember keze mikor más férfiútól szorongattatik, hogy-sem mikor az urának-való főzésben fazék fogástól kormoztatik, éktelemb a tánczban vagy koczka-jádzásban a leány újja, hogy-sem az éték abárlásban.

Tudom, a kösségnek nagy része azt itéli, hogy nem jó írnyia és olvasni tanulni a leánynak, mert félő, hogy az olvasásból gonoszt tanuljon: és olyakat ne írjon, a miket nem kellene. De én üdvösséges dolognak itélem, hogy a keresztyén leány mingyárt kisdéd-korában vagy értelmes öreg aszszonytúl, vagy életemes, jámbor, isten-félő embertül olvasni tanuljon és a szép dolgok olvasásából tekéletes erkölcsöket vegyen.

Először: mert minden üdő-béli példák arra visznek. A pogányok-közöt, nem-csak könyveket írtak, hanem iskolában tanítottak *Corinna*, *Theano*, *Diotima*, *Aspasia* és egyebek sokan. *Sócrates* nem-csak gyakorta hallgatta az *Aspasia* tanítását, de *Diótimát* mesterének hitta. A keresztyénységben, Szent *Jerónimus*-idét. *Paula*, *Laeta*, *Eustóchium*, *Fabiola*, *Marcella Fúria*, *Demétrias*, *Salvia*, *Herontia* és töb úri aszszonyok nem-csak tanultak, de oly tudósok voltak, hogy akár-mely írás-tudó doktorral vetekedhettek, mint azokból a mélységes, bölcs kérdésekből kitéczik, mellyek fejtegetését *Jerónimus*-túl kívánták Szent *Borbálát*, *Origenes* tanította. *Alexandriai Szent Katalin*, *Eudoxia*, *Theodósius* császár felesége, *Hildegardis*, *Senás*-béli *Szent Katalin*; *Elpis* a *Boëtius* felesége és sokan egyebek bölcs írásokat hadtanak.

Másodszor: könyvek olvasása-nélkül-is megtanúlják az emberek a gonoszt, mert a belső indulatokhoz és ördögi incselkedésekhez járúlván a minden-napi példák, könnyen megejtik a gonoszra-hajlandó természetet, kivált-képpen az ifuság síkos úttján, ha sok szent példák és üdvösséges tanítások olvasásával nem támogatatik. Mivel azért ennyi botránkozások-közöt, mellyek naponként szemünkbe és fülünkbe-ütköznek, senki úgy nem élhet, hogy a gonoszt olvasás-nélkül is meg ne tanulja, igen kívántatik minden rendekben, hogy a tekéletes élet példáját és oktatását szent és üdvösséges könyvek olvasásából bévségesen vegyék, mellyekkel az eláradott gonoszságok folyását vastagon meggátolják. De, a mint *Seneca* írja, és nem egy helyen írja, legnagyobb szüksége vagyon erre az aszszonyoknak: mert, *Femina, impudens animal: nisi scientia accesserit, et multa eruditio, ferum, et cupiditatum incontiens;* az aszszony szelidülhetetlen és mértéktelen, ha bölcsességgel és szép tudományokkal nem ékesítetik és ezek oktatásával nem szelidítetik.

Harmadszor és utólszor: nem-csak a tánczolásból, csevegéstül, heában-való játékokból elvonsza a leányt a tanulás, de a szép, üdvösséges historiák és oktatások olvasása úgy bétölti kedvét és gondolattját, úgy felemeli akarattját a tisztességes élet kívánságára, hogy minden éktelen és csintalan indulatokat fáradság-nélkül megfojthat pásittyában.

Soha egy aszszony sem vetemedett gonoszságra, hanem csak a ki nem értette, mely drága kincs a tiszta élet; mely veszedelmes az emberek szívét és fohászokodó kívánságát maga-után vonni; mely gyalázatos a rövid gyönyörűségért holtig-való gyalázatot viselni. Ezeket és ezen-kivül valami tartóztathat a gonosztól, valami a jóra izgathat, könnyen megtanulja, a ki könyvet olvas. Mert miképpen írva hadta Szent *Agoston*: egy fertály óráig-való olvasása a Szent *Antal* életének, tellyes életre-való szentség tüzét gerjesztette sokakban.

Annak-okáért, az én itiletem-szerént, igen-is tanulja a gyenge leányka az olvasást, csak arra vigyázzanak a szülék, hogy ne valami hiúságot és feslettséget olvasson, hanem imádságos könyveket, áitatos tanuságokat, Christusnak és az ő Szentinek életét. Egy-szóval, egyebet ne olvasson, hanem a miből erkölcsét jobbíthassa.

Bolondság az aszszony-embernek hadakozó dolgokat olvasni, kárhozat a szerelmes historiákat forgatni, mellyekből halálos méregnél, az-az veszedelmes gonoszságnál egyebet nem vehetni. Ah! mely nagy esztelenség az atyáktól vagy férjektül, ha virág-énekeket, szerelmeskedésről írt könyveket adnak feleségek, leányok kezébe? Olajt öntenek ezek a tűzre, mellyel felgerjed a bujaság. Mérget osztogatnak, mellyel megöletik a lélek. És hogy nyilvánban szólylak, a kik szerzik, a kik éneklük a virág-énekeket, országos kerítők, közönséges kútaikat mérgecsítők. És mivel nem elégedvén magok gonoszságával, egyebeknek tört vetnek, mind-azokban a gonosz indulatok vétkeiben részek vagyon, mely-mely az ilyen ének-hallásból vagy olvasásból gyuladoznak, és nincs oly büntetés, melyet nem érdemlenek.

Mennyünk tovább; idején, gyermek-korában az áitatos imádkozáshoz szokják a leány. Estvéli fektét, reggeli öltözetét szokott könyörgések kísérik. A templomba-való menetelhez és a

Szent Mise halláshoz idején szokják. Lelki-pásztora vezérlését kövesse a gyónás és Úr-vételének gyakorlásában. Arra figyelmes vigyázása legyen, hogy a mely Szentnek nevét viseli, annak életét elméjébe kapcsolja, és Istentől segítséget kérve, tellyes igyekezettel erőlködgyék, hogy nevén-való Szent példáját kövesse tekéletes erkölcsökkel és gyakran eszébe juttassa, mely gyalázatos, ha szent *Katalin, Margit, Borbála* nevét viselve, életével és erkölcsével megrútíttya a Szent nevét. Egyéb Szent Szűzek históriáit olvasván, azok életének tüköréből maga erkölcsét ékesgesse: kövesse azok alázatosságát, szelidségét, engedelmes-ségét, szemérmességét.

De mindenek-felet szűzessége tisztaságát szemé fényénél inkább böcsüllye és óltalmazza a leány, mert annál nagyobb kincse nincsen. Az pedig oly dolog, hogy ha egyszer elveszti, mászor fel nem találja. Még a pogányok-is nagy böcsüllettel tisztelték a szűzességet, mint a *vestális* leányok állapottyából kitéczik, ki-előt minden fejedelmek felköltek, sőt úttukból-is kitérték. A mí ártatlan Bárányunk a mennyei bődogságban szűzeket választott, kik mindenüt utánna járjanak, és amaz új éneket mongyák, mellyet a szűzeknél egyéb senki nem mondhat. De azért mennél böcsülletesb a leány a szűzességgel, annál gyűlölségesb és útálatosb, ha gyalázattal elveszti szűzességét. Mert azzal atyafiait, édes szüléivel-egyetemben, keserves sírásokra indíttya és halálos szomorúságba ejti, vér-szerént-való jóakaróinak szerelmét gyűlölségre fordíttya, mivel azok, mint nemzetségek rútitóját, vérek árulóját, pökik és rágalmazzák, szomszédi és ismerői gyalázzák, szidgyák, elkerülik, leány-baráti-közzül senki nem akar véle szállani, sőt, mint a merigyes emberhez, közel sem mennek, mivel a tisztesség-szerető anyák tilalmazzák leányokat, hogy ne beszéllyenek a szűzesség-gyalázó tisztátalannal. Egy-szóval, csudáalom, hogy ilyen szégyen- és gyalázat-közöt, ilyen keserves szomorúságokban és pironságokban élhet a leány, mely egy rút gyönyörűségért ily nagy gyalázatba ejtette magát.

Ha titkon maradna és soha ki nem tudódnék-is az eset, de lelkiismeret oly kemény furdalásokkal fárasztja szívét az elesett leánynak vagy aszszony-embernek, hogy halált kellene inkább szenvedni, hogysem ennek a házi-hóhérnak szünetlen kíntását viselni. Ha valaki szemét reá veti, mindgyárt szívébe ütközik, hogy talám ért az valamit gonoszságában. Ha láttya, hogy súgnak, ottan azt gondollya, hogy az ő vétkéről suttognak. Ha szó esik a feslett életről, azt álíttya, hogy ő-rólla példáznak. Egy zördülés legyen a házban, azt tudgya, hogy kiterjedett dolga és ő-reá vígyáznak. Mindenekkel félbe beszél, a kirül gyanakodik, hogy megsajdította vétkét, retteg mindenkor tölle, hogy szemére ne vesse feslettségét. Egy-szóval, halál az ő élete, mely mindenkor retteg, mindenkor kedvetlen és bártortalan. Ezek a belső kíntások, noha a gonosz férfiat-is sújtogyattják, de sokkal inkább leányt és aszszonyt; egyért azért, mert természet-szerént félelmes az aszszony. Másért azért, mert sokkal rútab a fajtalanság az asszonyban, hogy-sem a férfiban. A férfiban sok jószágok lehetnek, úgy mint vitézség, okosság, tudomány, mesterség, igazság, tiszta élet; ezek közzül ha egybe megfogytatkozik-is, csak legyen a többiben tekintete túrhető. Az aszszony-emberben pedig a tiszta szemérmesség az szükséges, hogy bár se szép, se gazdag, se gond-viselő ne legyen, böcsületessé tészí ötet a tisztaság; de ha e nélkül találattik, nincsen semmi böcsülletes benne. Innen vagyon, hogy nemcsak a keresztyénségben, hanem a temérdek vak pogányságban-is sok leányok és aszszonyok tűzzel, fegyverrel, istrángal megölették magokat, hogy tisztaságokat megtarthassák.

A keresztyén leányzó ne csak emberek-előt éppen tartsa teste szűzességét, hanem eszébe forogjon, hogy Christus-nak jegyeztetett, azért Isten szeméi-előt-is lelke és akarattya szűz és minden fajtalan kívánságoktól üres legyen. Ez pedig nagy és szorgalmas gondviselést kíván. Mert elsőben szükség, hogy Istentől gyakorta kérjen segítséget a tisztaságra, mivel Isten ajándéka-nélkül senki tiszta életet nem viselhet. És azt akarja a mí Istenünk hogy ötet ismérjük, *Ducem virginittatis*, szűzesség hadnagyának, mivel ebben a hadban senki győzedelmet nem vehet Isten vezetése és óltalma-nélkül. Annak-utánna KÉT dolog kívántatik főképpen, hogy a szűzek macula-nélkül visellessék a tiszta életet, mellyek-nélkül senki nem remélheti hogy a test kelepczjét elkerülhesse.

Első az: hogy rejtve és magán maradgyon, szem-előt és férfiak közöt ne forogjon a leány. Oly hatalmat vett az ördög a világon, oly sokan fogják pártyát és segítik az ő gonosz szándékát, hogy mihelyt emberek-közé lépünk, minden érzékenségyünk ablakán, *Mors ascendit*, halál

mégyn lelkünkre, mert mindenüt példát látunk a gonoszra esztent a feslettségre. Azért mindenkor úgy kel vígyáznunk, mint a szállott várban, hogy bé ne lopja magát az ellenség; sőt, mivel az ember élete vitézkedés, minden órában úgy kel őrizkednünk, mint-ha harczon vólnánk. Ha minnyájan ily veszedelemben forgunk, mentül-inkáb a gyenge leány? A *Jákob* leánya, *Dina*, látni akarta: de megláttaték és maga tisztessége vesztésével sok száz embernek halált szerze. A sidóknál a leány neve *Alma*, az-az elrejtett; mert addig leány, míg rejtve marad, és a mint *Plutarchus* mongya, *Prima laus feminae de qua foris minimus est, vel in bonum, vel in malum, sermo: ut enim corpus, sic fama bonae mulieris, domi inclusa esse debet*: legjobb és böcsülletesb aszszony, a kit dícsírnek, sem gyaláznak, hanem mint testét, úgy hírét benn tartya, hogy ő-rólla se jót, se gonoszt ne tudgyon a szomszéd. Mert, *Gloria feminae est, si ore viri celebrari erubescat*; a böcsülletes aszszonynak szégyenleni kel, ha férfútúl dícsírtetik.

Nem kívánkoznék bezzeg a leány-aszszony piacra vagy lakodalomba menni, ha meggondolná, hogy ítülő-mesterek-eleibe mégyn, kik erkölcsérül és tisztességérül törvényt tésznek. És soha magát úgy nem viselheti, hogy kárhoztató sentenciát ne nyerjen. Ha keveset szól vagy halgat, parasztnak itílik, szaporáb szaváért csácsogó neve. Ha egy-ügyün beszél, tudatlannak, értelmes szóllásáért álnak- és csalárd-nak mondatik. Ha nehezen felel, rosszszúl nevelt; ha könnyen szónak adgya magát, szerelmeskedő; ha szemérmetesen halgat, képmutató; ha szépen öltözik, kevély; ha az öltözettel nem gondol, ocsmány; ha valahová néz, azt mongyák, hogy oda-hajol szíve, a hová néz szeme, mivel *Oculos cor nefarie sequi solet*, a szem-után jár a szüvek gonoszsa. Egy-szóval, soha ollyat nem mívelhet a leány, hogy meg ne szóllják, meg ne itíllýék, ne kárhoztassák. A mi pedig egyszer reáragad, könnyen le nem mosatik; csak-nem hóltig rajta-marad. Micsoda okosság tehát, hogy a leány szem-eleibe kívánkozik?

Othon üllýön, és ha a szükség kívánnya, hogy kimennyen, annyával mennyen; és a férfiak-közöt úgy légyen, mint-ha ellenségi-közöt vólna, kik legdrágáb kincsetül meg akarnák fosztani. Férfi-emberrel, akármely közel-való atyafi légyen, egyedül sohúlt ne maradgyon. A Szent *Dávid* házában *Amnon* megszeplósité hűgát, kivel atyúl egy vólt; *Loth* a maga leányít, még pedig kettőt egy-más-után meg-terhesíté. Nem oknélkül íratta Isten könyvébe ezeket a rút cseleket, hanem tanuságot akart adni, hogy a tisztaság óltalmában senkitül bátorságot ne ígérjen senki magának.

Ennek-felette ne szenvedgye a leány, hogy férfiú illesse őtet, akármi okon és módon, mert régi mondás, hogy, *Non est virgo, quae saepe tangitur*; nem szúz, a kit gyakran tapogatnak. Ő-is pedig semmi okkal férfihoz ne nyúllýon, meg-émlékezvén, hogy Isten az aszszony-emberben, ura élete óltalmáért sem szenvedte a szemérmetlen illetést. Ajándékokskákat ne küldözzön, se ne vegyen, mert példa-beszéd az, hogy, *Femina quae dat, se dat: quae accipit, se vendit*; az aszszony, ha ajándékot ad, magát adgya; ha ajándékot vészen, maga árrát felvészi. Mihent szerelmeskedő szókat kezdenek mondani, azt cselekedgye a leány, a mit csudálkozva említ *Plutarchus* egy *Clitómachus*-nevű szemérmes jámborrúl, ki, *Quum amatorius sermo inferretur, surgens discessit*, mihent szerelmeskedő szókat hallott, felkölt és elment.

Kimondhatatlan boldogságokat látunk néha a leányokban. Némellyek, mint-ha házasság reménségétül viseltetnének, ifiú legényekhez adgyák magokat, és a szép hízelkedő szónak, ajándékokskának, írogatásoknak és izengetéseknek helyt adván, nyilván-való szerelmeskedésbe esnek. Mert igazán írja *Nazianzenus*, hogy, *Delectat te, qui tua forma delectatur: aspectum aspectui rependes: mox risus, mutuumque colloquium: fortivum primum: deinde liberum*: hogy a szeretet kezdeti az egy-más szépségének szemlélésén kezdetik; az-után egymásra mosolygás, suttogás és végre bátorságos nyájaskodás következik. Mivel pedig a szeretet akarva kezdetik; de, ha meggyökerezik, akarva mingyárt le nem tétetik: annyira mennek a bolond leányok, hogy csaknem mi férjekkel, oly bátran nyájaskodnak szeretőjökkel. Nem vészik eszekbe hogy ezzel házasságok szerencsáját bégátolýák. Mert, mihent eszel vészi a legény, hogy enged annak, a ki nem ura: ottan által-érti, hogy házasság-után-is könnyen máshoz szokik. Azért, nem hogy feleségi venné, ha kedve töltése-után meggyűlöli és csűfollýa. Annak-okáért keresztyén leánynak tudni kell, hogy senkivel nem szabad néki szerelmeskedni, hanem csak férjével. És mikor hízelkedő beszéddel hazudoz az ifiú legény,

hogy halálra szereti őtet: bizonyosan hidgye hogy nem őtet szereti, hanem a maga gyönyörűségét, mellyet bé akar tölteni. Mint marad az-után a szegény leány tisztessége, és ha pokolba mégyen-e vagy Meny-országba, semmi gongya arra; csak ő tölthesse kedvét búja kívánságiban. Azért a keresztyén leány úgy hallja az ifiak dicsíretit, mint ördög incselkedésit, ajándékot úgy nézze, mint kígyó fülákit: és ha veszni nem akar, minden tehetségét arra fordítsa, hogy idején kiadgyon tisztessége rontására-igyekező ellenségén. Mely dologban adná Isten, vólnának sokan oly okosok, mint ama dicsíretes aszszony, ki, hogy szeretőjét elidegenítené, bűdös káposztát tartott sok ideig szájában, és az iszonyú rút szaggal úgy elkergette incselkedőjét, hogy azután feléje sem ment, gondolván, hogy természetből oly dohos a szája.

Némellyek a leányok-közzül elkerülik a szemtelen szerelmeskedést, de eszek, kedvek tánczra vész. Ezek is oly közel járnak az esethez, hogy közelebb nem lehetnek. Szent *Antoninus* írja, hogy ritkán lehet a tánc halálos bűn-nékül. Okát adgya *Petrarcha*, mert, *Choreae si delectent, propter aliud delectant, per se enim, tota quidem insulsa res est, saltare*; senki a tánczot csak szökdösésért nem szereti, hanem a kéz-fogások és szorítások, ölelések és tapogatások, a lassú bezélgetések tetczenek mellyekből ollyat tanul az egy-ügyű leány, hogy tellyes életében megsirattya.

A pogányok-közöt, noha, *Virilem in modum tripudiare*, férfiú-módon ugrándozva a testet gyakorlani dicsíretes vólt, de jó-lakásban aszszony-emberekkel tánczolni, gyalázatosnak ítültetett. Azért dicsíri *Plutarchus* a persákat, hogy, *Non cum uxoribus, sed pellicibus inebriantur et saltant. In convivis persarum, adhibentur reginae, verum, ubi ludendi et inebriandi incessit voluntas, eos amandant et pellices advocant*; mikor részegeskedni és tánczolni akartak, feleségeket elküldötték és feslett-életű aszszonyokat hívtak, ismértetvén ezzel, hogy az ital- és táncz közöt nem bátorságos az aszszony tisztessége. *Tiberius* császár kiüzte Rómá-ból a táncz-mestereket, fejek vesztése-alat tilalmazván, hogy senkit tánczolni ne tanítsanak. *Domitianus* császár, *Quaestorium virum, quod saltandi studio teneratur*, nagy úri embert kivetett a tanácsból, csak azért, hogy tánczban gyönyörködött. *Salustius Catiliná*-nak, *Cicero Gabinius*-nak gyalázattal szemekre vetették, hogy tánczot jártak, mert, *Nemo saltat sobrius, nisi qui insanit*, senki nem tánczol, hanem vagy részeg, vagy bolond. Azért okoson cselekedtek az *asiai* követek, kik látván, hogy a spanyolok tánczba kerekedtek, megijedtek és elfutottak, azt állítván, hogy a tánczolókat megbolondúltak.

A szent atyák csudálatos kemény szókkal tiltyák a menyegzős tánczokat. Arany-szájú Szent *János* magyarázván, mely tisztességesen szolgáltattak menyegzőket a Szent Patriarkák, azzal magasztallya, hogy, *Non erant tunc diabolicae choreae*; nem vóltak akkor a menyegzők lakodalmában ördögi tánczolások. Másut azt írja, hogy a táncz nem egyéb, hanem, *Satanae spectaculum, diaboli barathrum. Ubi saltus lascivus, ibi diabolus certe adest*; ördögnek mulatságos játéka és pokolra vívő eszköze, mert valahol csintalan tánczolásokat látsz, bizannyal hidgyed (ügy-mond), hogy az ördög ott vagy. Azért, a mely aszszony tánczol. *Communem feminarum sexum deturpat*, megmocskolgya és rútíttya az aszszonyok nemét. Szent *Ambrús* nem egyszer írja, hogy *Deliciarum comes et luxuriae ludibrium est lasciva saltatio*; a tánczolás társa a dobzódásnak, tréfája a bujaságnak.

Azért az isten-féltő keresztyén leány mint ördögi kísértetet, úgy távoztassa a tánczot.

Második szükséges dolog a szüzesség óltalmára az, hogy testének ne kedvezzen, a ki szereti a szüzességet, hanem ifuság tüzeit szünetlen böjtöléssel vigyázással, ostorozással és egyéb testi sanyargatásokkal. Azt-is tanácsolgya Szent *Jerónimus*, hogy a régi római szokás-szerént bort ne igyék a leány, míg férjhez nem mégyen, job, ügy-mond, a gyomor szenvedgyen, hogy-sem a tisztaság. Mert, *Non aetnaei ignes, non vulcania tellus, tantis aestuat ardoribus ut juveniles medullae vino plenae et dapibus inflammatae*; nem égnek annyira az *Etna* tüzei, mint gyúladoz az ifiak vele, mikor a bortól és a jó étkektől megmelegsik.

A testi öltözetet a mi illeti, arról törvényt szabott Isten, mikor Apostoli-által azt mondotta, hogy nem a hajok fodorgatása, aranyak fényeskedése, öltözetek czifrasága ékesíti a keresztyén aszszonyt, hanem a szünek Isten-előt-való tisztasága, *Pietas, per opera bona*; az áitatosság és

tekéletes cselekedetek. Nem tiltya Isten a tisztességes öltözetet, sőt akarja, hogy az aszszonyok, *In habitu ornato*, ékes öltözetben járjanak, de úgy, hogy, *Cum verecundia et sobrietate ornent se*, szemérmesen és józanon ékesgessék magokat.

Ne kenneye tehát a keresztyén leány orczáját idegen festékekkel, de tiszta vízzel szépen megmossa. Ne terítse verő-fényre festett haját, de baglyoson, csoportoson, korpáson és szennyesen se hadgya fejét. Pésmaszagokkal ne füstölödjön, de dohosságot se szenvedgyen maga-körül. Értéke-felet drágában ne öltözzék, de a mibe öltözik, tiszta legyen. Tükörbe a végre ne nézzen, hogy magát czifrázza, de, hogy fején vagy orczáján disztelen és illetlen valami ne legyen, megtekincse tükörében magát. És ha szép, eltekéllye, hogy meg nem rútította feslett étellel ékességét, ha rútacska, arra igyekezzék, hogy jó erkölccsel szépegesse magát.

De a mellett hatalmas okok- és kemény fenyítékek-alat tilalmazzák a Szent atyák, hogy a keresztyén leány se kendővel ne mázollya, se czifrákkal ne ékesgesse magát. *Tertullianus* egy nehányszor írja és ő utánna *Cyprianus*, hogy, *Oculos circumducto nigrore fucare, genas mendaci rubore inficere, mutare adulterinis coloribus crinem expugnare omnem oris et capitis veracitatem, apostatae angeli suis artibus prodiderunt*; ördög találta és tanította a kendőket a végre, hogy a ki bűn-által megrútította lelkünket, külső festékekkel az Isten alkotmányát ábrázatunkban elváltoztassa. *Mali magisteri, mala docuerint necesse est*; bizonyos, hogy jót nem tanított a gonoszság mestere. Bizonyos, hogy *Divino operi, satanae ingenia superducere scelestum est*; temérdek gonoszság, az Isten alkotmányát ördögi találmánnyal fedezni. Mert, a Szent *Cyprianus* mondása szerint, *Manus Deo inferunt, quando transfigurare contendunt*; mint-hogy Isten minket maga hasonlatosságára teremtett, Istenre támad és tudósbnak akarja mutatni magát a teremtőnél, valaki az Istentől teremtett ábrázatot idegen színekkel változtattya. *Non placet Deo, quod non ipse produxit*; nem tetczik Istennek, a mit ő nem alkotott, magáénak nem tartya a festett bálványt, mellyen keze munkáját nem isméri. Egy-szóval a régi atyák azt jelentik, hogy ördög zászlója és bélyege a kendőzés. Nem-is isméri Isten azokat magáénak, kik az ő hasonlatosságát szégyenlik és ördögi ál-orczával fedezik. Mert, *Displicet istis plastica Dei. In ipsis reprehendunt artificem omnium, cum emendant, utique ab adversario sumentes additamenta. Impugnatio ista est divini operis, praevaricatio veritatis*; a kinek nem tetczik az Isten alkotmánya és azt jobbítani akarja, az alkotót tudatlanságról dorgállya, ördögi tóldalékkal vesztegetvén alkotmányát. *In resurrectione, artifex tuus et non cognoscet; dicet, opus hoc non est meum: nec imago nostra est, expugnata est mendacio, facies. Deum videre non potes, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit*; Isten az ítélet napján meg nem isméri és magátúl elkergeti, a kiben nem a maga képét, hanem az ördög festékét láttya.

Tovább: Szent *Cyprianus* írja, hogy a szűzek, *Flos sunt ecclesiastici germinis: decus et ornamentum gratiae spiritaulis; illustrior portio gregis Christi*; virági az Anya-szentegyház kertének; fényesebb részei a Christus nyájának. Azért tudokra kel adni, hogy, *Vestium insignia et formae lenocinia non nisi prostitutis congruunt: et nullarum fere pretiosior cultus, quam quarum pudor vilis. Fugiant ergo castae habitus impudicarum, lupanarium insignia, ornamenta meretricum*; a czifra öltözet, a festett orcza; kurvák és bordélyok zászlója. És a mint *Tertullianus* mongya: *Lenocinia formae nunquam non conjuncta prostitutio corpori*; testét árúllya és ha vévőt talál, eladgya, valaki színét változtattya. Mert ura kedveért a házas-aszszony sem festi magát, hanem azért, hogy a külsők előtt szebbnek láttassék és a férfiak szemét és szívét, sőt fohászzkodását utánna-vonnyá. Ura szeme-előt természetinek színe forog, mivel a mosdás- vagy izzadás-után elolvad a festék. Nem-is hon-ültében, hanem szem-eleibe menésbe kendőznek az aszszonyok. És ebben világi mód-szerént-is esztelenül cselekszenek; mert nem hogy szerettetné, de sőt utálatossá tészí őket a kendő, mely az aszszonyoknak gyenge bőrét össze-vonsza, megégeti, fogait oly feketékké tészí, mint-ha hólt-szén darabok vólnának; lélekzetit megdohosította, ábrázattját tőpörödteti, és ha e világon annál szeb aszszony nem vólna-is, a festék megrútította. Egy-szóval, nem egyéb a festett orcza, hanem, *Ignis juvenum, formenta libidinum, impudicae mentis indicium*; ifiak tüze, bujaság táplálója, szemérmetlen szűzek czégére.

Azzal mentegetik némely bolondok kendőzéseket, hogy ezzel mátkát keresnek, azok szemének kedveskednek. Ah, ki nagy vakság ha azt itílik, hogy a kenőcsét rajtok meg nem ismerik! Ki nagy gondolatlanság, ha elhiszik, hogy a festéket szereti, a ki személyeket nem szereti! Job, férjhez nem menni, hogy-sem oly emberhez menni, kinek inkább tetszik a festék, hogy-sem a személy. Mert ha bolond vólna, aki lovat akarván venni, nem nézné a lovat, hanem öltözetit: annak sem lehet esze, a ki festékét nézi mátkájának, nem tekéltességét. Azért bolondok a férjek, kik feleségekben; a szülék, kik leányokban; a mátkák, kik jegyekben szeretik és elszenvedik efféle bűdös kendőzéseket. Mert a természettől adatott színenkívül nagyobb ékessége nincs az aszszonynak, mint *Mundus muliebris*, a tiszta öltözet; *Cultum dicimus, mundum muliebrem; Ornatum, immundum muliebrem dici convenit*; azonkívül egyéb öltözeti és czifrája: rútitása; a többi ördög töre, pokol horga, kárhozat lépesveszseje, az-az idegen tüzek gerjesztése, bolond ifiak csalogatása, veszedelemnek terjesztett hálója.

A keresztyén leányban nem elég, hogy maga nem vétkezik; tartozik azzal, hogy másoknak veszedelmet ne szerezzen, ördög eszköze ne légyen, a lelkek kárhozattyára. Mert, *Impudice neminem conspicis; sed ipsa concipieris impudice: oculos tuos turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios ipsa pollueris*; ha te ment vagy a fajtalan tekintetektől, de egyebet ingerelsz magad ékesgetésével: lelkedet mocskolod mások vétkével. Bóldog Aszszonyrúl régi Doktorok írják, hogy, noha szépséggel mindeneket megelőzött, de erkölcsse és maga-viselése oly áitatos vólt, hogy soha senki az ő tekintetiből fajtalan gondolatokra nem indúlt; sőt, mint a tüzes vas megaluszik a hideg vízben, úgy előltattak minden testi képezések az ő-reá nézőkben. Ezt kel követni, erre kel igyekezni a keresztyén leánynak, hogy senki veszedelmének eszköze ne légyen czifrájával.

De úgy tetszik, a leányok neveléséről eleget szóllánk; két szóval házasításokról emlékezzünk.

Hogy az emberi nemzet tisztán és szentül szaporodgyék, hogy az atyák éllyenek fiokban és az Isten népi világ végéig megtartassék, a házasságot rendelte Isten, és azt hirdette hogy a ki leányát férjnek adgya, nem vétkezik, *Tantum in Domino*, csak Isten-szerént légyen a házasság. Tizen-hét vagy tizen-nyolcz esztendő-korokban tanácsollya *Plátó* és *Aristóteles* a leányok házasítását, mivel akkor a szülésre és gyermek-tartásra elégséges erejek vagyon. A férfiak házasulására pedig *Aristóteles* harmincz-hat esztendőt kíván.

Nehéz iga a házasság; azért, mikor a tudós emberek-közöt az a kérdés támadott vólna, micsoda rend és szerzet terhesb és nehezebb: némellyek azt mondották, hogy legnehezebb a *Charthusianusok* rendi mivel, mint némák, senkivel nem szóllanak; soha még betegségekben is, húst nem észnek; közel tíz óráig, éjjel és nappal a templomban énekelnek. Mások azt állatták, hogy sanyarúbb a Szent *Ferencz* szerzete. De egy, a ki minden állapotokat jól megvizsgált, azt mondta, hogy nehezebb állapot nincs a házasságnál, mellyel hóltig köteleztetik ember; és ha rosszszúl talál házasodni, semmi könnyebsége nem lehet; túrni kel és szenvedni. Ez az oka, hogy, ha valamiben kívántatik, a házasulásban kívántatik a vigyázás.

A keresztyén leánynak nem szabad férjet keresni vagy házasságról szorgalmatoskodni, hanem édes szüléire bízza magát, kik őtet szeretik; kik a világ állapotját tudván, meszszeré néznek, és jobban gondolkodhatnak a szerencsájéről, hogy-sem maga a leány, ki othon rekesztve élván, nem tугya erkölcsét és állapotját a férfiaknak. Sőt, mikor a házasságról emlékeznek szüléi, Istenhez emellye szívét a leány és azt mongya *Sára*-val: *Tu scis Domine, quia nunquam concupivi virum*; Ur Isten, te tudod, hogy férfi-után nem vettem szívemet. Azért hadgya szüléire ígyét, maga pedig szünetlen könyörögjön Istennek, hogy adgyon oly férjet, ki őtet Istentől el ne szakaszsa, hanem tekéltetes szent életre vezesse.

A szülék-is eszeken járjanak és úgy válaszszanak társot leányoknak, mint-ha magoknak választanák. Kövessék a *Temistocles* példáját, kirül azt olvassuk, hogy mikor sok kérői vólnának leányának, *Probum diviti praetulit: quod diceret; virum se malle, pecuniae, quam pecuniam, viro egentem*; jámbornak adta inkább, hogy-sem gazdagnak; inkább akarván oly vót a ki pénz-nélkül, hogy-sem oly gazdagságot, mely emberség-nélkül szűkölködgyék. Sokan a szülék-közül pénznek adgyák, nem embernek gyermekeket, mivel csak arra néznek, hogy

kedvek szerént-való vőt talállyanak ki, előkelő, gazdag, nemzetes légyen, arra pedig keveset vígyáznak, micsoda alkalmas az ő leányoknak, kinek hóltig együt kel élni jegyesével.

Ebből vannak gyakorta szerencsétlen házasságok, hogy magok hasznára kúfárkodnak és kereskednek gyakorta a szülék, leányok házasításában. Bezzeg nem ezt mivelte amaz Isten-féltő *Noëmi*, ki midőn *Rut*-nak férjet keresne, azt mondotta néki: *Filia mea, quaeram tibi requiem: et providebo ut bene sit tibi*: édes leányom, nyugodalmat keresek néked és gondot viselek, hogy jól légyen dolgod. Leányok nyugodalmára, leányok javára nézzenek a szülék, mikor házasítani akarják. És elhidgyék, hogy, *Grande opus faciunt, si filiam tradunt homini sensato*; nagy dolgot cselekszenek ha leányokat értelmes embernek adgyák, házassítják.

A külső jók-közöt első és legnagyobb tekintete légyen annak erkölcsére és okosságára, a kinek akarják adni a gyermekeket. Az-után értékére és nemzetségére, csak, hogy felettéb nagyobnak (én tanácsommal) ne adgya senki leányát, ha szolgálóvá nem akarja tenni. Idejét és természet-is kel a legénynek nézni; mert ha gyermek, nem tudgya megböcsülleni a házasságot; ha igen üdős, egyéb kedvetlenséget-is szerezhethet, de hihető, hogy hamar özvegyiségben hadgya feleségét és árvaságban neveletlen gyermekit.

De mindenek-felet, *Primum in conjugio, religio quaeratur. Quomodo potest congruere charitas, si discrepet fides? Saepe illecebra mulieris, decepit etiam fortes maritos et a religione fecit discedere. Ideo, vel amori cosule, vel errorem, cave*; elsőben-is a *religio*-ra és vallásra nézzen a keresztyén leány: meglássa, hogy *romai* Anyaszentegyház engedelmes fia és tagja légyen, a kihez mégyen. Mert valamely okokért Isten erős parancsolattal kötelezte választott népét, hogy idegen nemzetek házasságába ne kötelezze magát: azon okok tartóztatják a keresztyén leányt, hogy hamis-vallásu férjet ne válaszson. Először: mindennapi kedvetlenségek, vesződések, háborgások, idegenségek félelme vagyon a külömb-vallásu férfitúl. Másodsor: a böjtök, innepek és egyéb egyházi parancsolatok megszegésére ok adatik a tévelygő házas-társtúl. Mert a *Tertullianus* mondása-szerént: *Domino certe non ptest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem Domini sui, ad impedienda fidelium officia: ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balnea: si jejunia observanda, maritus eo die convivium exerceat; si procedendum erit, nunquam magis familiae occupatio aderit*; a ki-mellett ördög szolgája vagyon, Istennek nem szolgálhat a mint kellene, mivel ez akadékot szerez a keresztyén hivatalokban. Mikor a templomban kellene vígyáznod, fürödőbe viszen; mikor böjtöléssel tartozol, lakodalmat szerez; mikor *processió*-ba kellene menned, házi foglalatosságokkal terhel. De a mi ezeknél nagyobb, hittúl-szakadás félelme vagyon efféle idegen-hitü házasságban, mert a szép szó, a szeretet, a fenyegetés, a pántolódás; és ha ezek nem fognak, végre a vereség megcsallya és hiti vesztésére viszi sokszor az aszszonyt. Adná Isten, ezt példákkal ne próbálnók; *Qui amat periculum, peribit in illo*; valaki nem kerüli a veszedelmet, nyaka szakad benne. Senki magát ne bíztassa, hogy efféle veszedelmek ő-benne nem léznek; mert ha *Salamont* vén-korában az aszszonyok szerelme bálványozására vitte, nincs egy aszszonynak-is bátorsága, hogy férjétül meg ne csalassék. És az okos embernek nem kel üdvössége vesztését arra függeszteni, hogy talám efféle veszedelemtúl ment léznek, hanem arra kel nézni, a mi közönséges szokás efféle dologban. Tehát a ki férjhez mégyen, *Nubat in Domino*, Isten házában, Isten szolgájához mennyen. Végezetre: sok dolgokért elválasztyák és új házasságra szabadíttyák a mostani tévelygők az embereket, mert vélekedések-szerént, ódható az ő házasságok. A *romai* Anyaszentegyház vallása-szerént pedig semmi okon új házasságra nem mehet ember, valamíg él házas-társa. Ebből következik, hogy a *pápista* és *calvinista* emberek házasságában nagyob és erőseb kötelesség vagyon a *pápista* személyen, hogy-sem a *calvinistán*. Ellenkezik pedig a házasság kötelével, hogy egyik személynek vastagab kötelessége légyen, hogy-sem másiknak. Mit mongyak a fiakrúl, kiket veszedelmes állapatra szülnek az anyák, ha tévelygőkhöz mennek? Az atyák szavából és példájából, egyházi rendek gyalázását; Anyaszentegyház szidalmát; az igaz tudomány rágalalmazását tanulják a fiak és leányok. Tévelygő mesterek oktatásával veszedelemre vezetnek és eretnekségben neveltetnek. Azért, job vólna hóltig a leánykoszorút viselni, hogy-sem *Gehenná*-ra menendő fiakat szülni.

Meghallátok szülék, mire kel a leányok nevelésében vigyáznotok. Azért gyakran eszetekbe jusson a mit Szent *Pál* mondott, hogy a szülék üdvözlnek, ha szentül nevelik gyermekeket: kemény ostorozást szenvednek, ha szájokra bocsátták őket; mint a *Héli* pap példája kimutattya. Azért ne legyetek olyanok, mint a kiket Isten szű-nélkül-való galamboknak nevez. Ha ki fészkéhez nyúl egyéb madaraknak hozzá-csapdosnak, körülle-röpdösnek és minden tehetségekkkel óltalmazták fiokat: a galamb távúl nézi, feléje sem mégyen, mikor láttya, hogy fiait fészkeből szedegetik, és mihent azokat a konyhára viszik, mingyárt azon helyre tojik, mert nincs szíve és szerelme-fiaihoz. Távúl légyen ez a vadság a keresztyénektől, hanem azon igyekezzetek minnyájan, hogy nevedő leányotokat az ördögnek és világnak incselkedésitől óltalmazván a mennyei vő-legény házasságának örömebe bocsássátok és Szent *Dávid*-dal abban dicsekedhesetek, hogy, *Anima mea illi vivet, et semen meum serviet ipsi*; nem-csak magatok lelke Istennek él, hanem maradékok-is néki szolgál, melyre segítsen benneteket az Atya, Fiú, Szent Lélek Isten. Amen.

A NAGYSZOMBATI EGYETEM ALAPÍTÓLEVELE

(1635)

Mi Pázmány Péter, Isten kegyelméből a Szent Római Egyháznak Illyriai Szent Jeromosról nevezett presbiter bíborosa, az esztergomi főegyházmegye érseke és ugyanezen helynek örökös grófja, a magyar birodalom primása, az apostoli Szentszék született Követe, Főszekretárius és Kancellár és a Szentséges Császári és Királyi Felség Belső Tanácsosa, stb.

Gyakran aggódva fontolgattuk magunkban, hogyan tudnánk a katolikus hitet Magyarországon elterjeszteni és a nemes magyar nemzet méltóságának is szolgálni. Minden más eszköznél előbbrevalónak tűnt föl előttünk, hogy Tudományos Egyetem emeltessék, ahol a harcias nemzet lelkülete megszeliüljön és az egyházkormányzásra és az állam szolgálatára alkalmas emberek képeztesse. Nem is hiányzott belőlünk sem a kedv, sem az igyekezet e dologra, de a haza szerencsétlensége és más sürgősen szükséges alapítások mindezideig visszatartottak, hogy kívánságunknak eleget tehessünk. Most azonban, minthogy - Isten áldásából, aki igyekvéseinket égi kegyelmével kísérte - némi anyagi eszközök állnak rendelkezésünkre, úgy látszik, tehetünk valamit, ha nem is éppen a dolog nagyságához, de mindenesetre a lesújtott haza helyzetéhez illőt. Elvégeztük azért a nagyon tisztelendő Vitelleschi atyával a Jézustársaság általános főnökével, hogy beleegyezék a jézustársasági atyák nagyszombati kollégiumában egyetem emelésébe és annak minden gondját és kormányzását a Társaságra vállalva, az alant következő feltételekkel és módokon lássa el. Midőn tehát a Generális atya az Isten dicsősége és a hit ügyének előmozdítása iránti buzgalmából ajánlatunkat az egész Társaság nevében elfogadta, mi is a már előbb megtett és minden részében érintetlenül maradó nagyszombati kollégiumi alapítványon, valamint azokon a jövedelmeken kívül, amelyeket a nagyszombati kollégium eddig bírt, Dobronoky György tisztelendő atyának, a Jézustársaság nagyszombati kollégiuma rektorának, egyszersmindenkora kezéhez szolgáltatunk 60.000 magyar forintot. Ezenfelül császári kötelezvényt adtunk át ugyanezen Rektor atya által a Társaságnak 40.000 forint folyósítandó összegről, hogy így egészben 100.000 forintnyi summa keletkezzék. Akarjuk tehát, hogy a Társaság először ezt az összeget Magyarországon kívül biztos helyen vagy hasznos javak vételére, vagy kamatoztatásra fordítsa úgy, hogy ezen összeg gyümölcseiből a kollégiumnak az iskolákkal együtt alapjaiból való felépítését siettetni és a szükséges professzorokat alkalmazni lehessen. Miután pedig a kollégium és iskolák számára szükséges épület megépült és az egész 100.000 forint tőke kamatra vagy javak vételére teljesen kihelyeztetett, azután annak kamataiból évenként 1000 forintot szegény tanulók ellátására kell fordítani az általunk Nagyszombatban emelt Szent Adalbert-otthonban (akkor is, ha a mondott otthon helyváltoztatás következtében más városba kerülne). Ez a költség azonban, amint előrebocsátottuk, csak abban az esetben kötelezi a Társaságot, ha a mondott építkezések befejeződnek és ha a hátralevő 40.000 forintot is (mert egyedül ebből akarjuk ellátni a Szent Adalbert-otthont 1000 forint költséggel) Ő Császári Felségétől megkapják és kihelyezik. És ha idő multával, (ha Isten Magyarországot a török igától megszabadítja), alkalmasabb város találkoznék az Egyetem számára, szabadságában álljon a Társaságnak ezt a mi alapításunkat az Egyetemmél együtt máshová átvinni, úgy azonban, hogy az esztergomi egyházmegyén kívül ne kerüljön és a nagyszombati kollégiumnak előbbi alapítványa érintetlen maradjon. Ha pedig (amitől a kegyelmes Isten óvjon) az Egyetem Magyarországon nem állhatna fenn tovább, hanem külső vagy belső ellenség erőszakából megtörténnék, hogy a Társaság atyái távoznának, és minden reménység elveszne hamaros visszatérésükre; ez esetben köteles legyen a Társaság a főtnevezett tőke kamatát és gyümölcset Magyarországon kívül magyar kispapok használatára fordítani, úgy, hogy belőle papságra alkalmas ifjak neveltessenek és kötelesek legyenek fölszentelésük után Magyarországra visszatérni. Abban az esetben, ha a Társaság atyái távoznának Magyarországról, de reménység lenne, hogy csak néhány évig lesznek távol, azt akarjuk, hogy időközben az egész

kamat megőriztessék a kollégium kárainak a visszatérés utáni jóvátételére (mert efféle mozgalmakban ilyenek be szoktak következni), vagy pedig az elköltöző személyek ellátására fordítsák a kamatpénzt. Ha pedig akárhány év eltelte után a Társaságnak ismét szabad lenne Magyarországra visszatérni és az Egyetemet folytatni, változatlan akarattunk, hogy ha a kispap nevelés megszűnik a tőlünk átruházott összeg gyümölcseit a Társaság atyái az Egyetem előbbi használatára fordítsák és az Egyetem folytatódjék. Köteles lesz a Társaság arra is, hogy Nagyszombatban még ebben az 1635. évben egy filozófiai kurzust kezdjen, a következő években pedig állandóan három filozófiai kurzus legyen etikával és matematikával együtt, a skolasztikus teológia két professzorával. Legyen azonkívül ezen az egyetemen egy Szentírás-magyarázó tanár, egy professzora az Eseteknek, egy a Vitáknak, hasonlóképpen a szent nyelvnek és az akadémiai fokozatokra emelések a máshol szokott módon történjenek Esztergomi érsek utódainknak és az érseki szék megüresedése idején az esztergomi káptalannak semmi más jogot nem akartunk ugyan engedélyezni ezen általunk emelt Egyetemet illetőleg, mint amit a közjog engedélyez az egyes helyek egyházi előjáróinak, mégis ugyanezen utódainknak és az érseki szék megüresedése idején az esztergomi káptalannak felhatalmazást adunk, hogy ezen levelünkben meghatározott és a Társaság atyáitól elfogadott kötelezettségek szorgos betöltésén és teljesítésén örködjenek, sőt ez kötelességük is legyen. Kivévéen azonban mindenben a professzorok háborítatlanságát, kivévéen még az előadások menetét és azt a módot, amelyet a Társaság, Institutiója szerint, az akadémia kormányzásában használ. Ugyancsak utódainknak és az érseki szék megüresedése idején az esztergomi káptalannak ezt az egyetemet melegen gondoskodásába ajánljuk és gyarapítását s előbbre vitelét nagy szeretettel szívünkre kötjük. Végre amint mi mindezeket a katolikus hit előmozdításának tiszta és őszinte szándékából és a drága haza felemelésére tesszük, akként a jóságos Istent lelkünkől kérjük, vegye kegyelmesen a jóakarát ez áldozatának illatát és alapításunkra árasszon bőséges áldást, hogy az ő nagy Neve dicsértessék és dicsőíttessék mindörökké.

Költ Pozsonyban, az Úrnak 1635. esztendejében, május 12-én.

Pázmány Péter a Szentséges Római Egyházpresbiter bíborosa, esztergomi érsek s. k.